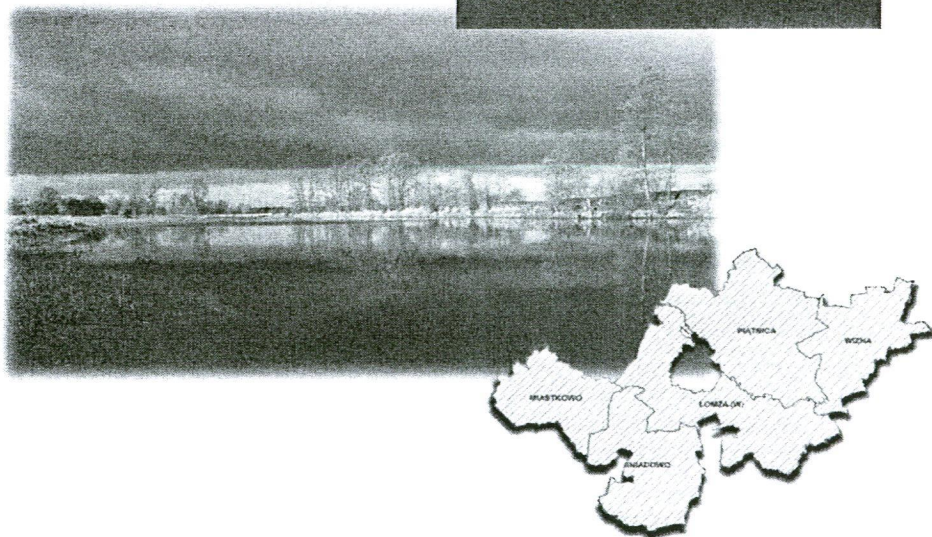

Załącznik do uchwały nr V/3/2024
Zarządu Stowarzyszenia „Sąsiedzi”
z dnia 17.04.2024r.

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2023-2027

opracowana przez
Stowarzyszenie
„SĄSIEDZI”

Łomża, kwiecień 2024 r.

Prezes Zarządu
Stowarzyszenia „Sąsiedzi”
mgr Lidia Matgorzata Grzejska
Stwierdzam
zgodność z oryginałem
- od str. 1 do str. 95 -

SPIS TREŚCI

WYJAŚNIENIE SKRÓTÓW I POJĘĆ	5
ROZDZIAŁ I - CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO	6
I.1. Nazwa LGD i forma prawna	6
I.2. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie LGD we wdrażaniu podejścia LEADER/ RLKS	6
I.3. Opis struktury LGD (w tym charakterystyka jej członków)	7
I.4. Skład organu decyzyjnego – Rady Stowarzyszenia „Sąsiedzi” oraz charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	9
I.5. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	10
ROZDZIAŁ II - CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR	13
II.1. Opis obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi”	13
II.2. Mapa obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” na tle województwa podlaskiego	14
II.3. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR (inne niż spójność przestrzenna)	15
ROZDZIAŁ III - PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	17
III.1 Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR i jej realizacji, ze szczególnym uwzględnieniem partycypacji grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR	17
ROZDZIAŁ IV - ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR	23
IV.1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR wraz z ich uzasadnieniem	23
IV.1.1 Zagospodarowanie przestrzenne z uwzględnieniem planów odnowy miejscowości	25
IV.1.2 Przedstawienie stanu infrastruktury	26
IV.1.3 Charakterystyka gospodarki/ przedsiębiorczości. Warunki do rozwoju przedsiębiorczości, kluczowe branże i kierunki rozwoju obszaru	28
IV.1.4 Opis rynku pracy (poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia - liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym, charakterystyka grup pozostających poza rynkiem pracy)	33
IV.1.5 Przedstawienie działalności sektora społecznego, w tym integracja/ rozwój społeczeństwa obywatelskiego	38
IV.1.6 Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz skali tych zjawisk	39
IV.1.7 Krótki opis dziedzictwa kulturowego/zabytków	42
IV.1.8 Krótka charakterystyka obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i turystycznie oraz wskazanie potencjału dla rozwoju turystyki, informacje dotyczące liczby gospodarstw agroturystycznych, wskaźnik Schnaidera	43

IV.1.9 Przedstawienie obszaru edukacji formalnej (w tym opieka przedszkolna, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, w tym szkolnictwo branżowe, szkoły dla dorosłych oraz pozaszkolne formy kształcenia) oraz pozaformalnej związanej z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych (nie tylko zawodowymi)	48
IV.1.10 Przedstawienie zasad zrównoważenia środowiska, do przestrzegania których LGD będzie zobowiązana wraz ze wskazaniem, jak będą one realizowane, w tym określenie ekologicznych inicjatyw, które poprawiają jakość powietrza i wody, promują zrównoważone rolnictwo lub chronią systemy środowiskowe i różnorodność biologiczną.....	49
IV.2. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.	50
IV.2.1. Podstawowe dane dot. obszaru - charakterystyka demograficzna.....	50
IV.2.2. Określenie grup defaworyzowanych, wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem i ich problemów	53
IV.3. Wnioski wynikające z przeprowadzonej diagnozy i konsultacji społecznych	55
ROZDZIAŁ V - SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA.....	58
V.1 Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami	58
V.2 Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.....	60
ROZDZIAŁ VI - CELE I WSKAŹNIKI.....	63
VI.1 Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału obszaru w zintegrowany sposób, Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.....	63
Cel I: WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARSTWA OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO	65
P.I.1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI	65
P.I.2 ROZWÓJ POZAROLNICZYCH FUNKCJI GOSPODARSTW ROLNYCH	66
P.I.3 ROZWÓJ USŁUG SPOŁECZNYCH	66
P.I.4 AKTYWIZACJA SPOŁECZNO-ZAWODOWA MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD	67
P.I.5 WSPARCIE DZIAŁAŃ W ZAKRESIE ORGANIZOWANIA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ	68
Cel II: ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARU LGD W WYMIARZE PRZYRODNICZYM, EKOLOGICZNYM I KULTUROWYM	68
P.II.1 INWESTYCJE W OZE.....	69
P.II.2 POPRAWA DOSTĘPU DO USŁUG I INFRASTRUKTURY PUBLICZNEJ	69
P.II.3 ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ, PRZYRODNICZEJ I KULTUROWEJ OBSZARU LGD.....	70
P.II.4 REWITALIZACJA MAŁEJ SKALI	71
Cel III: ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD	71

P.III.1 WSPARCIE MAŁYCH SZKÓŁ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO I PRZEDSZKOLI NA OBSZARZE LGD	72
P.III.2 EFEKTYWNE WDRAŻANIE LSR I AKTYWIZACJA MIESZKAŃCÓW	73
P.III.3 KSZTAŁTOWANIE ŚWIADOMOŚCI OBYWATELSKIEJ W PARTNERSTWIE.....	74
ROZDZIAŁ VII - SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW	76
VII.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze zwięzłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia.	76
VII.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami.	77
ROZDZIAŁ VIII - PLAN DZIAŁANIA	81
ROZDZIAŁ IX - PLAN FINANSOWY LSR.....	82
ROZDZIAŁ X - MONITORING I EWALUACJA	84
WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY	86
Załącznik nr 1 - Cele i przedsięwzięcia.....	88
Załącznik nr 2: Plan Działania.....	90
Załącznik nr 3: Budżet LSR - w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia	94
Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR.....	95

WYJAŚNIENIE SKRÓTÓW I POJĘĆ

Skrót/ pojęcie	Wyjaśnienie
LGD	Lokalna Grupa Działania – partnerstwo trójsektorowe (podmiotów sektora społecznego, publicznego i gospodarczego), funkcjonujące na „oddolnie” określonym terytorium, którego celem jest opracowanie a następnie realizacja lokalnej strategii rozwoju danego obszaru
LSR	Lokalna Strategia Rozwoju – dokument określający cele, priorytety i kierunki rozwoju obszaru, na którym działa konkretne LGD, opracowany zgodnie z zawartością określoną przepisami prawa, o określonym horyzoncie czasowym, odpowiadającym najczęściej okresowi programowania Unii Europejskiej
RLKS	Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność – instrument rozwoju terytorialnego bazujący na metodologii podejścia LEADER, zaproponowany przez Komisję Europejską w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady Nr 2021/1060
EFRROW	Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich,
EFS+	Europejski Fundusz Społeczny +
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFSD	Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
PS WPR	Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027
Operacja	Projekt przygotowany przez wnioskodawcę, wybrany przez LGD zgodnie z kryteriami określonymi w przepisach prawa oraz LSR; realizowany przez co najmniej jednego beneficjenta, pozwalający na osiągnięcie celów osi LEADER
OW	Operacja własna
PG	Projekt Grantowy
Zarząd	Organ statutowy władz Stowarzyszenia „Sąsiedzi” o charakterze wykonawczym
FEoP 2021-2027	Program Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 – dokument planistyczny określający obszary a czasem szczegółowe działania, jakie organy samorządu Województwa Podlaskiego podejmują lub mają zamiar podjąć na rzecz wspierania rozwoju regionu z wykorzystaniem Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego+
Podejście LEADER	Podejście do rozwoju obszarów wiejskich, polegające na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele ci tworzą tzw. lokalną grupę działania – partnerstwo międzysektorowe, które samodzielnie wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii.

ROZDZIAŁ I - CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO

I.1. Nazwa LGD i forma prawna

Nazwa LGD: Stowarzyszenie „Sąsiedzi”

Forma prawna LGD: Stowarzyszenie (specjalne).

Data wpisu do KRS: 31-12-2008

Numer KRS: 0000320763, NIP: 7182094185, REGON: 200250009

I.2. Opis procesu tworzenia partnerstwa i doświadczenie LGD we wdrażaniu podejścia LEADER/ RLKS

Stowarzyszenie „Sąsiedzi” jest dobrowolnym, samorządowym, trwałym zrzeszeniem osób fizycznych, prawnych w tym jednostek samorządu terytorialnego o celach niezarobkowych, działającym jako Lokalna Grupa Działania (LGD), które powstało na mocy uchwały założycieli w dniu **21 listopada 2008 r.** LGD powołana została w celu działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz wzmacniania aktywności ludności wiejskiej (w tym kształtowania postaw przedsiębiorczych wspieranie działań kooperacyjnych w sektorze gospodarczym, rozwijania potencjału turystycznego i rekreacyjnego obszaru, promocji aktywnego stylu życia, dbałość o dziedzictwo kulturowe, historyczne i przyrodnicze oraz wspierania działalności organizacji pozarządowych, a także działanie na rzecz defaworyzowanych grup społecznych).

W skład grona Członków Założycieli weszło 19 osób fizycznych działających społecznie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz 2 osoby prowadzące działalność gospodarczą na obszarze LGD, następnie dołączyli do tego grona przedstawiciele samorządu terytorialnego: gmina miejsko –wiejska Jedwabne oraz gminy wiejskie: Łomża, Miastkowo, Piątnica, Przytuły, Śniadowo i Wizna. W 2015 roku pomniejszeniu uległ zasięg terytorialny obszaru objętego LSR – ze składu stowarzyszenia odeszły dwie gminy: Gmina Jedwabne oraz Gmina Przytuły.

Od początku procesu budowania partnerstwa duży nacisk kładziono na upowszechnianie idei podejścia LEADER, aktywizację i integrację mieszkańców oraz demokratyczne podejmowanie decyzji w powstającej organizacji. Zebranie grona osób – mieszkańców, przedstawicieli rozmaitych organizacji i instytucji miało w założeniu wytworzyć silną platformę społeczną, która byłaby równoważnym partnerem dla samorządów lokalnych w wyznaczaniu kierunków i działań rozwoju lokalnego. W pracach nad przygotowaniem i realizacją strategii brali udział lokalni liderzy, przedstawiciele samorządów, przedstawiciele organizacji i stowarzyszeń, lokalni przedsiębiorcy, eksperci, a przede wszystkim sami mieszkańcy. Dzięki zaangażowaniu społeczności lokalnych wypracowano wspólne cele i kierunki działania, które zostały zawarte, a następnie zrealizowane w Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009-2015 oraz na lata 2016-2023.

Za pośrednictwem LGD mieszkańcy, organizacje społeczne, przedsiębiorcy i samorządy zrealizowały szereg przedsięwzięć służących rozwojowi obszaru objętego strategią, które zostały zaprezentowane na stronie internetowej LGD <http://www.lgd-sasiedzi.pl/>.

Członkowie LGD np. gminy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy nabyli dużego doświadczenia w realizacji projektów w ramach LSR, co obrazują zamieszczone na stronie LGD listy projektów wybranych do realizacji strategii, ale również w realizacji projektów podobnych i zbieżnych z LSR, a finansowanych z innych źródeł jak chociażby środki z Polskiego Ładu, Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Społecznego czy Regionalnego Programu Operacyjnego. Projekty te dotyczyły podnoszenia atrakcyjności obszaru LGD, wzmocnienia kapitału społecznego, aktywizacji i poprawy jakości życia mieszkańców. Mierzalne efekty tych projektów to ilość wybudowanych i zmodernizowanych obiektów, ilość wydarzeń i inicjatyw kulturalnych, ilość kursów i szkoleń oraz ich uczestników itp. Wszystkie te operacje miały pozytywny wpływ na sytuację obszaru

LGD, na co wskazuje *Raport z badań ewaluacyjnych* przeprowadzonych na zlecenie LGD. Pozytywne zmiany w zakresie „twardych” inwestycji dostrzegło 3/4 respondentów, a w „miękkich” 2/3.

Kilkuletnie doświadczenie LGD i jej członków związane z realizacją LSR (w szczególności wiedza i praktyka pracowników, Zarządu, Rady, Komisji Rewizyjnej) oraz wspólny sukces tego okresu Programowania, który zaowocował pozytywnymi zmianami na wielu płaszczyznach i w wielu obszarach był impulsem do decyzji o kontynuowaniu działalności i aplikowaniu o środki w kolejnym okresie programowania 2023-2027.

Członkowie LGD dysponując wnioskami z dotychczas prowadzonych konsultacji, analizami, *Raportami z badań ewaluacyjnych za lata 2009-2015 i 2014-2020* oraz swoją wiedzą na temat potencjałów obszaru, a nade wszystko swoim doświadczeniem zawodowym dokonali ostatecznego wyboru tematów wiodących, celów strategicznych oraz zadań, które będą wdrażane w LSR. W ciągu intensywnych spotkań warsztatowych powstały plany realizacji poszczególnych działań. Dzięki temu skutecznie wdrożono w życie zasadę partnerstwa, minimalizując ryzyko braku akceptacji dokumentu przez mieszkańców. Tak zbudowany potencjał został wykorzystany w procesie budowy niniejszej strategii; pozwolił na podjęcie decyzji o kierunkowym wydatkowaniu środków i większym - niż to miało miejsce do tej pory - sprofilowaniu LSR. W ten sposób LGD kontynuować będzie swoją politykę i główne cele w okresie 2023-2027, ale skoncentruje się na kilku strategicznych obszarach (zarysowanych w dalszych częściach LSR). Określenie kierunków miało miejsce przy aktywnym udziale i zaangażowaniu wielu osób, firm i instytucji, członków stowarzyszenia i lokalnej społeczności. W ten sposób LGD liczy na jeszcze lepsze rezultaty, zmiany i widoczne efekty, a przede wszystkim długofalowy efekt partnerstwa, jakim jest trwały rozwój społeczny, gospodarczy realizowany z aktywnym udziałem lokalnych społeczności.

Pracownicy Biura Stowarzyszenia „Śąsiedzi” mogą się wykazać dużą wiedzą i doświadczeniem niezbędnym do wdrażania i aktualizacji dokumentów strategicznych, a więc również LSR. Kadra biura składa się z trzech stanowisk – Kierownika Biura LGD, specjalisty ds. projektów oraz specjalisty ds. wdrażania LSR. Na stanowiskach tych szczegółowy zakres zadań określa Regulamin Pracy Biura oraz opis stanowisk. Pracownicy LGD posiadają wiedzę oraz udokumentowane doświadczenie adekwatne do zakresu obowiązków. Kadra pracownicza brała udział w licznych szkoleniach z zakresu tworzenia LSR oraz posiada udokumentowane doświadczenie (umowa o pracę oraz zakres obowiązków) w sporządzaniu wniosków o przyznanie pomocy oraz wniosków o płatność w ramach PROW, EFRR i EFS. Kompetencje jakie są wymagane na konkretnych stanowiskach w Biurze LGD zostały wskazane w Regulaminie Pracy Biura.

W celu dalszego rozwoju osób pełniących kluczowe funkcje w LGD wymagane jest przeprowadzenie szkoleń dla członków organu decyzyjnego oraz pracowników Biura. Dla pracowników biura oraz organu decyzyjnego jakim jest Rada LGD określony został Plan Szkoleń. W Planie Szkoleń uwzględniono zagadnienia niezbędne do prawidłowej realizacji LSR, tj. przygotowanie do wdrażania LSR, procedury wyboru oraz oceny wniosków czy ewaluacji i monitorowania. Ponadto w Planie zaplanowane zostały szkolenia dla pracowników podnoszące ich wiedzę i umiejętności w zakresie sprawnego wdrażania LSR, zwłaszcza podnoszenia kompetencji do obsługi potencjalnych wnioskodawców/ beneficjentów i udzielania doradztwa. Efektywność udzielonego doradztwa będzie prowadzona przede wszystkim za pośrednictwem ankiety badającej satysfakcję w sytuacji doradztwa bezpośredniego, w trakcie spotkań otwartych, czy też doradztwa udzielonego w Biurze LGD, w innych przypadkach, tj. podczas prowadzonych rozmów telefonicznych, bądź odpowiedzi na zapytania e-mailowe.

I.3. Opis struktury LGD (w tym charakterystyka jej członków)

Strukturę organizacyjną Stowarzyszenia „Śąsiedzi” reguluje statut oraz obowiązujące przepisy. Zgodnie z zapisami statutu organami Stowarzyszenia „Śąsiedzi” są: **Walne Zebranie Członków, Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna oraz Biuro Stowarzyszenia.**

- **Walne Zebranie Członków (WZC):** stanowi najwyższą władzę Stowarzyszenia. Odpowiedzialne jest przede wszystkim za uchwalanie kierunków i programu działania Stowarzyszenia, uchwalanie Statutu oraz wybór i odwołanie członków Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady, a także rozpatrywanie i zatwierdzanie sprawozdań finansowych, Zarządu, Komisji Rewizyjnej i Rady oraz podejmowanie pozostałych decyzji przewidzianych w statucie. Walne Zebranie Członków skupia najbardziej aktywnych i zaangażowanych liderów reprezentujących trzy sektory: społeczny, publiczny i gospodarczy. Skład jest więc reprezentatywny dla specyfiki obszaru objętego LSR oraz przyjętych kierunków działania:

- **sektor publiczny:** reprezentują przedstawiciele gmin wchodzących w skład Stowarzyszenia (wójtowie, a także przedstawiciele urzędów);
- **sektor gospodarczy:** reprezentują przedstawiciele przedsiębiorstw oraz podmiotów gospodarczych funkcjonujących na obszarze objętym LSR;
- **sektor społeczny:** reprezentują mieszkańcy obszaru objętego LSR, w tym przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz inne dobrowolne zrzeszenia i ruchy obywatelskie.

Reprezentatywność poszczególnych sektorów obrazuje poniższa tabela.

Tabela nr 1: Reprezentatywność sektorów LGD

Sektor	Liczba przedstawicieli	Udział procentowy
Społeczny	63	68,48
w tym: mieszkańcy	47	51,09
w tym: organizacje pozarządowe	16	17,39
Gospodarczy	24	26,09
Publiczny	5	5,43
Razem	92	100%

Źródło: Opracowanie własne

- **Zarząd Stowarzyszenia „Śąsiedzi”:** składa się z 5 członków, wybieranych i odwoływanych przez Walne Zebranie Członków spośród osób fizycznych będących członkami Stowarzyszenia i reprezentantami członka Stowarzyszenia będącego osobą prawną. Zarząd działa w imieniu Stowarzyszenia, realizując cele statutowe, kieruje całokształtem działalności Stowarzyszenia (na podstawie uchwał WZC), a także reprezentuje Stowarzyszenie i kieruje jego bieżącą działalnością w okresie między Walnymi Zebraniami.
- **Rada Stowarzyszenia „Śąsiedzi”:** organ decyzyjny Stowarzyszenia liczący 15 członków, składający się z partnerstwa trójsektorowego (sektor społeczny, gospodarczy i publiczny), do którego kompetencji należy przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów oraz wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR.
- **Komisja Rewizyjna:** wybierana jest przez Walne Zebranie Członków w głosowaniu na 4-letni okres kadencji i składa się z Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz od 1-5 członków, którzy wybierają ze swego grona przewodniczącego oraz jego zastępcę. Do jej podstawowych kompetencji należy kontrolowanie działalności Stowarzyszenia, ze szczególnym uwzględnieniem działalności finansowej a także dokonywanie oceny pracy Zarządu.
- **Biuro Stowarzyszenia „Śąsiedzi”:** jest jednostką administracyjną Stowarzyszenia, która kieruje pracami organizacyjnymi i przygotowawczymi. Prowadzi sprawy LGD, między innymi poprzez inspirowanie i podejmowanie działań na rzecz Stowarzyszenia oraz pełną obsługę w zakresie spraw administracyjnych,

finansowych i organizacyjnych. Biurem kieruje kierownik Biura zatrudniony przez Zarząd Stowarzyszenia „Sąsiedzi”.

Aktualny wykaz członków wraz z sektorowością i reprezentowanymi grupami znajduje się na stronie internetowej <http://www.lgd-sasiedzi.pl/>. W strukturze Rady LGD nie dominuje żadna grupa interesu, a członkowie LGD są przedstawicielami sektora społecznego, gospodarczego i publicznego. Relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR są oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji. Obszary działalności członków odzwierciedlają również charakter i ukierunkowanie strategii. Obszary te to m.in.: przedsiębiorczość, sfera kultury, dziedzictwa, sportu i rekreacji, usługi społeczne, rolnictwo.

W okresie programowania 2023-2027 instrument RLKS, w ramach którego funkcjonować będzie LGD obejmuje m.in. działania na rzecz poprawy zatrudnienia i tworzenia miejsc pracy, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, rozwój ekonomii społecznej, dlatego również LGD zmierzy się z tymi wyzwaniami. W wyniku przeprowadzonej analizy potencjału i potrzeb zdiagnozowano **następujące grupy defaworyzowane**: kobiety, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, osoby o niskich kwalifikacjach, bezrobotni, a także młodzi mieszkańcy do 25 r. życia oraz seniorzy po 60 roku życia. Grupom tym LGD zadedykowała odpowiednie przedsięwzięcia zmierzające do poprawy ich sytuacji życiowej. Plan Komunikacji opracowany przez LGD opisuje metody komunikacji z tymi grupami, cele i zamierzone efekty podejmowanych działań. W celu skutecznej komunikacji ze wszystkimi mieszkańcami obszaru LGD zostaną wykorzystane różnorodne kanały np. dla osób młodych za pośrednictwem strony internetowej LGD oraz mediów społecznościowych, do osób starszych i wykluczonych cyfrowo informacje będą przekazywane za pomocą ogłoszeń w formie drukowanej oraz za pośrednictwem instytucji świadczących usługi publiczne. Istotne informacje dotyczące funkcjonowania LGD i wdrażania LSR będą przekazywane w trakcie wydarzeń plenerowych i uroczystościach gminnych. Oprócz doradztwa świadczonego bezpośredniego w biurze LGD, dostępna będzie również forma komunikacji telefonicznej oraz elektronicznej. W dalszym ciągu prowadzone będą spotkania/ szkolenia i indywidualne doradztwo dla wnioskodawców w związku z ogłaszanymi konkursami, prowadzone będą działania informacyjne wg opracowanego Planu Komunikacyjnego uwzględniającego zgłaszane przez mieszkańców metody przekazywania informacji oraz zastosowane zostaną proste i czytelne procedury wyboru i oceny operacji dla każdego z funduszy. Ponadto LGD jest otwarta na inicjatywy i propozycje nowych projektów zgłaszane przez członków w postaci fiszek z pomysłami. W ramach realizacji LSR planowane jest przeprowadzanie naboru na projekty partnerskie, nakierowane na poszukiwanie i kojarzenie partnerów spoza obszaru LGD (zarówno partnerów krajowych, jak i zagranicznych) w celu wypracowania wspólnych pomysłów, wymianę doświadczeń, znajdowanie wspólnych rozwiązań problemów zidentyfikowanych w LSR i aktywną integrację lokalnych społeczności o różnych tradycjach i kulturze.

I.4. Skład organu decyzyjnego – Rady Stowarzyszenia „Sąsiedzi” oraz charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia „Sąsiedzi” jest Rada składająca się z 15 członków reprezentowanych przez:

- przedstawicieli władz publicznych – 6 osób (40% całego składu Rady);
- lokalnych partnerów społecznych – 4 osoby (26,67% całego składu Rady);
- lokalnych partnerów gospodarczych – 5 osób (33,33% całego składu Rady).

Skład osobowy Rady podobnie jak wykaz członków LGD znajduje się na stronie internetowej <http://www.lgd-sasiedzi.pl/>.

Rada, jako organ decyzyjny odpowiedzialna jest przede wszystkim za ocenę i wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, a także ustalenie kwoty wsparcia. Ponadto Rada gwarantować będzie, że wybrane operacje są zgodne ze strategią. Decyzje Rady w sprawach związanych z oceną i wyborem operacji, podejmowane są w formie uchwały zwykłą większością głosów (każdy członek Rady dysponuje jednym głosem).

Proces decyzyjny w LGD oparty jest na wytycznych zawartych w wielu dokumentach m.in. statucie, regulaminie Rady i procedurach wyboru operacji. Tryb głosowania określają procedury wyboru – decyzje podejmowane są poprzez wypełnienie karty oceny operacji. Mając na uwadze rekomendacje oraz doświadczenia z wdrażania LSR w perspektywie 2007-2013 LGD oraz 2014-2020, w składzie Rady podczas podejmowania decyzji ani władze publiczne – określone zgodnie z przepisami krajowymi – ani żadna z grup interesu nie będzie posiadać więcej niż 49% praw głosu, co zostało zagwarantowane w Regulaminie Pracy Rady oraz w Statucie. Ponadto co najmniej 50% głosów w decyzjach dotyczących wyboru będzie pochodzić od partnerów niebędących instytucjami publicznymi.

Podstawowym narzędziem weryfikującym parytety podczas wyboru operacji jest deklaracja bezstronności. Członek Rady lub jego reprezentant, który: jest wnioskodawcą wybieranej przez Radę operacji, reprezentuje wnioskodawcę, zachodzi pomiędzy nim a wnioskodawcą stosunek bezpośredniej podległości służbowej, jest z nim spokrewniony, jest osobą fizyczną reprezentującą przedsiębiorstwo powiązane z przedsiębiorstwem reprezentowanym przez wnioskodawcę lub zgłosi inne powiązanie z daną operacją lub co do którego zachodzi podejrzenie stronniczości przy wyborze danej operacji, zostaje wykluczony z tego wyboru. W celu zapewnienia transparentności oraz prawidłowości wyboru dokonywanego przez organ decyzyjny, prowadzony będzie także rejestr interesów Członków Rady, pozwalający na identyfikację charakteru ich powiązań z wnioskodawcami / poszczególnymi projektami.

Członkowie Rady posiadają odpowiednie doświadczenie i kompetencje w zakresie pełnienia powierzonych im funkcji (w szczególności w zakresie tworzenia i zarządzania procesami rozwoju na poziomie lokalnym), a ich wiedza i doświadczenie są zgodne z zakresem merytorycznym LSR. W celu profesjonalnej realizacji zadań Stowarzyszenia „Sąsiedzi” oraz podnoszenia wiedzy i kompetencji członków organu decyzyjnego zaprojektowany został plan szkoleń. Szkolenia te mogą być organizowane i prowadzone we wszystkich pozaszkolnych formach dydaktycznych (w tym jako zajęcia warsztatowe, seminaria, konferencje oraz kursy). Plan szkoleń może być modyfikowany w oparciu o zgłoszone przez przedstawicieli organu decyzyjnego zapotrzebowanie na szkolenia (m.in. z zakresu procedur oceny i wyboru operacji, itp.) Plan szkoleń będzie przygotowywany i zatwierdzany przez Zarząd.

I.5. Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Dokumentami regulującymi funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania, jej organów oraz biur są: Statut Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, Regulamin funkcjonowania Rady LGD Stowarzyszenia „Sąsiedzi” (organ decyzyjny) Regulamin funkcjonowania Zarządu Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, Regulamin pracy Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, Regulamin Biura LGD oraz Regulamin Walnego Zebrania Członków. Szczegółowy sposób ich uchwalania i aktualizacji oraz opis głównych kwestii, które są w nich wskazane przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 2: Dokumenty regulujące funkcjonowanie Stowarzyszenia „Sąsiedzi”

Lp.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie, sposób uchwalania i aktualizacji
1.	Polityka bezpieczeństwa ochrony danych osobowych	Polityka bezpieczeństwa ochrony danych osobowych przede wszystkim reguluje zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD, a także zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Polityki bezpieczeństwa ochrony danych osobowych następuje w formie uchwały podjętej przez Zarząd Stowarzyszenia.</u>

2.	<i>Statut LGD</i>	Statut reguluje najważniejsze kwestie przewidziane w Ustawie z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach: w szczególności określa formę prawną, nazwę stowarzyszenia, obszar działania, siedzibę stowarzyszenia, cele i sposoby ich realizacji, sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków, a także wskazuje władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania składu oraz ich kompetencje, sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał, sposób uzyskiwania środków finansowych, zasady dokonywania zmian statutu oraz sposób rozwiązania się stowarzyszenia. Ponadto wskazuje organ nadzoru nad stowarzyszeniem, jakim jest Marszałek Województwa Podlaskiego, a także określa organ LGD kompetentny w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz procedur i kryteriów wyboru operacji. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Statutu LGD następuje w formie uchwały podjętej przez Walne Zebranie Członków.</u>
3.	<i>Regulamin Rady LGD</i>	Regulamin Rady LGD zawiera zapisy dotyczące przede wszystkim: • określenia szczegółowych kompetencji Rady, • zasad zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego, • zasad podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji, • zasad dotyczących kwestii wyłączenia z oceny operacji członka organu decyzyjnego w przypadku wystąpienia konfliktu interesów, • zasad protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego, • zasad wynagradzania członków organu decyzyjnego za udział w posiedzeniu. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Regulaminu Rady LGD następuje w formie uchwały podjętej przez Zarząd Stowarzyszenia.</u>
4.	<i>Regulamin Komisji Rewizyjnej</i>	Regulamin pracy Komisji Rewizyjnej zawiera zapisy dotyczące przede wszystkim: • szczegółowych kompetencji organu, • szczegółowych zasad zwoływania i organizacji posiedzeń Komisji, • zasad prowadzenia działań kontrolnych, • zasad protokołowania posiedzeń. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Regulaminu Komisji Rewizyjnej następuje w formie uchwały podjętej przez Walne Zebranie Członków.</u>
5.	<i>Regulamin Zarządu LGD</i>	Regulamin Zarządu LGD zawierający zapisy dotyczące przede wszystkim: • podziału zadań pomiędzy członków zarządu, • zasad organizacji posiedzeń zarządu, • zasad protokołowania posiedzeń. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Regulaminu Zarządu LGD następuje w formie uchwały podjętej przez Walne Zebranie Członków.</u>

6.	<i>Regulamin Biura LGD</i>	Regulamin Biura LGD – określa zasady funkcjonowania Biura stowarzyszenia, w tym: • uprawnienia kierownika biura, • strukturę organizacyjną biura, • podział zadań, • metody oceny jakości i efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa oraz animacji i współpracy. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Regulaminu Biura LGD następuje w formie uchwały podjętej przez Zarząd Stowarzyszenia.</u>
7.	<i>Regulamin naboru pracowników do Biura LGD</i>	Regulamin naboru pracowników do LGD reguluje: • zasady zatrudniania pracowników (w tym zasady naboru i weryfikacji dokumentów oraz protokołowania i ogłaszania informacji o wynikach naboru), a także zasady zlecania zadań w formach innych niż stosunek pracy. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Regulaminu naboru pracowników do Biura LGD następuje w formie uchwały podjętej przez Zarząd Stowarzyszenia.</u>
8.	<i>Regulamin Walnego Zebrania Członków</i>	Regulamin Walnego Zebrania Członków zawierający zapisy dotyczące zasad zwoływania i organizacji obrad oraz podejmowania decyzji. <u>Przyjęcie lub aktualizacja Regulaminu Walnego Zebrania Członków następuje w formie uchwały podjętej przez Walne Zebranie Członków.</u>

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ II - CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

II.1. Opis obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi”

Obszar Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, który objęty będzie Lokalną Strategią Rozwoju, zwaną dalej LSR, tworzy **5 gmin** województwa podlaskiego położonych w powiecie łomżyńskim: Łomża, Miastkowo, Piątnica, Wizna oraz Śniadowo. Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego stanowi **838 km²**, zaś liczba mieszkańców na dzień **31.XII.2020 r.** wynosiła **35 102 osoby**.

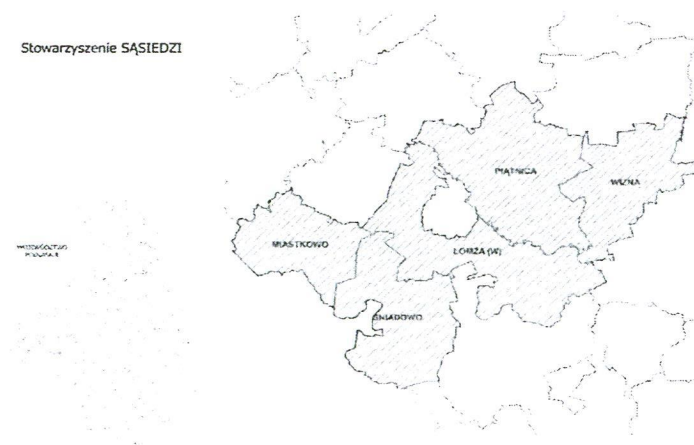
Lokalna strategia rozwoju będzie finansowana z Programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego na lata 2021-2027 (EFRR i EFS+) oraz Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR). Na całym obszarze LGD będzie możliwa realizacja operacji w ramach każdego z tych funduszy.

Tabela nr 3: Gminy wchodzące w skład LGD „Sąsiedzi, stan na 31.12.2020 r.

Gmina	Powiat	Typ gminy	Powierzchnia (km ²)	Liczba ludności	EFSI
Łomża	Łomżyński	gmina wiejska	207	11 720	EFRR/EFS+/PS WPR
Miastkowo	Łomżyński	gmina wiejska	115	4 096	EFRR/EFS+/PS WPR
Piątnica	Łomżyński	gmina wiejska	220	10 359	EFRR/EFS+/PS WPR
Śniadowo	Łomżyński	gmina wiejska	163	5 191	EFRR/EFS+/PS WPR
Wizna	Łomżyński	gmina wiejska	133	3 736	EFRR/EFS+/PS WPR
RAZEM:			838	35 102	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

II.2. Mapa obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” na tle województwa podlaskiego

Źródło: Opracowanie własne

II.3. Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR (innej niż spójność przestrzenna).

Wewnętrzna spójność obszaru objętego LSR może być wykazana na kilku płaszczyznach, tj.:

Spójność geograficzna: Obszar Stowarzyszenia „Sąsiedzi” tworzy spójne przestrzennie i funkcjonalnie terytorium. Wszystkie gminy wchodzące w skład partnerstwa tworzą zwarty geograficznie obszar położony w powiecie łomżyńskim. Charakterystyczne dla tego obszaru jest to, iż większość gmin wchodzących w skład partnerstwa bezpośrednio sąsiaduje z miastem Łomża. W ramach tego obszaru występują silne powiązania przestrzenno-funkcjonalne związane z coraz silniej widocznym w otoczeniu aglomeracji procesem suburbanizacji.

Spójność przyrodnicza: obszar łączy podobieństwo krajobrazów związanych z Doliną Narwi i jej naturalnym środowiskiem oraz bogactwem przyrodniczym, zachowanym w naturalnym, pierwotnym kształcie. Cały obszar umiejscowiony jest również w granicach tzw. Zielonych Płuc Polski, co wpływa niewątpliwie na jego atrakcyjność osiedleńczą i turystyczną. Charakterystyczną cechą obszaru jest występowanie wszystkich prawnych form ochrony przyrody: Park Narodowy, Park Krajobrazowy, Obszary Sieci Natura 2000, Rezerваты przyrody, Obszary chronionego krajobrazu, Pomniki przyrody, Użytki ekologiczne. Stanowią one układ przestrzenny połączony korytarzami ekologicznymi. Podobnie jak w całym kraju realizowana jest też tutaj ochrona gatunkowa roślin i zwierząt.

Spójność kulturowa: obszar o bogatych tradycjach, którego mieszkańcy przywiązują dużą uwagę do miejscowych zwyczajów przejawiającą się w różnych formach ich kultywowania; bogactwo kultury ludowej, w tym kulinarnej, muzycznej, rzemiosła i rękodzielnictwa widoczne jest w działalności organizacji pozarządowych, instytucji kultury i aktywnościach mieszkańców.

Spójność gospodarcza: struktura gospodarcza obszaru nie posiada wyraźnie określonego profilu. W poszczególnych gminach można co prawda zauważyć pewne wybijające się branże (branża mleczarska w Gminie Piątnica), jednak w pozostałych przypadkach nie są to działalności, które można uznać za jednoznacznie wykrystalizowane specjalizacje. Analiza zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wskazuje na wiodącą rolę podmiotów mikro i małych plasujących się w różnych sekcjach PKD. Rozkład branżowy jest typowy dla małych ośrodków, w których to dużą rolę odgrywają działalności z zakresu handlu hurtowego i detalicznego, usług, przetwórstwa, budownictwa i transportu. W każdej gminie dominują podmioty sektora prywatnego, których udział w ogóle zarejestrowanych podmiotów przekracza 90%; wśród działalności gospodarczych dosyć istotną rolę odgrywają te, które oparte są na wykorzystywaniu walorów przyrodniczych, w tym rolnictwo i leśnictwo, aczkolwiek dziedziny te wymagają daleko idących przemian. Wszystkie gminy cechuje rozdrobnienie rolnictwa, zaś w większości przypadków gospodarka rolna ma charakter ekstensywny; rozwój funkcji turystycznych, szczególnie aktywności krótkookresowych, weekendowych jest nieprzystający do potencjału gmin. Do uwarunkowań rozwoju gospodarczego decydujących o podobieństwie gmin należy przede wszystkim zaliczyć cechy kapitału ludzkiego - ludność obszaru cechuje podobna aktywność przedsiębiorcza i zawodowa. Wszystkie gminy LGD można uznać za obszary rozwoju wielofunkcyjnego.

Spójność rynku pracy: rynek pracy w poszczególnych gminach można podzielić na rynek wewnętrzny i rynek aglomeracyjny. W tym pierwszym przypadku rynek pracy opiera się na miejscach pracy stworzonych przez lokalne firmy, jednak dla wszystkich gmin duże znaczenie odgrywa rynek pracy aglomeracyjny. Można powiedzieć, że Łomża jest dla gmin LGD centralnym ośrodkiem udostępniającym miejsca pracy o wyższej atrakcyjności. Dostępne analizy wskazują, że we wszystkich gminach odsetek pracowników dojeżdżających do pracy do innych gmin przekracza 40%, a w większości jest to ponad 65%.

Podczas badania ankietowego mieszkańcy wykazują wspólny problem jakim jest mała atrakcyjność lokalnego rynku pracy, ale także na dogodne warunki do realizacji modelu życia polegającego na zamieszkiwaniu w gminach LGD i pracy w sąsiednich ośrodkach miejskich.

Spójność społeczna: większość gmin LGD jest zaliczana do gmin o niskim lub średnim potencjale demograficznym, między innymi ze względu na relatywnie niski przyrost naturalny. Ludność obszaru objętego LSR cechuje dbałość o rozwój swoich gmin, ich estetykę, rozwój zrównoważony. Podstawą spójności społecznej jest wspólnota kulturowa łącząca mieszkańców, dbałość o rodzinę, dobre relacje sąsiedzkie w miejscu zamieszkania.

Spójność problemów: opisane we wcześniejszych punktach problemy dotyczące atrakcyjności lokalnego rynku pracy, problemy dotyczące niskiej pozycji turystyki i przekształcenia rolnictwa, problemy infrastrukturalne i związane z odpływem wykształconych mieszkańców, problemy dotyczące ograniczonego dostępu do infrastruktury technicznej oraz społecznej odpowiadającej na zmiany demograficzne obszaru, problemy związane z osłabieniem zainteresowania dziedzictwem lokalnym ze strony młodych mieszkańców.

ROZDZIAŁ III - PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

III.1 Opis partycypacyjnych metod tworzenia LSR i jej realizacji, ze szczególnym uwzględnieniem partycypacji grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR

Podstawowym założeniem poczynionym przez Stowarzyszenie „Sąsiedzi” - jeszcze przed rozpoczęciem pierwszych prac dotyczących diagnozy obszaru na potrzeby opracowania LSR było jak najszerze uspołecznienie procesu dochodzenia do kształtu nowej strategii. Partycypacyjny charakter Lokalnej Strategii Rozwoju wynika z ciągłego zaangażowania wszystkich interesariuszy dokumentu w proces powstawania kluczowych zapisów strategii. LGD wykorzystywała każdą nadarzącą się okazję do budowania jak największej „masy krytycznej” osób, których wiedza i doświadczenie zawodowe mogłyby wzbogacić wypracowywany materiał. Spotkania i prowadzone działania adresowano do zróżnicowanych grup, istotnych z punktu widzenia opracowania, a następnie realizacji przyszłej LSR. Dlatego też w procesie opracowywania LSR, jako kluczowe – obok danych wynikających ze statystyki publicznej – uznawano informacje pochodzące z szerokich konsultacji społecznych, w których uczestniczyli przedstawiciele wspólnot samorządowych, mieszkańcy obszaru LGD, członkowie organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, przedsiębiorcy, rolnicy, sołtysi. Powyższe podmioty chętnie odpowiadały na zaproszenie do wspólnego opracowania LSR, w którym wykorzystano liczne dane i wnioski zebrane w ramach szerokich konsultacji społecznych prowadzonych w okresie od września 2022 do maja 2023 roku.

Przyjęto, iż kluczowymi etapami opracowania LSR są:

- definiowanie potrzeb i problemów (tzw. partycypacyjna diagnoza);
- opracowanie analizy potrzeb i potencjału;
- określania celów i ustalania ich hierarchii;
- określenie przedsięwzięć i wskaźników;
- identyfikacja grup docelowych, w tym określenie grup defaworyzowanych;
- opracowanie zasad wyboru operacji i ustalania kryteriów oceny;
- określenie budżetu;
- przygotowanie planu komunikacji;
- opracowanie zasad monitorowania i ewaluacji.

Cały proces konsultacji społecznych, tworzenia i realizacji LSR jest otwarty i ogólnodostępny, aby nie wykluczać żadnych grup społecznych. Informacja o prowadzonych konsultacjach dotyczących projektowania LSR z mieszkańcami została zamieszczona na stronie internetowej LGD, tablicach i słupach ogłoszeniowych w gminach i sołectwach objętych strategią. Wszyscy zainteresowani mieli możliwość zgłaszania uwag i propozycji do uwzględnienia w LSR za pośrednictwem formularzy ankietowych zamieszczanych na stronie Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, jak również podczas konsultacji prowadzonych w każdej z gmin, a także za pośrednictwem kontaktu telefonicznego i osobistego z pracownikiem LGD. Pracownicy biura LGD oraz członkowie Zarządu poddali analizie wnioski z konsultacji społecznych oraz rozpatrywali wszystkie zgłaszane przez mieszkańców obszaru wnioski i uwagi do poszczególnych części LSR, odpowiadających poszczególnym etapom opracowania dokumentu, następnie podjęto decyzję o przyjęciu bądź odrzuceniu zgłaszanych przez wszystkie zainteresowane strony uwag i propozycji do konsultowanego materiału.

Na każdym etapie konsultacji społecznych, tworzenia i realizacji LSR uwzględnione zostały zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060:

- poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasad równości kobiet i mężczyzn;
- zasad równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodność działań z celami wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

Mając na uwadze specyfikę obszaru LGD, a w szczególności uwarunkowania demograficzne wskazujące na przewagę w strukturze demograficznej osób w wieku średnim i starszych oraz uwarunkowania infrastrukturalne wskazujące na wykluczenie cyfrowe znacznych obszarów LGD postanowiono do przeprowadzenia konsultacji społecznych LSR użyć następujących partycypacyjnych metod zapewniających w miarę możliwości optymalny udział wszystkich grup docelowych LSR w konsultacjach:

- **spotkania informacyjno-konsultacyjne** - otwarte spotkania przeprowadzone we wszystkich gminach obszaru LGD miały umożliwić udział w konsultacjach społecznych szczególnie osobom starszym nieposługującym się technikami multimedialnymi, a także mającymi trudności z samodzielnym wypełnianiem dokumentów (arkuszy uwag). Spotkania otwarte umożliwiły zgłaszanie przez mieszkańców swoich wniosków i propozycji zmian, a także wymianianiu się opiniami między sobą;
- **wywiady (indywidualne i grupowe) oraz Badania ankietowe** - w celu zapewnienia lepszej efektywności konsultacji społecznych i możliwego dotarcia do szerszego grona odbiorców;
- **punkt konsultacyjny w Biurze** - aby zintensyfikować proces wymiany opinii zapewniono formę konsultacji bezpośrednich w postaci indywidualnych spotkań konsultacyjnych odbywanych w punkcie konsultacyjnym. Metoda jest przeznaczona dla osób, które nie lubią wypowiadać się publicznie a także przedsiębiorców którzy wnosząc swoje uwagi wolą pozostać anonimowi w odniesieniu do większej grupy społecznej. Tego typu konsultacje cieszyły się bardzo dużym powodzeniem. Konsultacje często przyjmowały formę konsultacji telefonicznych;
- **formularz zgłaszania uwag dostępny na stronie internetowej LGD** - tą metodę skierowano do osób młodszych dobrze posługujących się technikami informatycznymi oraz do przedstawicieli instytucjonalnych (samorządy lokalne, urzędy administracji publicznej, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, itp.). Metoda umożliwiła szybkie i tanie przeprowadzenie konsultacji społecznych na poszczególnych etapach tworzenia planowania wdrażania LSR.

W okresie od 7 do 13 września 2022 roku przeprowadzono spotkania informacyjno-konsultacyjne w każdej z gmin wchodzących w skład Stowarzyszenia „Sąsiedzi”. W spotkaniach i konsultacjach udział wzięło od kilkunastu do kilkudziesięciu osób.

Terminy i miejsca spotkań:

Gmina Łomża	07.09.2022	Sala konferencyjna Starostwa Powiatowego w Łomży
Gmina Piątnica	08.09.2022	Sala Gminnego Ośrodka Kultury w Piątnicy
Gmina Miastkowo	09.09.2022	Sala Gminnego Ośrodka Kultury w Miastkowie
Gmina Wizna	12.09.2022	Sala konferencyjna Urzędu Gminy Wizna
Gmina Śniadowo	13.09.2022	Sala Gminnego Ośrodka Kultury w Śniadowie

Spotkania informacyjno- konsultacyjne w każdej z pięciu gmin podzielone zostały na dwie części. W pierwszej części mieszkańcy zapoznani zostali z: dotychczasową działalnością i strukturą Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, przedstawiony został obszar planowany do objęcia LSR (w tym omówienie spójności tego obszaru), zaprezentowane zostały założenia RLKS ze szczególnym uwzględnieniem informacji dotyczących możliwości pozyskiwania wsparcia ze środków *Funduszy Europejskich dla Województwa Podlaskiego 2021-2027* i *Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej* dla samorządów, instytucji, przedsiębiorców, organizacji społecznych i innych podmiotów funkcjonujących na tym obszarze. Ponadto przedstawiono krótką prezentację danych zebranych drogą białego wywiadu (GUS, PUP) dot. czynników demograficznych, potencjału gospodarczego, społecznego, infrastruktury technicznej i edukacyjnej, ochrony środowiska i edukacji, która posłużyła jako materiał wyjściowy do przeprowadzenia analizy aktualnych uwarunkowań i potrzeb rozwojowych poszczególnych gmin. W drugiej części spotkania (warsztatowej) – mieszkańcy wypracowali projekt analizy potrzeb i potencjału (określali mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia), a także skupili się na zdefiniowaniu problemów występujących na obszarze i wyznaczaniu celów, które mogłyby je rozwiązać, bądź niwelować. Na tych samych spotkaniach zgłoszono propozycje potencjalnych projektów i możliwości ich wsparcia.

W miesiącach od października 2022 r. do maja 2023 r. przeprowadzono wśród mieszkańców badania ankietowe dotyczące:

- opracowania analizy potrzeb i potencjału, zdefiniowania celów, określenie grup defaworyzowanych z obszaru LGD (w tym określenie potrzeb mieszkańców i pomysłów na przedsięwzięcia, które mogłyby być realizowane w ramach LSR). Łącznie zebrano 78 ankiet, zaś 33 osoby uczestniczyły w badaniu poprzez kontakt telefoniczny/ osobisty z pracownikiem Biura LGD. Najaktywniejszą grupą w tym badaniu byli mieszkańcy – ich udział w badaniu stanowił 78,3%;
- przedstawienia propozycji dotyczącej kryteriów wyboru operacji, w tym zgłoszenia ewentualnych zmian. W tychże konsultacjach nie wniesiono żadnych uwag;
- określenia metod wymiany informacji pomiędzy Biurem LGD, a mieszkańcami. Łącznie zebrano 12 ankiet. Najaktywniejszą grupą w tym badaniu były samorządy lokalne oraz mieszkańcy;
- elementów poddanych realizacji monitoringu i ewaluacji LSR. W tychże konsultacjach nie wniesiono żadnych uwag.

Na podstawie zaprezentowanych danych zgromadzono w tej części opinie mieszkańców na temat kierunków rozwoju obszaru oraz działań, które mają być podejmowane w obecnym okresie programowania, w tym ukierunkowanych na zagadnienia dotyczące: innowacyjności, cyfryzacji, środowiska i klimatu, zmian demograficznych ze szczególnym uwzględnieniem starzenia się społeczeństwa oraz wyludniania się obszaru planowanego do objęcia LSR, partnerstwa w realizacji LSR polegającego na wspólnej realizacji przedsięwzięć i projektów.

Aby Strategia spełniała oczekiwania mieszkańców obszaru objętego LSR prowadzone były także wywiady telefoniczne, które miały miejsce od września 2022 r. do maja 2023 r. Celem badania było w pierwszej kolejności omówienie RLKS i zakresu wielofunduszowej LSR, stopnia ważności poszczególnych zakresów tematycznych dla lokalnej społeczności, określenie mocnych i słabych stron obszaru, sposobów ograniczenia słabych stron za pomocą instrumentu RLKS. Dotyczyły one także określenia przedsięwzięć planowanych przez organizacje, wskazanie grup docelowych i defaworyzowanych, które powinny być w pierwszej kolejności objęte wsparciem. Uczestnikami wywiadów byli lokalni przedsiębiorcy (4 wywiady), organizacje pozarządowe (5 wywiady), instytucje kultury (2 wywiady).

Przeprowadzono także jeden wywiad grupowy z przedstawicielami gmin należących do obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” w zakresie planowanych inwestycji w okresie realizacji LSR oraz sugestii związanych z kryteriami wyboru operacji.

Pracownicy biura wraz z członkami zarządu LGD uczestniczyli dodatkowo w różnego rodzaju spotkaniach informacyjnych, warsztatowych, na których można było prowadzić dyskusję na temat założeń LSR, wskaźników, procedur wyboru operacji.

Oprócz wykorzystania materiałów z szeroko prowadzonych konsultacji społecznych, przy opracowaniu Strategii wzięto pod uwagę wyniki raportu ewaluacyjnego¹, w szczególności płynące z niego rekomendacje, w związku z czym:

- podjęto intensywną akcję informacyjną LGD i LSR na etapie jej konstruowania;
- prowadzono akcje informacyjne w każdej z gmin LGD w zakresie możliwości ubiegania się o wsparcie w ramach LSR;
- przeprowadzono analizę potrzeb obszaru LGD dotyczących absorpcji środków pod kątem celów i przedsięwzięć.

W raporcie ewaluacyjnym znalazły się elementy, które należy w dalszym ciągu podtrzymywać i które zostały zawarte w obecnej LSR.

Kluczowym elementem w opracowaniu LSR było wypracowanie diagnozy oraz analizy potrzeb i potencjału. Na jej podstawie określone zostały cele i wskaźniki jakie chcemy osiągnąć poprzez wdrożenie LSR, które następnie były szczegółowo omawiane i poddane konsultacjom społecznym. Wnioski ze spotkań pozwoliły na sformułowanie brzmienia oraz hierarchii celów, wraz z potencjalnymi typami przedsięwzięć planowanych do przyszłych konkursów. Ponadto sformułowano cele w odniesieniu do niwelowania problemów społecznych, z którymi boryka się ten obszar.

W miarę postępów prac nad LSR na etapie decydowania o ostatecznym kształcie celów i przedsięwzięć, konstruowania budżetu oraz lokalnych kryteriów oceny operacji zwiększył się udział spotkań roboczych, prowadzonych w węższych grupach osób, posiadających specjalistyczną wiedzę i doświadczenie (dot. np. doboru wskaźników, oceny operacji, itp.), w tym także członków Zarządu i Rady LGD, przy czym rezultaty prac były dalej szerzej konsultowane ze społecznością lokalną i pozostałymi członkami LGD, np. w trakcie Walnych Zebrań Członków Stowarzyszenia LGD, posiedzeń Zarządu, a także z wykorzystaniem narzędzi elektronicznych. Również na tych etapach prowadzono spotkania tematyczne, np. w formie fokusowej, na których konsultowano poszczególne obszary i elementy powstającej LSR. Nad całością procesu czuwał Zespół Roboczy złożony głównie z pracowników biura LGD. Zespół Roboczy analizował wyniki konsultacji społecznych, ustalał kolejne działania w tym zakresie, a następnie je organizował.

Wyniki przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji:

Uwagi zgłaszane na spotkaniach konsultacyjnych z mieszkańcami LGD do poszczególnych elementów diagnozy obszaru oraz analizy potrzeb i potencjału były skrupulatnie odnotowywane, podobnie jak preferencje poszczególnych osób uczestniczących w konsultacjach w zakresie ważności poszczególnych problemów i czynników. Ze spotkań konsultacyjnych sporządzono zestawienie, zawierające zarówno zgłoszone uwagi, jak i wyniki dokonanej priorytetyzacji przez uczestników spotkań (szczegółowo dostępne w biurze LGD). Oprócz propozycji modyfikacji lub uzupełnień poszczególnych elementów analizy potrzeb i potencjału zgłoszono m.in. następujące dodatkowe problemy:

- w obszarze gospodarki: niewystarczające wsparcie kierowane do osób chcących rozpocząć lub rozwijać działalność gospodarczą oraz niski poziom kapitału społecznego, niezadawalający stan infrastruktury publicznej;

¹ Ewaluacja ex-post z wdrażania LSR na lata 2007-2013 oraz 2014-2020 efektów wdrażanych przedsięwzięć dla LGD „Sąsiedzi”.

- w obszarze turystyki: niewystarczające wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego jako produktu turystycznego; brak ścieżek rekreacyjno-sportowych; niewystarczająca i nieskoordynowana oferta turystyczno-rekreacyjna obszaru; niewystarczający stan infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej;
- w obszarze społeczeństwa: brak instytucjonalnego wsparcia dla seniorów w zakresie aktywnego spędzania wolnego czasu; niewielkie zaangażowanie młodzieży w działania społeczne; brak dodatkowych zajęć szkolnych skierowanych do dzieci i młodzieży;
- w obszarze dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego: braki w przekazywaniu tradycji lokalnych; konieczność dofinansowania ośrodków kultury; brak szlaków wodnych i rowerowych; potrzebę większego wykorzystania OZE zarówno w budynkach użyteczności publicznej, jak i w gospodarstwach domowych.

Zdecydowaną większość z propozycji uwzględniono, albo w formie odrębnych nowych problemów (np. niewystarczające wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego jako produktu turystycznego, niewystarczający stan infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej), albo nowych czynników, albo dokonując modyfikacji/ przeformułowań dotychczasowych zapisów (np. dotychczasowy problem w obszarze społeczeństwa pn. niski poziom kompetencji społecznych zmieniono na zapis pn. niski poziom kapitału społecznego, który bardziej oddawał rzeczywisty problem), czy też problem w obszarze turystyki pn. niezadowalający rozwój systemu ścieżek rowerowych zamieniono na zapis bardziej pojemny, tj. niezadowalający rozwój systemu ścieżek turystyczno-rekreacyjnych (rowerowych, pieszych), siłę gospodarczą obszaru pn. wzrost liczby firm i przedsiębiorstw zastąpiono zmodyfikowanym zapisem pn. wysoki wskaźnik przedsiębiorczości, itd. Odrzucono jedynie kwestie marginalne lub takie, na które realizacja LSR nie będzie miała wystarczającego wpływu (np. słaby transport publiczny między gminami).

Partnerskie relacje w LGD są fundamentalną i niezaprzeczalną cechą podejścia RLKS, dlatego bardzo istotne jest, aby utrzymać dotychczasowe zaangażowanie lokalnej społeczności we wdrażanie LSR oraz zachęcić kolejne podmioty do aktywnego uczestnictwa w każdym etapie prac nad opracowaniem i realizacją Strategii. LGD planuje konsekwentnie utrzymywać dalsze, liczne zaangażowanie lokalnej społeczności we wdrażanie LSR, aby wytyczone cele i zaplanowane działania pokrywały się z rzeczywistymi potrzebami lokalnymi i mogły skutecznie przyczynić się do rozwoju oraz właściwego wykorzystania istniejącego potencjału i zasobów. Wdrażanie LSR i rozwijanie lokalnego partnerstwa to procesy, które powinny przebiegać jednocześnie i równoległe, gdyż tylko wówczas mogą pojawić się efekty synergii i tzw. wartość dodana tego podejścia.

Działania mające na celu poinformowanie o wdrażaniu LSR szerszą społeczność zamieszkującą obszar objęty działalnością LGD oraz zmobilizowanie osób niezdecydowanych do włączenia się w proces realizacji strategii określa Plan komunikacji. Plan komunikacji określa cele i konkretne działania skierowane do poszczególnych adresatów oraz środki/narzędzia przekazu informacji. W dalszym ciągu prowadzone będą spotkania/ szkolenia i indywidualne doradztwo dla wnioskodawców w związku z ogłaszanymi konkursami, prowadzone będą działania informacyjne wg opracowanego Planu Komunikacyjnego uwzględniającego zgłaszane przez mieszkańców metody przekazywania informacji oraz zastosowane zostaną proste i czytelne procedury wyboru i oceny operacji dla każdego z funduszy. Ponadto LGD jest otwarta na inicjatywy i propozycje nowych projektów (realizowane także w partnerstwie) zgłaszane przez członków w postaci fiszek z pomysłami, na które zostały zabezpieczone środki w budżecie. Takie inicjatywy będą wspierane również przez LGD planuje aplikować o środki zewnętrzne na realizację takich inicjatyw. Realizacja takich projektów będzie również możliwa przy otwartych konsultacjach nowych pomysłów LGD przy okazji zmiany LSR.

W ramach działań animacyjnych LGD planuje wydarzenia skierowane do grup defaworyzowanych, w tym osób młodych do 25 roku życia, do seniorów po 60 roku życia, a także jedno wydarzenie o charakterze szkoleniowym dotyczące innowacyjności.

ROZDZIAŁ IV - ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR

IV.1. Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR wraz z ich uzasadnieniem

Dane zaprezentowane w tym rozdziale pochodzą głównie z białego wywiadu – analizy dostępnych baz danych tj. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego (BDL GUS), ale też Powiatowego Urzędu Pracy w Łomży, Starostwa Powiatowego w Łomży, Ośrodków Pomocy Społecznej. W Diagnostyce przywołano też wyniki własnego badania ankietowego oraz wywiadów telefonicznych.

Analiza potrzeb i potencjału LSR jest efektem wyników konsultacji społecznych. Wykonanie analizy potrzeb i potencjału poprzedziły prace zmierzające do zakreślenia głównych obszarów tematycznych, na których powinna koncentrować się LSR. Podczas spotkań/warsztatów konsultacyjnych, w tym przeprowadzonych metodą World Cafe, zorganizowanych na terenie pięciu gmin, w których wzięło łącznie ponad 100 osób, przygotowano wstępne propozycje zapisów Analizy potrzeb i potencjału LSR. Propozycje stanowiły podstawę do opracowania formularza własnego badania ankietowego. W Rozdziale III - Partycypacyjny charakter LSR przedstawiono metody prowadzonych badań oraz wyniki konsultacji, które stanowiły podstawę do określenia Analizy potrzeb i potencjału LSR przedstawionej w poniższej tabeli.

Tabela nr 4: Analiza potrzeb i potencjału

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Istnienie planów zagospodarowania przestrzennego ułatwiające podejmowanie inwestycji	Wysokie bezrobocie, w tym „ukryte” w rolnictwie
Zabytki i tradycyjne budownictwo	Starzenie się społeczeństwa
Wyprymowane, cykliczne imprezy kulturalno-sportowe organizowane na obszarze LGD	Rozproszenie osadnicze
Dobrze rozwinięty sektor przetwórstwa surowców rolnych z rozpoznawalnymi w skali kraju markami (mleczarnia, piekarnie, masarnie itp.)	Niski poziom przedsiębiorczości
Istniejące produkty lokalne i bogactwo kuchni regionalnej	Odpyływanie ludności z regionu za pracą
Stosunkowo dobrze rozwinięta sieć drogowa	Zła infrastruktura sportowa i kulturalna
Unikalne zasoby środowiska przyrodniczego i wysoki poziom bioróżnorodności (Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, otulina Biebrzańskiego Parku Narodowego, liczne rezerwaty przyrody, użytki ekologiczne), lokalizacja w strefie tzw. Zielonych Płuc Polski	Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna i rekreacyjna
Wzrost świadomości mieszkańców w zakresie samodoskonalenia i samokształcenia	Niewystarczająca i nieskoordynowana oferta turystyczno-rekreacyjna obszaru
Postępująca modernizacja rolnictwa	Brak dostatecznej liczby żłobków i przedszkoli
Prężnie działające OSP i KGW	Mała aktywność mieszkańców

	Niewystarczające wykorzystanie lokalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego jako produktu turystycznego
	Niski poziom kapitału społecznego
SZANSE	ZAGROŻENIA
Dobre położenie komunikacyjne	Wzrost bezrobocia w regionie
Rozwijająca się turystyka i agroturystyka w tym w oparciu o obszary Natura 2000	Migracja młodych, aktywnych mieszkańców do dużych miast i za granicę
Wykorzystanie zasobów naturalnych, w tym odnawialnych źródeł energii	Zagrożenia dla środowiska wynikające z intensywnej gospodarki rolnej
Współpraca w ramach partnerstw lokalnych i ponadregionalnych	Niewystarczający dostęp do informacji o regionie i jego zasobach
Rozbudowa i modernizacja istniejącej infrastruktury turystycznej	Traktowanie zasobów turystycznych jako czynnika hamującego rozwój gospodarczy
Ochrona dziedzictwa kulturowego	Wysokie koszty wykorzystania alternatywnych źródeł energii
Rozwój przedsiębiorczości	Wyludnianie wsi i niż demograficzny
Programy pomocowe z Unii Europejskiej, w tym RLKS	Brak działań zwiększających świadomość w zakresie zmian klimatycznych i ochrony środowiska
Zwiększenie liczby produktów regionalnych	Coraz mniejsze zainteresowanie młodzieży kulturą
Wzrost zamożności społeczeństwa	Utrwalanie zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego u niektórych mieszkańców
Moda na aktywne spędzanie wolnego czasu	Niska aktywność społeczna
Wzrost popularności regionalizmu, tradycyjnych wartości i patriotyzmu lokalnego	Malejąca liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i wzrastająca liczba osób w wieku produkcyjnym przy zdefiniowanym udziale osób w wieku poprodukcyjnym w ostatniej dekadzie, może skutkować utrwalaniem tzw. „procesu starzenia się społeczeństwa”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników konsultacji społecznych

Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR została opracowana w oparciu o kilka źródeł informacji, wśród których najistotniejszymi były: a) **wyniki warsztatów** zrealizowanych z przedstawicielami wszystkich gmin i wszystkich sektorów; b) **wyniki konsultacji społecznych** realizowanych w formie bezpośrednich spotkań, w trakcie których dokonano ostatecznej weryfikacji uwarunkowań, a także przeprowadzono szereg typowań umożliwiających dokonanie hierarchizacji wagi poszczególnych czynników; c) **dane statystyczne, w szczególności z Banku Danych Lokalnych GUS**; d) **gminne opracowania** strategiczne, planistyczne i programowe, w szczególności diagnozy i analizy wykonane w ramach tych dokumentów oraz rozstrzygnięcia ukierunkowujące rozwój gmin oraz e) **regionalne opracowania** strategiczne i analityczne, w tym strategię rozwoju województwa podlaskiego oraz badania foresightowe (wykorzystywane głównie do określenia

szans i zagrożeń). Wykonanie analizy potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR poprzedziły prace zmierzające do zakreślenia głównych obszarów tematycznych, na których powinna koncentrować się LSR. Obszary te zostały wykorzystane do zorganizowania pracy nad LSR i stworzenia przekrojów porządkujących prace analityczne. Przekroje te przedstawiają się następująco:

- **GOSPODARKA** – przekrój został wyróżniony ze względu na powszechną zgodę lokalnych podmiotów co do wagi wyzwań związanych z poprawą infrastruktury publicznej, podnoszeniem jakości lokalnego rynku pracy, koniecznością dywersyfikacji struktury gospodarczej, potrzebą pełniejszego wykorzystania kluczowych potencjałów gmin, do których zaliczono przedsiębiorczość mieszkańców, ich rosnące kwalifikacje, zasoby przyrodnicze i kulturowe. W ramach tego przekroju szczególnej analizie poddano następujące zagadnienia: poziom przedsiębiorczości mieszkańców, warunki dla zakładania i funkcjonowania firm, infrastruktura, kwalifikacje mieszkańców, sytuacja na rynku pracy;
- **SPOŁECZEŃSTWO** – w ramach prac nad LSR uznano, że szczególnym wyzwaniem jest zachowanie potencjału demograficznego obszaru, dobrych relacji społecznych, wyrównywanie szans rozwojowych, a przede wszystkim wzmacnianie zaangażowania mieszkańców w rozwój społeczności lokalnych. Wśród zagadnień analizowanych w ramach tego przekroju zwrócono szczególną uwagę na: stabilność liczby mieszkańców, problemy społeczne, grupy mieszkańców szczególnie narażone na problemy ubóstwa i wykluczenie, dostępność infrastruktury i usług społecznych, poziom aktywności społecznej mieszkańców, rozwój organizacji pozarządowych i ekonomii społecznej;
- **TURYSTYKA** – wyodrębniona jako oddzielny przekrój ze względu na jej interdyscyplinarny charakter łączący aspekty gospodarcze, środowiskowe, kulturowe, społeczne. W ramach prac konsultacyjnych bardzo często wskazywano na nikle w stosunku do możliwości wykorzystanie lokalnych walorów dla rozwoju usług czasu wolnego, atrakcyjnych zarówno dla mieszkańców, jak też dla odwiedzających; główne zagadnienia uwzględnione w analizie objęły: lokalne walory możliwe do wykorzystania dla rozwoju turystyki, podmioty tworzące ofertę turystyczną, infrastrukturę obsługi ruchu turystycznego – bazę noclegową i gastronomiczną, szlaki dla ruchu turystycznego, urządzenia związane z atrakcjami turystycznymi, wydarzenia lokalne o znaczeniu turystycznym, produkty lokalne o znaczeniu turystycznym, wpływ turystyki na stan środowiska przyrodniczego;
- **DZIEDZICTWO PRZYRODNICZE I KULTUROWE** – partnerzy opracowania LSR podkreślają rangę i wyjątkowość posiadanego dziedzictwa, które stanowi dumę dla mieszkańców obszaru oraz spoiwo relacji międzyludzkich. Równocześnie jest to podstawowy walor generujący perspektywy rozwoju ekonomicznego i społecznego obszaru. Analiza dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego została skupiona na następujących wątkach: walory przyrodnicze i krajobrazowe, źródła i poziom zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego, działania przygotowujące do zmian klimatu, rozwój odnawialnych źródeł energii, materialne dziedzictwo kulturowe, w tym zabytki i ich stan, niematerialne dziedzictwo kulturowe – tradycje, religia, wydarzenia, język.

IV.1.1 Zagospodarowanie przestrzenne z uwzględnieniem planów odnowy miejscowości

Zagospodarowanie przestrzenne umożliwia planowe i realizowanie działań ukierunkowanych na tworzenie jak najkorzystniejszych warunków rozwoju gminy. Wszystkie gminy wchodzące w skład LSR posiadają aktualne miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które określają sposób zagospodarowania danego terenu, uwzględniając jego funkcje, strukturę i charakterystykę. Dotyczy to m. in. przeznaczenia terenów pod zabudowę mieszkaniową, usługową, czy rekreacyjną, a także określenie zasad ochrony środowiska, infrastruktury technicznej oraz innych istotnych elementów planowania przestrzennego. Jego opracowanie wymaga uwzględnienia wielu

czynników, takich jak analiza istniejącej infrastruktury, potrzeb społecznych i ekonomicznych, a także przestrzennych uwarunkowań danego obszaru. W poniższej tabeli została ujęta powierzchnia gmin objęta obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Tabela nr 5: Powierzchnia gminy objęta obowiązującymi planami na podstawie ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Nazwa Gminy	2020 (ha)
Łomża	242
Miastkowo	3 301
Piątnica	2 815
Śniadowo	103
Wizna	27
Razem:	6 488

Źródło: Opracowanie własne na podstawie na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

IV.1.2 Przedstawienie stanu infrastruktury

Infrastruktura jest jednym z podstawowych atrybutów obszaru, który z jednej strony decyduje o standardzie życia mieszkańców, warunkując z drugiej strony rozwój gospodarki lokalnej. Obejmuje ona urządzenia liniowe: wodno-ściekowe (sieć wodociągowa, sieć kanalizacyjna), energetyczne, gazowe i komunikacyjne. Bardzo istotnym czynnikiem rozwoju obszaru jest też dostępność infrastruktury drogowej. Stan infrastruktury i poziom usieciowienia obszaru ma wpływ na polepszenie warunków życia mieszkańców, ochronę środowiska, zwiększa atrakcyjność inwestycyjną, usprawnia pracę w gospodarstwach domowych i rolnictwie oraz determinuje prowadzenie działalności gospodarczej. Obszary lepiej rozwinięte pod względem infrastrukturalnym tworzą bardziej atrakcyjne miejsca do zamieszkania i lokalizowania działalności gospodarczej. Stan sieci dróg lokalnych oraz niedostateczna infrastruktura jest jedną z głównych barier rozwojowych obszaru. Ponadto na obszarze LGD występują liczne przestrzenie zdegradowane, które utraciły swoje funkcje pierwotne i do dnia dzisiejszego pozostają w stanach zdegradowania materialno-przestrzennego i funkcjonalnego.

SIEĆ WODOCIĄGOWA, KANALIZACJI I GAZOWA

Jednym z najistotniejszych elementów systemu zaopatrzenia w wodę jest sieć wodociągowa. Długość sieci wodociągowej w 2020 r. to 622,3 km, gdzie od 2018 roku do 2020 r. wzrosła ona o 14,6 km.

Tabela nr 6: Długość czynnej sieci wodociągowej w latach 2018-2020 w gminach obszaru LGD (km)

Nazwa Gminy	2018	2019	2020
Łomża	153,3	156,8	158,5
Miastkowo	89,6	89,6	90,5
Piątnica	163,7	162,2	163,8
Śniadowo	128,8	136,8	137,0
Wizna	72,3	72,3	72,5
Razem:	607,7	617,7	622,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Drugim czynnikiem prowadzenia racjonalnej gospodarki wodno-ściekowej jest sieć kanalizacyjna. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej w gminach LGD w 2020 r. wyniosła 77,6 km, od 2018 do 2020 r. wzrosła ona zaledwie o 3,2 km. i jest blisko dziewięć razy mniejsza niż długość sieci wodociągowych.

Tabela nr 7: Długość czynnej sieci kanalizacji w latach 2018-2020 w gminach obszaru LGD (km)

Nazwa Gminy	2018	2019	2020
Łomża	24,5	24,5	24,5
Miastkowo	0	0	0
Piątnica	29,4	32,4	32,6
Śniadowo	6,0	6,0	6,0
Wizna	14,5	14,5	14,5
Razem:	74,4	77,4	77,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Z kolei długość sieci gazowej w 2020 roku wyniosła 32,55 km, gdzie od 2018 roku do 2020 r. długość jej wzrosła o prawie 2,56 km. Warto tutaj nadmienić, iż sieć gazowa występuje jedynie na terenach gmin: Łomża i Piątnica.

Tabela nr 8: Długość czynnej sieci gazowej w latach 2018-2020 w gminach obszaru LGD (km)

Nazwa Gminy	2018	2019	2020
Łomża	21,52	22,58	23,30
Piątnica	8,47	8,79	9,25
Razem:	29,99	31,37	32,55

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Tabela nr 9: Liczba ludności korzystających z sieci instalacji wodociągowej, kanalizacji i gazu

RAZEM LGD:	Zmienna	Jedn.	2018	2019	2020
	Wodociąg	Osoba	31 354	31 336	31 421
	Kanalizacja		7 497	7 603	7 780
	Gaz		858	939	1 109

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Jak wskazują dane, dostęp do urządzeń sieciowych jest na niskim poziomie, z sieci wodociągowej na terenie LGD w 2020 roku korzysta zaledwie 31 421 ludności (89,52%), z sieci kanalizacji 22,16%, a gazowej 3,16%. Dopuszczenie w urządzeniu sieciowe najwyższe jest w gminach Łomża i Piątnica. W sieć kanalizacji niewyposażona jest jedynie gmina Miastkowo, natomiast pod względem wyposażenia w sieć wodociągową najgorzej wypada Wizna. Zmiany w doposażeniu ludności w sieci instalacji następują w wolnym tempie, co uwarunkowane jest środkami finansowymi poszczególnych gmin.

ZASOBY MIESZKANIOWE

Na obszarze LGD znajduje się łącznie 10 613 mieszkań. Najwięcej mieszkań znajduje się w gminie Łomża, najmniej natomiast w gminie Miastkowo. Wyposażenie mieszkań w instalacje jest na niskim poziomie. 91,16% mieszkań ma dostęp do instalacji wodociągowej, 79,59% do łazienki oraz 71,54% do instalacji centralnego ogrzewania. Brak centralnego ogrzewania oraz wodociągów stanowi zagrożenie dla środowiska, wynikające z odprowadzania ścieków do gruntu oraz emisji zanieczyszczeń do powietrza z indywidualnych systemów

grzewczych. Jak wynika z danych zawartych w poniższej tabeli, najniższy standard życia charakteryzuje mieszkańców gminy Wizna oraz gminy Miastkowo. Najlepiej wyposażone zasoby mieszkaniowe są na terenie gminy Łomża i Piątnica.

Tabela nr 10: Zasoby mieszkaniowe gmin wraz z ich wyposażeniem na obszarze LSR w 2020 r.

Nazwa Gminy	Zasoby mieszkaniowe	Wodociąg	Ustęp splukiwany	Łazienka	Centralne ogrzewanie	Gaz sieciowy
	liczba	liczba	liczba	liczba	liczba	liczba
Łomża	3 566	3 379	3 102	3 018	2 801	118
Miastkowo	1 149	1 033	943	925	718	0
Piątnica	3 062	2 820	2 499	2 404	2 194	140
Śniadowo	1 592	1 431	1 291	1 231	1 113	0
Wizna	1 244	1 012	903	869	767	1
Razem:	10 613	9 675	8 738	8 447	7 593	259

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl, stan na 2020 rok

IV.1.3 Charakterystyka gospodarki/ przedsiębiorczości. Warunki do rozwoju przedsiębiorczości, kluczowe branże i kierunki rozwoju obszaru

CHARAKTERYSTYKA GOSPODARKI/ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Tabela nr 11: Charakterystyka podmiotów gospodarczych na obszarze LSR, porównanie lat 2015 i 2020

Nazwa Gminy	Podmioty sektora prywatnego ogółem			Spółki prawa handlowego			Os. fizyczne prowadzące działalność gospodarczą			Spółdzielnie, fundacje, stowarzyszenia i org. społeczne		
	2015	2020	*zm. a)	2015	2020	*zm. b)	2015	2020	*zm. c)	2015	2020	*zm. d)
Łomża	817	1 037	+ 220	12	18	+ 6	735	948	+ 213	29	25	- 4
Miastkowo	211	236	+ 25	3	6	+ 3	175	193	+ 18	21	19	- 2
Piątnica	648	771	+ 123	24	35	+ 11	536	643	+ 107	42	41	- 1
Śniadowo	310	304	- 6	7	11	+ 4	238	230	- 8	23	22	- 1
Wizna	166	192	+ 26	2	4	+ 2	128	157	+ 29	20	14	- 6
Razem:	2 152	2 540	+ 388	48	74	+ 26	1 812	2 171	+ 359	135	121	- 14

*zm. a), zm. b), zm. c), zm. d) – zmiany liczebności podmiotów w stosunku do roku 2015

kolor czerwony - zjawisko negatywne, kolor zielony - zjawisko pozytywne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl, stan na 2015 i 2020 rok

Na terenie działania LGD w 2020 r. w rejestrze REGON było zarejestrowanych 2 540 podmiotów zaliczanych do sektora prywatnego. Największą część podmiotów tego sektora stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (85,47%). Liczba podmiotów sektora prywatnego w stosunku do okresu bazowego gromadzenia danych do poprzedniej LSR na lata 2009-2015, tj. w stosunku do 2015 r. wzrosła o 15,28 %, a przyrost zaobserwowano we wszystkich gminach obszaru LSR z wyjątkiem Gminy Śniadowo, co jest zjawiskiem pozytywnym.

Największy wzrost procentowy odnotowały spółki prawa handlowego, których jest więcej aż o 35,14 % niż w 2015 r., z kolei liczba osób prowadzących działalność gospodarczą wzrosła o 16,54%. Największą część nowo zarejestrowanych podmiotów zaliczanych do sektora prywatnego stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Łącznie wg. zgromadzonych statystyk na terenie LGD co roku rejestruje się ponad 100 nowych podmiotów zaliczanych do sektora prywatnego. Saldo liczby podmiotów nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych od kilku lat utrzymuje się na poziomie dodatnim (tj. powstaje więcej nowych podmiotów sektora prywatnego niż jest w tym czasie likwidowanych).

Na rozwój przedsiębiorczości ma wpływ rosnący poziom aspiracji mieszkańców poszukujących ścieżek kariery, dających większą samodzielność, a jednocześnie wyższy poziom ekonomiczny.

Tabela nr 12: Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2017-2020

Nazwa Gminy	Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2017-2020			
	2017	2018	2019	2020
Łomża	77,9	82,6	87,7	89,5
Miastkowo	49,1	50,8	53,6	59,3
Piątnica	64,5	66,7	70,1	76,9
Śniadowo	57,4	55,4	58,0	60,7
Wizna	45,9	47,6	49,5	54,1
RAZEM:	294,8	303,1	318,9	340,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Liczba podmiotów gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD na przestrzeni 2017-2020 stale wzrasta. Struktura prowadzonych działalności w badanym okresie była zbliżona. Nastąpił minimalny spadek liczby podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby fizyczne w sferze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa. Korzystny trend zauważalny był natomiast w handlu i usługach, w budownictwie, w przetwórstwie, w działalności związanej z usługami gastronomicznymi, a zatem branże stosunkowo mało innowacyjne.

Tabela nr 13: Podmioty gospodarki narodowej zatrudniające mniej niż 50 pracowników w latach 2017-2020

Nazwa Gminy	Podmioty gospodarki narodowej zatrudniające mniej niż 50 pracowników na obszarze LGD w latach 2017-2020							
	2017		2018		2019		2020	
	0-9	10-49	0-9	10-49	0-9	10-49	0-9	10-49
Łomża	835	16	899	15	964	14	1 034	13
Miastkowo	202	6	209	4	219	4	236	4

Piątnica	658	25	677	28	716	27	765	26
Śniadowo	300	5	289	5	302	3	309	3
Wizna	183	5	187	5	191	5	198	4
RAZEM:	2 178	57	2 261	57	2 392	53	2 542	50

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

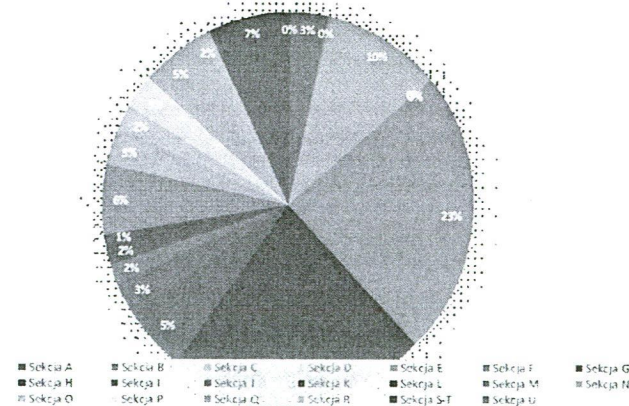
Liczba podmiotów gospodarki narodowej zatrudniające mniej niż 50 pracowników na obszarze LGD na przestrzeni 2017-2020 stale wzrasta. Analiza zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wskazuje na wiodącą rolę podmiotów mikro i małych plasujących się w różnych sekcjach PKD. Prawie 90% wszystkich podmiotów stanowią te, które zatrudniają nie więcej niż 9 osób. Wszyscy badani przedsiębiorcy zadeklarowali, że w swojej działalności wykorzystują lokalne zasoby.

Tabela nr 14: Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD na obszarze LGD w latach 2017-2020

Nazwa Gminy	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo				przemysł i budownictwo				pozostała działalność			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Łomża	31	30	33	34	271	296	327	358	550	589	619	657
Miastkowo	8	6	8	7	76	82	87	96	125	127	131	140
Piątnica	21	23	22	21	209	226	238	258	459	463	490	518
Śniadowo	26	20	17	17	75	77	88	96	207	200	203	202
Wizna	15	11	8	7	48	58	65	67	125	123	123	128
Razem:	101	90	88	86	679	739	805	875	1 466	1 502	1 566	1 645

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD

Wykres 1. Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” w 2020 r.

Sekcja A – Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, Sekcja B – górnictwo i wydobywanie, Sekcja C – Przetwórstwo przemysłowe, Sekcja D – wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych, Sekcja E – dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją, Sekcja F – Budownictwo, Sekcja G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle, Sekcja H – Transport i gospodarka magazynowa, Sekcja I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, Sekcja J – Informacja i komunikacja, Sekcja K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa, Sekcja L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości, Sekcja M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, Sekcja N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca, Sekcja O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, Sekcja P – Edukacja, Sekcja Q – Opieka zdrowotna i pomoc społeczna, Sekcja R – Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, Sekcja S – Pozostała działalność usługowa, Sekcja T – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby.

Jak wskazują dostępne dane statystyczne, struktura podmiotów gospodarczych wg. sekcji PKD 2007 świadczy o typowo rolniczym charakterze gmin należących do LGD. Warto zauważyć, iż w 2020 roku przedsiębiorstw zajmujących się rolnictwem było 86, stanowiąc 3,3% wszystkich przedsiębiorstw obszaru objętego LSR. Wśród wszystkich podmiotów sektora prywatnego działających na obszarze LSR w 2020 r. najliczniejsze były podmioty zajmujące się: budownictwem (609) handlem hurtowym i detalicznym (579) oraz przetwórstwem przemysłowym (266). Podmioty działające na terenie LGD są najczęściej małe. Przeprowadzane badania i analizy, a także dyskusje w trakcie spotkań konsultacyjnych i warsztatów strategicznych jednoznacznie wykazały potrzebę dużej koncentracji LSR na kwestiach dot. podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej.

DOCHODY PODATKOWE GMIN

Ważnym elementem w rozwoju poszczególnych gmin obszaru, który przekłada się również na poprawę jakości życia jest udział podmiotów prawnych i osób fizycznych w dochodach budżetu gmin. Wysokość dochodów podatkowych na obszarze objętym LSR przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 15: Wskaźniki dochodów podatkowych w przeliczeniu na jednego mieszkańca dla poszczególnych gmin (wskaźniki G)

Nazwa Gminy	Wskaźniki dochodów podatkowych w przeliczeniu na jednego mieszkańca dla poszczególnych gmin (wskaźniki G)
	2020
Łomża	1350,73
Miastkowo	1016,54
Piątница	1180,86
Śniadowo	921,82
Wizna	934,41
Razem:	5 404,36

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ze strony Ministerstwa Finansów

<https://www.gov.pl/web/finanse/wskazniki-dochodow-podatkowych-gmin-powiatow-i-wojowodztw-na-2020-r>

Dokonując analizy budżetu gmin objętych LSR na przestrzeni ostatnich lat występuje tendencja wzrostowa dochodów gmin z tytułu podatków na 1 mieszkańca (w tym pochodzących od osób fizycznych), co wskazuje, że coraz więcej firm lokuje swoje siedziby na obszarze LGD. Także znaczna część osób fizycznych decyduje się na założenie działalności gospodarczej lub jej rozwój. Mimo, iż dochody podatkowe gmin wykazują tendencję wzrostową, to nie są to wartości zadowalające. Porównując uśrednione dane do województwa podlaskiego widać, iż dochody z tytułu podatków dla obszaru LGD są zdecydowanie niższe.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA

Przedsiębiorczość społeczna stanowi w Polsce ważny, nowy obszar analiz, zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej, dotyczący aktywności osób szczególnie z grup defaworyzowanych na rynku pracy, które poprzez zatrudnienie socjalne (wspierane) próbują aktywizować się zawodowo i społecznie. Główne źródła przychodów organizacji obejmują składki członkowskie, źródła samorządowe, darowizny od osób (poza wpływami 1 %) i darowizny od firm i instytucji.

Inicjatywy podejmowane przez trzeci sektor są niezwykle bogate, wielowymiarowe i innowacyjne, ale najczęściej zainteresowanie obserwatorów, polityków, działaczy społecznych budzą te projekty, które starają się wyjść naprzeciw potrzebom najsłabszych i najbardziej potrzebujących oraz tych, którzy sami nie są w stanie poradzić sobie w samodzielnym życiu. Zadania przypisywane podmiotom ekonomii społecznej dotyczą głównie programów reintegracji społecznej oraz tworzenia programów „ochronnych” nad ich uczestnikami w celu wyrównywania szans.

Podmiotami zaliczanymi do przedsiębiorczości społecznej są między innymi: stowarzyszenia prowadzące działalność gospodarczą, fundacje prowadzące działalność gospodarczą, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne, nie działające w celu osiągnięcia zysku, spółdzielnie pracy, spółdzielnie socjalne, zakłady aktywności zawodowej oraz centra integracji społecznej. Spośród wymienionych wyżej form przedsiębiorczości na obszarze LGD występują jedynie: organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą oraz jedna spółdzielnia socjalna (gmina Piątница) - „Poezja Smaku” z siedzibą w Budach Czarnockich (gm. Piątница).

WARUNKI DO ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, KLUCZOWE BRANŻE I KIERUNKI ROZWOJU OBSZARU

Na podstawie przeprowadzonych badań w ramach konsultacji społecznych została dokonana ocena warunków do rozwoju przedsiębiorczości, kluczowe branże i kierunki rozwoju. Największa część badanych za dziedzinę najważniejszą z punktu widzenia rozwoju gospodarczego terenu działalności LGD uznała przetwórstwo spożywcze oraz turystykę (agroturystyka, turystyka weekendowa, aktywny wypoczynek). Na usługi wskazało 47% badanych, handel uzyskał 41% wskazań, a rolnictwo (zwłaszcza ekologiczne) – 25%.

W zakresie czynników mogących mieć wpływ na prowadzenie działalności gospodarczej, najwyżej oceniono dobre położenie komunikacyjne (48% ocen „dobrze” i „bardzo dobrze”), dostępność rynków zbytu (44% pozytywnych ocen), dostępność lokali przeznaczonych do prowadzenia działalności gospodarczej (42%) oraz dostęp do wykwalifikowanych pracowników (36%).

Źle lub bardzo źle największa część badanych oceniła: wysokość podatków i opłat lokalnych (60%) oraz niedostateczną promocję lokalnych przedsiębiorców (52%). Analiza trudności napotykanych przez lokalne firmy wskazuje, że największy problem dla badanych przedsiębiorców stanowią kwestie finansowe. Prawie 78% ankietowanych stwierdziło, że czynnikiem w największym stopniu utrudniającym im działalność są wysokie koszty prowadzenia firmy. W dalszej kolejności wskazywano na skomplikowane przepisy (42%), wysokie podatki (36%) oraz mały dostęp do potencjalnych źródeł finansowania działalności gospodarczej – 28%.

Taka opinia stawia pod znakiem zapytania możliwości rozwoju tych firm, w szczególności ich zdolności do wykorzystywania nowoczesnych technologii (coraz bardziej kosztownych), tworzenia nowych miejsc pracy,

kreowania rozwoju jakościowego i przechodzenia do wyższych kategorii wielkościowych. Najczęściej pojawiającymi się wśród badanych propozycjami działań ukierunkowanych na rozwój współpracy między lokalnymi przedsiębiorcami było: podejmowanie działań nakierowanych na integrację firm, wymianę doświadczeń i zwiększenie możliwości pozyskania nowych kooperantów, działania nakierowane na rozwój współpracy w formie zinstytucjonalizowanej (np. poprzez powołanie inkubatora przedsiębiorczości) oraz wzmacnianie realnej współpracy pomiędzy firmami. Większość z ww. sugestii uwzględniono przy formułowaniu celów i przedsięwzięć w LSR.

W kwestii najbardziej obiecujących kierunków rozwoju gospodarczego wypowiedzieli się również członkowie zarządu oraz pracownicy biura, którzy stwierdzili iż są nimi: przemysł oparty o technologie ekologiczne i innowacje, rozwój rolnictwa ekologicznego, a także niskoemisyjne strefy ekonomiczne.

CHARAKTERYSTYKA OTOCZENIA BIZNESU W GMINACH, LOKALNE STRATEGIE WSPARCIA I PERSPEKTYWY DAJSZEGO ROZWOJU

Na obszarze LSR brakuje typowych inkubatorów przedsiębiorczości oferujących wsparcie niewielkim firmom w pierwszej fazie rozwoju. Również samorządy lokalne starają się uruchamiać instrumenty wsparcia lokalnej przedsiębiorczości w postaci: specjalnych stref ekonomicznych, ulg w podatkach, umieszczania aktualnych informacji dotyczących przedsiębiorczości na stronach internetowych gmin, punkty konsultacyjne, doradztwo wykwalifikowanych pracowników w urzędach w zakresie inwestowania i pozyskiwania wsparcia zewnętrznego. Słabą stroną jest jednak brak uzbrojonych terenów inwestycyjnych. Brakuje również odrębnych strategii wspierania przedsiębiorczości w poszczególnych gminach (większość gmin działania na rzecz wspierania przedsiębiorczości ma zapisane w swoich ogólnych strategiach rozwoju i planach odnowy miejscowości).

Ponad 62% badanych przedsiębiorców planowało dalszy rozwój dotychczasowej działalności poprzez zwiększenie zatrudnienia czy skali działalności. 56% planowało w ciągu najbliższych 5 lat rozszerzenie zakresu działalności, a 2% miało zamiar przenieść działalność w inne miejsce (do miasta lub innej gminy wiejskiej). Ograniczenie lub likwidację działalności planowało 5% badanych. Stosunkowo duża grupa przedsiębiorców (18%) nie potrafiła sprecyzować swoich planów związanych z prowadzeniem firmy. Połowa badanych podmiotów zadeklarowała zamiar korzystania ze środków związanych z podnoszeniem kwalifikacji, 48% było zainteresowanych środkami na rozwój przedsiębiorczości, a 32% na rozwój rynków zbytu. 18% badanych deklarowało zainteresowanie środkami przeznaczonymi na ochronę środowiska, ekologię i innowacje, 11% – środkami na rozwój produktów lokalnych. Obszar rozwoju infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej wskazało – 3% badanych, a kwestie dotyczące zachowania dziedzictwa lokalnego – 2%.

Przeprowadzane badania i analizy, a także dyskusje w trakcie spotkań konsultacyjnych i warsztatów strategicznych jednoznacznie wykazały potrzebę dużej koncentracji LSR na kwestiach dot. podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej. Podmioty tworzące miejsca pracy będą mogły liczyć na szczególne wsparcie w budżecie LSR. Należy też zaznaczyć, że prognozowanie zmian rozwoju przedsiębiorczości jest w chwili obecnej obarczone dużym ryzykiem związanym z procesami zachodzącymi w Polsce i w Europie – dotyczy to zjawisk kryzysowych oraz wahań w realizowanej polityce.

IV.1.4 Opis rynku pracy (poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia - liczba bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym, charakterystyka grup pozostających poza rynkiem pracy)

POZIOM I STRUKTURA ZATRUDNIENIA ORAZ STOPA BEZROBOCIA

Jedną z istotnych kwestii, z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru LGD, jest poziom zatrudnienia. Analiza rynku pracy wymaga uwzględnienia powiązań między gminami LGD a miastem Łomżą.

Wewnętrzna oferta rynku pracy zaspokaja jedynie w części popyt na pracę mieszkańców gmin LGD. Badania ankietowe wykonane podczas przygotowania LSR wskazują, że rola Łomży jest decydująca dla sytuacji na rynku pracy w aspekcie ilościowym. Można też domniemywać – aczkolwiek nie ma w tym względzie precyzyjnych badań – że Łomża stanowi ośrodek dostarczający miejsc pracy o wyższej jakości, adresowanych do osób posiadających wyższe kwalifikacje. W istotnym zakresie również miasta Warszawa i Białystok przyciągają pracowników z obszaru LGD. Łomża oraz Białystok to ośrodki, które pełnią funkcję rzeczywistych liderów rozwoju regionalnego. Ich struktura gospodarcza staje się coraz bardziej nowoczesna i urozmaicona, także dzięki napływowi inwestorów zewnętrznych. Sąsiedztwo dużych i dobrze rozwijających się ośrodków miejskich stabilizuje sytuację na gminnych rynkach pracy (choć należy także mieć na względzie zachodzące w dalszym ciągu w regionie procesy restrukturyzacji, które mogą negatywnie wpływać na łańcuchy kooperacji oraz sytuację na rynku pracy).

Włączenie w tworzone przez firmy z aglomeracji sieci kooperacji stanowi szansę dla firm lokalnych na rozwój skali działalności, a w rezultacie tworzenie nowych miejsc pracy w gminach LGD. Ponadto, może wspierać procesy innowacyjne, zwiększać dostęp do technologii, co z kolei może przekładać się na jakość powstających w firmach LGD miejsc pracy (ilościowy wzrost jest tutaj mniej pewny ze względu na ograniczone zapotrzebowanie na pracę ludzką w sektorach o wysokim poziomie technologizacji). Jednak dla długofalowego rozwoju społeczno-ekonomicznego obszaru ważnym kierunkiem działań powinno być ilościowe i jakościowe wzbogacanie dostępnej oferty pracy, co w konsekwencji przyczyni się do związania mieszkańców ze swoimi gminami, podniesienia komfortu codziennego funkcjonowania, zwiększenia dostępności pracy dla grup o mniejszej mobilności przestrzennej, w tym grup defaworyzowanych, a także ograniczenia ryzyka trwałej emigracji mieszkańców.

Branże kształtujące w największym stopniu rynek pracy dla mieszkańców obszaru LSR (tj. również w sąsiednim mieście Łomża) to: handel, produkcja spożywcza, małe firmy budowlane, rzemiosło, handel wielkopowierzchniowy, usługi transportowe i gastronomia. Poniżej zestawiono najważniejsze charakterystyki lokalnego rynku pracy, w tym bezrobocia.

Tabela nr 16: Charakterystyka rynku pracy obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” w 2020 r.

Nazwa Gminy	Bezrobotni zarejestrowani ogółem 2020				Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg. pld 2020			Pracujący/1000 mieszkańców	
	Ogółem	K	M	*zm. a)	Ogółem	K	M	2020	*zm. b)
Łomża	295	172	123	- 223	4,1 %	5,2 %	3,2 %	134	- 21
Miastkowo	137	64	73	- 108	5,5 %	5,7 %	5,3 %	140	- 49
Piątnica	215	113	102	- 197	3,4 %	3,9 %	2,9 %	158	- 32
Śniadowo	82	46	36	- 106	2,7 %	3,4 %	2,1 %	71	- 29
Wizna	87	50	37	- 110	4,0 %	5,3 %	3,0 %	60	- 15
Razem:	816	445	371	- 744	3,94 %	4,7 %	3,3 %	563	- 146

M – mężczyźni, K – kobiety; *zm. a) zmiana względem ogółem 2015; *zm. b) zmiana względem 2015; kolor czerwony - zjawisko negatywne, kolor zielony - zjawisko pozytywne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl, stan 2015 i 2020

Na obszarze LGD w 2020 r. na lokalnym rynku bez pracy pozostawało 816 osób, w tym 445 kobiet i 371 mężczyzn. Jeżeli chodzi o zatrudnienie można zauważyć pozytywny trend wzrostu zatrudnienia we wszystkich gminach obszaru LSR. We wszystkich gminach obszaru LGD nastąpił spadek wskaźników dotyczących udziału bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Pozytywnym trendem jest również wzrost o ponad 7% wskaźnika osób pracujących na 1000 mieszkańców dla całego obszaru. Lokalny rynek pracy na obszarze LGD, przy uwzględnieniu województwa podlaskiego i obecnej sytuacji na rynku pracy w Polsce jest zadowolający.

Bezrobocie na obszarze LGD odzwierciedla się w niesklasyfikowanym bezrobociu ukrytym, które w przypadku terenów wiejskich jest trudne do oszacowania. Możliwość jego zmniejszenia utrudnia słabo rozwinięty pozarolniczy rynek pracy, oraz niewielka ilość ofert zgłaszanych przez pracodawców. Warto również zauważyć, że w znacznej części gmin LGD, ze względu na dominację terenów rolniczych, oficjalny wskaźnik liczby bezrobotnych może nie oddawać faktycznej sytuacji na rynku pracy. Należy pamiętać, że w gminach typowo wiejskich występuje problem bezrobocia ukrytego. Są nim członkowie rodzin posiadaczy małych i średnich gospodarstw rolnych, którzy tylko pomagają gospodarzom (najczęściej rodzicom) pracując na własne utrzymanie. Ponadto największą grupę bezrobotnych pod względem posiadanego wykształcenia stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Bezrobocie na obszarze LSR dotyczy w wyższym stopniu kobiet niż mężczyzn (54 % do 46% bezrobotnych zarejestrowanych).

Uczestnicy badania przedsiębiorczości na obszarze LSR w 2022 r. uzależniali możliwość zwiększenia zatrudnienia głównie od ewentualnego rozszerzenia działalności, zwiększenia zysków, zmniejszenia kosztów prowadzenia działalności, jak również stabilnej sytuacji na rynku. Badani przedsiębiorcy wskazywali, że najistotniejszymi kwalifikacjami z punktu widzenia prowadzonej przez nich działalności są: posiadanie konkretnych umiejętności zawodowych, znajomości branży oraz doświadczenia. Jako istotny czynnik wskazali także chęć dokształcania się i podnoszenia kwalifikacji, jak również cechy takie jak: sumienność, zaangażowanie, rzetelność, pracowitość, uczciwość oraz chęci do pracy. Kwalifikacje, jakich zdaniem badanych w największym stopniu brakuje u osób starających się o zatrudnienie to: doświadczenie, wiedza i umiejętności związane z danym zawodem. Uczestnicy warsztatów w trakcie opracowywania LSR wskazywali ponadto, iż na obszarze LGD występuje zbyt mała liczba miejsc pracy, zbyt duża liczba miejsc pracy niskiej jakości, a także rozbieżność kwalifikacji z oczekiwaniami pracodawców. Niekorzystnym zjawiskiem są również tzw. umowy śmieciowe w handlu.

CHARAKTERYSTYKA GRUP POZOSTAJĄCYCH POZA RYNKIEM PRACY

Na obszarze LGD występują duże dysproporcje między podażą na pracę a kwalifikacjami bezrobotnych. Wśród osób zarejestrowanych duży odsetek bezrobotnych stanowią osoby młode bez kwalifikacji, z niskim poziomem wykształcenia, z małą mobilnością. Społeczna struktura bezrobocia na obszarze LGD nie różni się zatem od występującej w powiecie łomżyńskim i w całej Polsce. Liczbowa charakterystyka głównych grup pozostających poza rynkiem pracy (którą wzięto pod uwagę przy określaniu grup dewaforyzowanych) na obszarze LSR przedstawiono w poniższych tabelach.

Tabela nr 17: Udział poszczególnych grup osób bezrobotnych wg wieku w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 roku

Wiek osoby bezrobotnej	Obszar LGD (liczba osób bezrobotnych)	% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 roku (816 osób)
18-24	188	23,04 %
25-34	213	26,10 %
35-44	158	19,36 %
45-54	127	15,56 %
55-59	87	10,67 %
60 lat i więcej	43	5,27 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Biuletyn Informacyjny za 2020 rok, PUP Łomża

Najliczniejszą grupą będącą poza rynkiem pracy w 2020 roku są osoby młode zwłaszcza z grupy wiekowej 25-34 lata oraz 18-24 lata, stanowiące odpowiednio: 23,04% i 26,10% ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD. W dalszej kolejności poza rynkiem pracy pozostawały osoby z niższym poziomem wykształcenia, w szczególności z wykształceniem podstawowym, gimnazjalnym i zasadniczym zawodowym oraz osoby z krótkim stażem zawodowym. Te grupy osób można uznać za możliwe, przynajmniej w części do zaktywizowania i zintegrowania z rynkiem pracy, pod warunkiem stworzenia szerszego systemu uwzględniającego dostępność usług społecznych, i edukacji. Dane dotyczące wykształcenia i stażu pracy ujęto w poniższych tabelach.

Tabela nr 18: Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych wg poziomu wykształcenia na obszarze LGD w 2020 i 2015 roku

Poziom wykształcenia	2015				2020			
	Obszar LGD (osoby)			% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD	Obszar LGD (osoby)			% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD
	K	M	Razem		K	M	Razem	
Wyższe	197	84	281	12,26 %	140	42	182	15,14 %
Policealne i średnie zawodowe	332	217	549	23,95 %	169	109	278	23,13 %
Średnie ogólnokształcące	130	79	209	9,12 %	118	39	157	13,06 %
Zasadnicze zawodowe/branżowe	212	366	578	25,22 %	103	145	248	20,63 %
Gimnazjalne i poniżej	258	417	675	29,45 %	116	221	337	28,04 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl, stan 2015 i 2020

Tabela nr 19: Udział poszczególnych grup osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 roku

Staż pracy	Obszar LGD	% w stosunku do ogółu liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 roku (816 osób)
Do 1 roku	235	28,80 %
1-5 lat	152	18,63 %
5-10 lat	123	15,07 %
10-20 lat	111	13,60 %
20-30 lat	59	7,23 %
Powyżej 30 lat	12	1,47 %
Bez doświadczenia zawodowego	124	15,20 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Biuletyn Informacyjny za 2020 rok, PUP Łomża

Wnioski wynikające z analizy wyników badań własnych (problemy i potrzeby)

- Problemem jest niski poziom rozwoju przedsiębiorczości i związany z tym problem nie tyle dostępności do dotacji na uruchamianie i rozwój działalności gospodarczej, ale na uzyskanie kredytu pod uruchomienie

działalności/ posiadania środków finansowych własnych. Respondenci i uczestnicy spotkań konsultacyjnych za szczególnie problem wskazali, iż nie można uzyskać pierw środków finansowych w formie dotacji, a później się z nich rozliczyć, tylko pozyskanie środków finansowych polega na refundacji otrzymanego wsparcia.

- Istotnym problemem z punktu widzenia wszystkich badanych grup jest powstawanie nowych miejsc pracy powiązane bezpośrednio z ukrytym bezrobociem (osoby mające pracę „na czarno” nie oczekują tworzenia nowych miejsc pracy).
- Niezadawalający jest też poziom zarobków mieszkańców LGD.
- Mieszkańcy postrzegają ekonomię społeczną (w szczególności spółdzielnie socjalne) jako element gospodarki mogącej mieć wpływ na poziom zatrudnienia. Nie są oni jednak przekonani do formy tej działalności, z uwagi na brak informacji w tym zakresie i obawę o przyszłość takiej działalności. Jak sami wskazują – potrzebują większej ilości informacji w tym zakresie oraz możliwość przypatrzenia się takiej formie działalności. Zauważają jednak, że ten instrument jest na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” w minimalnym stopniu stosowany.

Bez względu na wiek bezrobotnych zwiększają niepokój o przyszłość, powodują rozdrażnienie, poczucie bezradności, obniżają samoocenę. Poza problemami socjologicznymi, psychologicznymi generują także problemy makroekonomiczne, za których występowanie musi płacić całe społeczeństwo. Bezrobocie znacznie utrudnia zapewnienie dzieciom dobrego startu w dorosłe życie. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest znaczenie mniejszy kapitał kulturowy rodzin o niskim statusie materialnym². Należy w opinii lokalnej społeczności podejmować różne działania, które będą stanowić ważne uzupełnienie realizowanych przez państwo polityk rozwoju oraz rynku pracy. Masowe bezrobocie skutkuje³: dużymi kosztami świadczeń socjalnych, podwyższonymi podatkami i składkami ubezpieczeniowymi, niewykorzystanym (zmarowanym) potencjałem ludzkiej pracy, ograniczeniem lub zaniechaniem uczestnictwa w życiu politycznym, kulturalnym i w życiu społeczności lokalnej, poczuciem zagrożenia bezrobociem ludzi zatrudnionych, nasileniem się społecznej patologii (np. agresji, rozpadem tradycyjnych więzi rodzinnych, alkoholizmem, narkomanią, przestępczością), ograniczeniem stopnia realizacji potrzeb całych rodzin -co sprzyja powstawaniu silnej frustracji objawiającej się przede wszystkim w niepożądanym społecznie zachowaniach skutkujących m. in. zaburzeniami zachowań i emocji oraz demoralizacją.

Wyniki przeprowadzonych badań i konsultacji społecznych mające na celu dokonanie kompleksowej analizy i badania obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” jednoznacznie wskazały, że obok innych istotnych przyczyn bezrobocia (które zostały omówione w podrozdziale IV.1.4.1) mieszkańcy wszystkich gmin zwracali uwagę na często spotykany „brak chęci do pracy wśród ludności”. Opisujące w literaturze zjawisko „kultury niepracowania” ma swoje źródła w m. in. w: bezrobociu strukturalnym o charakterze długookresowym; niskim poziomie kompetencji adaptacyjnych do nowych, ciągle zmieniających się warunków życiowych; przyjmowaniu postaw biernych/defensywnych w sferze prywatnej oraz zawodowej (przejawiających się w akceptacji i dostosowania się do nowych, gorszych warunków życia); poczuciu zagrożenia; postrzeganiu powodu utraty zatrudnienia, w kategoriach wyłącznej winy innych osób, systemu lub instytucji tzw. „wyuczona bezradność”; zbyt niskim poziomie zaradności indywidualnej, jak i znikomej aktywności w poszukiwaniu pracy (brak know-how); konsekwencjach narastających skutków w postaci niedostatku i biedy wśród osób bezrobotnych; koncentracji na działaniach ukierunkowanych na przetrwanie „tu i teraz”, a nie na wyjściu z trudnej sytuacji; niewystarczającym poziomem myślenia długofalowego, brak wsparcia.

² M. Sobczyk, *Oczy po mamie bezrobocie po tacie?*, data publikacji sierpień 2013, <http://nowyobywatel.pl/2013/07/26/oczy-po-mamie-bezrobocie-po-tacie>

³ Por. T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia bezrobocia*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999; Fundacja im. Fredricha Eberta w Polsce, *Spoleczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym*, „Polityka ekonomiczna społeczna”, Zeszyt 24, Warszawa 1992; M. Śmilgin, *Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji*, http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt8/31_smilgin.pdf

IV.1.5 Przedstawienie działalności sektora społecznego, w tym integracja/ rozwój społeczeństwa obywatelskiego

Przygotowując się do opracowywania LSR na lata 2023-2027 jednocześnie uwzględniając specyfikę podejścia LEADER Stowarzyszenie „Sąsiedzi” postanowiło bardzo dogłębnie rozpoznać potrzeby i problemy sektorów kluczowych z punktu widzenia realizacji LSR, tj. sektora gospodarczego i społecznego (problemy i potrzeby sektora publicznego, zaangażowanego w LGD są dużo lepiej rozpoznane).

Już w trakcie realizacji poprzedniej strategii dokonano dokładnej inwentaryzacji istniejących organizacji pozarządowych działających formalnie i nieformalnie na obszarze objętym strategią. Na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” aktywność społeczną można zauważyć w działaniach na rzecz sportu, kultury, rekreacji, ale także działalności charytatywnej, w którą angażuje się coraz więcej grup nieformalnych. Aktywność społeczna jest stosunkowo nowym zjawiskiem, które dopiero od niedawna na obszarze objętym strategią zyskuje rozgłos. Ożywienie i aktywizacja działalności różnych jednostek, grup społecznych i organizacji w ramach zaspokajania potrzeb indywidualnych przejawia się różnego rodzaju aktywnościami, są to np. kampanie, programy i wiece, organizowanie różnego rodzaju inicjatyw, które cechuje otwartość i pomysłowość.

W gminach należących do LGD odnotowuje się nieznaczną sformalizowaną aktywność społeczną, która została przedstawiona w poniższej tabeli.

Tabela nr 20: Organizacje pozarządowe na obszarze LGD w latach 2017- 2020 r. na 1000 mieszkańców

Nazwa gminy:	Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 1000 mieszkańców			
	2017	2018	2019	2020
Łomża	2,38	2,08	1,97	1,96
Miastkowo	4,46	4,26	4,27	4,39
Piątница	3,56	3,28	3,27	3,67
Śniadowo	3,73	2,98	3,01	3,08
Wizna	4,39	3,22	3,03	3,48
Razem:	3,70	3,16	3,11	3,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Widoczny jest pewien potencjał i następująca po pandemii COVID-19 dynamika przyrostu fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 1 tys. mieszkańców. Aż 87% ankietowanych przedstawicieli organizacji pozarządowych zgodziło się co do tego, iż jest to wynikiem rosnącej świadomości społecznej w zakresie zalet pracy w tego typu organizacjach, tj. przekonania, iż działając w nich można zrobić coś dobrego dla innych. Drugim czynnikiem ww. wzrostu, co do którego ankietowani zgodzili się w zdecydowanej większości (76%) była rosnąca dostępność środków finansowych na działalność tego typu instytucji (głównie środki unijne). Wzrost liczby organizacji zdaniem ankietowanych znajduje odzwierciedlenie przede wszystkim w rosnącej liczbie organizowanych przedsięwzięć (79% odpowiedzi na tak) oraz pozytywnej zmianie jakościowej ww. przedsięwzięć (74% odpowiedzi).

Zakres działania organizacji pozarządowych funkcjonujących w gminach LGD jest podobny. Skupiają się na tematyce dotyczącej krzewienia kultury, sportu, czy współpracy z seniorami i młodzieżą. Na terenie obszaru LGD, stowarzyszenia prowadzą także działania związane z promocją postaw i zachowań obywatelskich oraz propagowaniem wiedzy na temat społeczeństwa obywatelskiego. Niewielka z nich część zajmuje się pracą na rzecz zapobiegania patologiom społecznym, walki z wykluczeniem społecznym, działań na rzecz osób

niepełnosprawnych (najbardziej efektywne działania w tym zakresie prowadzone są przez Warsztaty Terapii Zajęciowej w Marianowie oraz Stowarzyszenie Quźnia Dzieciom w Kisielnicy).

Występują też organizacje miłośników danego terenu oraz pracujące nad rozwojem gminy. Organizacje te współpracują ze sobą w realizacji różnych przedsięwzięć (najczęściej typowych wiejskich imprez, festynów, zawodów sportowych, dożynek), jednak współpraca ta ma miejsce częściej w ramach jednej miejscowości lub jednej konkretnej gminy, niż szerzej – na obszarze LGD.

Warta szczególnego podkreślenia jest aktywność społeczna kobiet, przejawiająca się głównie w funkcjonowaniu Kół Gospodyń Wiejskich. Pielęgnują one lokalne tradycje i folklor, aktywnie włączają się w organizację wielu imprez promujących m.in. lokalną kuchnię, tradycje i obyczaje. Z kolei mężczyźni obszaru tradycyjnie bardziej angażują się w działalność Ochotniczych Straży Pożarnych i lokalnych klubów sportowych.

Aby zdiagnozować działalność zarejestrowanych organizacji w zakresie ich aktywności LGD przeprowadziła wywiady z tymi podmiotami (telefonicznie). Łącznie przebadano 12 organizacji. Nie z wszystkimi podmiotami udało się nawiązać kontakt, gdyż rejestr stowarzyszeń prowadzony przez Starostwo Powiatowe w Łomży nie zawierał w części aktualnych danych teleadresowych i część organizacji będących w wykazie – są organizacjami nieaktywnymi.

Na obszarze Stowarzyszenia "Sąsiedzi" działają też **nieliczne grupy nieformalne** takie jak koła gospodyń wiejskich, chóry, grupy folklorystyczne, ochotnicze straże pożarne, których aktywność na obszarze LSR jest również znacząca. Najwięcej wśród takich podmiotów zauważa się grupy, które pielęgnują lokalną tożsamość i z pokolenia na pokolenie przekazują rodzime tradycje będąc zarazem ostoją lokalnej gwary, kultury i rodzinnych wartości. Grupy nieformalne najczęściej działają na rzecz najbliższego otoczenia. Problemem przy identyfikacji organizacji nieformalnych jest między innymi brak informacji ze strony takich grup o efektach podejmowanych przez siebie działań jak też brak promocji i prowadzenia aktywnej polityki komunikacyjnej.

Rozwój działalności organizacji pozarządowych na terenie LGD jest istotny zarówno z punktu widzenia aktywizacji społeczności lokalnej, jak również rozwiązywania problemów społecznych, zachowywania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru oraz kształtowania kompetencji mieszkańców.

IV.1.6 Wskazanie problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz skali tych zjawisk

OGÓLNA DIAGNOZA PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Diagnoza społeczna zawsze bezpośrednio lub pośrednio odnosi się do stanu i sposobu zaspokajania potrzeb społecznych. Problemy społeczne wskazane w niniejszym podrozdziale dotyczą zjawisk, które powodują, że istotne potrzeby społeczne nie mogą być zaspokajane. Wiedza, której dostarczy poniższa diagnoza, pozwoli w sposób adekwatny do realiów zaplanować i zrealizować działania służące członkom społeczności lokalnej, a także optymalnie i efektywnie wykorzystać do tego posiadane w budżecie LSR zasoby finansowe.

Tabela nr 21: Problemy społeczne oraz główne przyczyny problemów

Problemy społeczne	Główne przyczyny problemów danej grupy osób
Ubóstwo	brak środków finansowych; bezrobocie wynikające z braku ofert pracy, niskich kwalifikacji zawodowych, z powodu wieku; długotrwała choroba
Potrzeba ochrony macierzyństwa	brak możliwości podjęcia zatrudnienia z uwagi na konieczność zapewnienia opieki dzieciom; potrzeba ochrony macierzyństwa; niepełna rodzina
Bezrobocie	brak ofert pracy; niskie kwalifikacje; kwalifikacje niedostosowane do potrzeb rynku pracy; ubóstwo
Niepełnosprawność	brak ofert pracy dla osób niepełnosprawnych; brak renty inwalidzkiej; brak wsparcia ze strony rodziny; bezradność

Długotrwała choroba	brak możliwości podjęcia zatrudnienia; wysokie koszty leczenia i dojazdów do placówek służby zdrowia; brak zabezpieczenia społecznego
Przemoc w rodzinie	przemoc fizyczna, psychiczna, ekonomiczna, seksualna; brak poczucia bezpieczeństwa; alkoholizm; narkomania
Alkoholizm i narkomania	uzależnienie, trudności w podjęciu i utrzymaniu zatrudnienia; dezintegracja rodziny
Bezradność opiekuńczo - wychowawcza	niskie dochody; niskie kompetencje wychowawcze; niepełnosprawność rodziców; brak umiejętności racjonalnego gospodarowania środkami finansowymi; bezradność; brak chęci współpracy w kierunku zmiany sytuacji materialno-bytowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez gminne ośrodki pomocy społecznej

Problematyką społeczną o największej skali na obszarze objętym LSR jest bezrobocie i ubóstwo, niepełnosprawność, długotrwałe choroby i bezradność opiekuńczo-wychowawczej oraz brak dostępu do wysokiej jakości usług publicznych.

POZIOM UBÓSTWA

Polska należy do krajów Unii Europejskiej, w których występuje jedna z najwyższych stóp ubóstwa. W 2020 roku w całym kraju stopy ubóstwa skrajnego (poniżej poziomu minimum egzystencji) oraz relatywnego (poniżej 50 % średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych) wzrosła o 1% w stosunku do 2019 roku i wynosi 5,2 % w przypadku ubóstwa skrajnego. Na prawie takim samym poziomie jak w 2019 r. kształtował się natomiast zasięg tzw. ubóstwa ustawowego (w 2020 r. 9,1% osób ubogich, a w 2019 r. – 9,0 % osób). Stopa ubóstwa relatywnego osiągnęła z kolei w 2020 r. wartość 11,8%, czyli o ponad 1 p. proc. mniej niż w roku poprzednim (13,0%). Odnotowany w 2020 r. jednopunktowy wzrost odsetka osób skrajnie ubogich miał miejsce przy nieco wyższym poziomie granic ubóstwa niż w 2019 r. W przypadku ubóstwa ustawowego poziom granic w 2020 r. był taki sam jak w 2019 r., natomiast odnotowany w 2020 r. spadek ubóstwa relatywnego nastąpił przy niższym poziomie progów ubóstwa niż w 2019 r., co jest związane ze spadkiem przeciętnych wydatków w gospodarstwach domowych w roku 2020 w porównaniu z rokiem poprzednim. W województwie podlaskim poziom ubóstwa skrajnego wyniósł aż 10,9%, tzn. że dochód do dyspozycji był niższy od minimum egzystencji. Oznacza to, że stopień ubóstwa skrajnego w województwie podlaskim jest wyższy niż w kraju, co ma również swoje odzwierciedlenie na obszarze LGD.

W najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby utrzymujące się z tzw. innych niezarobkowych źródeł. Dalej są renciści, rolnicy i pracownicy. Stosunkowo niewielkim zasięgiem ubóstwo obejmuje emerytów, a najmniej – osób pracujących na własny rachunek. Potwierdza się, że duże znaczenie ma wykształcenie. Okazuje się, że ubóstwo skrajne najbardziej dotyka rodziny, gdzie głowami są osoby z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym. Skrajnym ubóstwem znacznie częściej zagrożone są rodziny wielodzietne niż małżeństwa bezdzietne. Zagrożenie zwiększa też obecność osoby niepełnosprawnej.

W przeciągu analizowanych lat powiat łomżyński, na obszarze którym znajduje się teren działania Stowarzyszenia „Sąsiedzi” charakteryzował się umiarkowanym stopniem zagrożenia ubóstwem⁴.

Tabela nr 22: Liczba osób, które w 2020 roku skorzystały z pomocy społecznej z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców wg powiatów

Jednostka samorządu terytorialnego (powiaty)	Liczba osób, którym udzielono pomocy i wsparcia na 1000 mieszkańców
Augustowski	37,21
Grajewski	53,75

⁴ Wielowymiarowa analiza poziomu ubóstwa w województwie podlaskim w latach 2019-2020, ROPS w Białymstoku

m. Suwałki	29,34
Sokółski	52,58
Suwałski	37,19
Sejneński	59,63
Moniecki	50,09
Bielski	31,83
Wysokomazowiecki	22,60
Hajnowski	57,32
Łomżyński	35,48
Kolneński	43,52
Siemiatycki	47,09
Białostocki	24,87
m. Białystok	21,43
Zambrowski	30,68
m. Łomża	29,98

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Dane przekazane przez ośrodki pomocy społecznej oraz powiatowe centra pomocy rodzinie w roku 2020 wskazują, iż na terenie województwa podlaskiego pomocy i wsparcia udzielono ogółem 81.822 osobom, czyli 6,9% mieszkańców województwa podlaskiego. W 2020 roku ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej skorzystało 67.585 beneficjentów, o 4.161 mniej niż w roku poprzednim. Dane prognozujące na przyszły rok wskazują na niewielki spadek liczby osób, w stosunku do roku oceny, którym ośrodki pomocy społecznej z terenu województwa podlaskiego udzieliły pomocy i wsparcia. W przypadku wsparcia udzielonego przez powiatowe centra pomocy rodzinie zanotowano 14.237 beneficjentów (o 1.154 osoby mniej niż w roku poprzednim). Analiza danych prognozujących wykazała, że w roku 2021 nastąpi wzrost liczby osób, którym PCPR-y udzieliły pomocy i wsparcia. Najwięcej osób, które skorzystały w 2020 roku ze wsparcia instytucji pomocy społecznej (OPS i PCPR) zamieszkiwało w mieście Białystok i mieście Suwałki oraz w powiatach: białostockim, sokólskim, bielskim, augustowskim i wysokomazowieckim. Najmniej beneficjentów zanotowano wśród mieszkańców w powiecie sejneńskim, zambrowskim, kolneńskim oraz siemiatyckim. Analiza wykazała, że na terenie powiatu łomżyńskiego – na którym działa Stowarzyszenie „Sąsiedzi” w roku 2020 korzystało z pomocy społecznej ok. 9% mieszkańców, co plasuje obszar Lokalnej Grupy Działania wśród średnich procentowo. Trzy spośród pięciu gmin obszaru LGD są zagrożone trwałą marginalizacją tj. gmina Miastkowo, Śniadowo i Wizna.

STRUKTURA WSPARCIA

Jak wskazują dane GUS za 2020 rok 4,58 % społeczności LGD korzysta z pomocy społecznej w różnych formach. Największy udział ludności korzystającej ze świadczeń społecznych charakteryzuje gminę Miastkowo gminę Wizna, zaś najmniejszy – gminę Śniadowo. Warto zauważyć, iż z roku na rok liczba osób korzystających z różnych form pomocy społecznej systematycznie spada. Te tendencje zostały ujęte w poniższej tabeli.

Tabela nr 23: Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2017-2020

Nazwa Gminy	Ogółem			
	2017	2018	2019	2020
Łomża	640	586	536	479
Miastkowo	573	646	619	360
Piątnica	608	494	474	312
Śniadowo	312	297	272	235
Wizna	251	224	216	223

Razem:	2 384	2 247	2 117	1 609
--------	-------	-------	-------	-------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS, www.stat.gov.pl

Jak wskazują dane statystyczne, w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, w których dochód na osobę w 2020 r. nie przekraczał kryterium dochodowego wynosiła 1 088 osób. Stanowiło to 3,1% mieszkańców obszaru objętego strategią⁵. Warto zauważyć, iż mieszkańcy wsi znacznie częściej korzystają z pomocy społecznej niż ludność w miastach. Także na wsi relatywnie więcej osób żyje w rodzinach z dochodem na osobę poniżej progu dochodowego. Wśród beneficjentów pomocy społecznej w wieku produkcyjnym, żyjących w gospodarstwach spełniających kryteria dochodowe ponad 50% to osoby bezrobotne. Jedynie w grupie wieku 18-24 lata prawie 60% to osoby biernie zawodowo; są to przeważnie uczniowie i – znacznie rzadziej – studenci.

Na obszarze działania Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, podobnie jak w województwie podlaskim, wśród osób korzystających z pomocy w latach 2017-2020 dominują osoby ubogie (w 5 gminach), bezrobotne (w 4 gminach), niepełnosprawne (w 5 gminach), z długotrwałą chorobą (w 3 gminach). Najmniej osób korzysta z pomocy w przypadkach problemów z bezdomnością, bądź opuszczeniem zakładu karnego. W związku z realizacją zadań w obszarze przemocy od 2017 roku wśród grup klientów pomagania znajdują się również rodziny doświadczające przemocy. Grupy te można wskazać jako najbardziej wymagające wsparcia i poszukiwania efektywnych rozwiązań. Pomoc finansowa jest najczęściej przyjmowana długotrwale przez odbiorców, zaś pomoc w formie usług oraz porad i konsultacji okresowo.

IV.1.7 Krótki opis dziedzictwa kulturowego/zabytków

Gminy obejmujące obszar LGD, poza wspólną historią, łączy także wspólne dziedzictwo kulturowe, na które składają się dobra kultury materialnej i duchowej. Partnerzy opracowania LSR podkreślają rangę i wyjątkowość posiadanego dziedzictwa, które stanowi dumę dla mieszkańców obszaru oraz spoiwo relacji międzyludzkich. Prawdziwym skarbem regionu jest autentyczny folklor, starannie kultywowany przez zespół ludowy i organizacje kulturalne.

Na obszarze LGD działają następujące placówki i instytucje kulturowe:

- a) o zasięgu ponadlokalnym:
 - 1 instytucja powiatowa: Muzeum Przyrody w Drozdowie
- b) o zasięgu lokalnym:
 - 3 Gminne Ośrodki Kultury (Piątnica, Miastkowo i Śniadowo);
 - 1 Centrum Kultury Gminy Łomża;
 - 11 świetlic wiejskich;
 - 4 biblioteki publiczne (w 4 gminach);
 - 9 filii bibliotecznych.

Do najważniejszych imprez kulturalnych z organizowanych na terenie Stowarzyszenia „Sąsiedzi” jest Ogólnopolski Festiwal Muzyczny Drozdowo – Łomża z udziałem gwiazd polskiej opery i operetki organizowanych m.in. w kościołach i w dworku Lutosławskich w Drozdowie (gala). Festiwal cieszy się największą popularnością wśród publiczności imprez kulturalnych organizowanych na terenie LGD.

Obszar LSR może poszczycić się wspaniałymi zabytkami kultury i architektury, które mimo troski mieszkańców wymagają szczególnej ochrony, ponieważ są dowodem bogatej przeszłości historycznej i kulturowej.

⁵ Bank Danych Lokalnych, GUS (dostęp w dniu 02.05.2023 r.)

Zasoby dziedzictwa kulturowego na obszarze LGD:

- stanowiska archeologiczne pochodzące z różnych okresów, od epoki kamienia do późnego średniowiecza; 14 spośród nich wpisano do rejestru zabytków (stanowisko kurhanowe w Uśniku Kolonii, grodziska średniowieczne w Starej Łomży i Wiźnie);
- układ przestrzenny Wizny;
- budynki mieszkalne z przełomu XIX/XX wieku;
- 60 obiektów sakralnych, z czego 30 figuruje w rejestrze zabytków, w tym 12 kościołów m.in. w Wiźnie, Szczepankowie (gotycki) i Drozdowie (neogotycki);
- 8 historycznych obiektów użyteczności publicznej, z których 2 uznano za zabytki (szkoła w Konarzycach, dróżnicówka w Miastkowie);
- spośród 9 dworów 7 uznano za zabytki – są to obiekty zaniedbane, a najstarszy z nich – dwór w Tarnowie popada w ruinę;
- 21 parków i alei podworskich, z czego 8 wpisano do rejestru zabytków;
- budownictwo obronne – zespół 3 rosyjskich fortów ziemnych betonowych w Piątnicy, polskie betonowe schrony bojowe – m.in. na terenie gmin Łomża, Śniadowo, Wizna oraz Punkty oporu z lat 1940-1941.

IV.1.8 Krótka charakterystyka obszarów atrakcyjnych przyrodniczo i turystycznie oraz wskazanie potencjału dla rozwoju turystyki, informacje dotyczące liczby gospodarstw agroturystycznych, wskaźnik Schnaidera

ATRAKCYJNOŚĆ PRZYRODNICZA

Obszar LGD jest bardzo atrakcyjny przyrodniczo. Swoim zasięgiem obejmuje kilka niezwykle interesujących krain geograficznych o unikalnej przyrodzie, które objęte są różnymi formami ochrony prawnej. W czterech z pięciu gmin (80%) wchodzących w skład LGD występują formy ochrony przyrody przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela nr 24: Obszary prawnie chronione na terenie poszczególnych gmin należących do Stowarzyszenia „Sąsiedzi” (wg powierzchni) w 2020 roku

Nazwa gminy	Ogółem obszary prawnie chronione (ha)	Parki narodowe	Rezerваты przyrody	Parki krajobrazowe	Rezerваты i pozostałe formy ochrony przyrody w parkach krajobrazowych	Obszary chronionego krajobrazu razem	Liczba pomników przyrody	użytki ekologiczne
Łomża	4.974,10	0,00	163,6	3667,00	138,80	1304,50	6	21,30
Miastkowo	2.169,70	0,00	0,00	0,00	0,00	2169,70	2	10,80
Śniadowo	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	23	0,00
Piątница	4.285,20	0,00	69,76	3039,40	82,60	1245,80	0	14,60
Wizna	689,10	42,00	0,00	647,10	0,00	0,00	19	0,00
Razem:	12.118,1	42,00	233,35	7353,50	221,40	4720,00	50	46,70

Źródło: <http://www.powiatlomzynski.pl/index.php?k=145> (dostęp w dniu 12.04.2023 r.)

Do najbardziej atrakcyjnych przyrodniczo terenów obszaru objętego strategią możemy zaliczyć:

Rezerваты przyrody:

Na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” znajdują się 3 leśne rezerваты przyrody, tj. Rezerwat „Kalinowo” (gm. Piątница -Nadleśnictwo Łomża), „Rycerski Kierz” (gm. Łomża -Nadleśnictwo Łomża), „Wielki Dział” (gm. Łomża -Nadleśnictwo Łomża) o łącznej powierzchni ok. 233,35 ha. Ich charakterystykę przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 25: Rezerваты przyrody na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi”

Nazwa rezerwatu	Pow. w ha	Krótką charakterystyką rezerwatu
„Kalinowo” gm. Piątница (Nadleśnictwo Łomża)	69,76	Stanowi fragment wielogatunkowego lasu liściastego o naturalnym charakterze. Jest jedynym skrawkiem lasu naturalnego na całej Wysoczyźnie Kolneńskiej.
„Rycerski Kierz” gm. Łomża (Nadleśnictwo Łomża)	43,52	Jest gatunkowym lasem liściastym o charakterze naturalnym, rosnącym w aluwium doliny Narwi. Drzewostan złożony głównie z dębu szypułkowego w wieku 120 - 140 lat z pojedynczą sosną w wieku ok. 100 lat.
„Wielki Dział” gm. Łomża (Nadleśnictwo Łomża)	120,07	Utworzony w 1990 r. jako rezerwat ścisły. Stanowi fragment największego w dolinie Narwi kompleksu lasów łęgowych o naturalnym charakterze.

Źródło: <http://www.powiatlomzynski.pl/index.php?k=145> (dostęp w dniu 12.04.2023 r.)

Park Narodowy:

Biebrzański Park Narodowy (dalej: BbPN) został utworzony na podstawie Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 września 1993 roku jako 18-ty z kolei polski park narodowy. Obecnie, spośród 23 polskich parków narodowych BbPN jest największym parkiem narodowym i jednym z większych w Europie. Celem Parku jest ochrona rozległych torfowisk Kotliny Biebrzańskiej oraz niewielkiego fragmentu Wzgórz Sokólskich o łącznej powierzchni 59.223 ha (na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, Gmina Wizna - 42 ha). Otulina Parku obejmuje także nieduże części przylegających do Kotliny Biebrzańskiej mezoregionów: Wzgórz Sokólskich, Wysoczyzny Białostockiej, Wysoczyzny Kolneńskiej i Doliny Górnej Narwi. W granicach Parku znajduje się osiem wyłączonych z niego enklaw, obejmujących głównie wyspy mineralne w obrębie Kotliny Biebrzańskiej, zajęte pod uprawy, łąki i osadnictwo.

Najcenniejsze walory Parku to szeroka dolina mająca charakter naturalnie silnie meandrującej rzeki Biebrzy, z największym zespołem torfowisk w Polsce, zwanych Bagnami Biebrzańskimi. W 2004 Dolinę Biebrzy włączono do sieci Natura 2000. Obecnie jest to Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków (PLB 200006 Ostoja Biebrzańska o powierzchni 148 508,8 ha) i Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk (PLH 200008 Dolina Biebrzy o powierzchni 121 002,6 ha)⁶.

Park krajobrazowy:

Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi o powierzchni 7 353 ha obejmujący dolinę Narwi od Bronowa do Piątnicy (Gmina Łomża -4 109 ha, Gmina Piątница -2 947 ha, Gmina Wizna -297 ha). Wokół Parku znajduje się otulina o powierzchni 12 310 ha (gminy: Łomża -4 228 ha, Piątница -3 934 ha, Wizna -1 989 ha, Rutki -1 794 ha, Zambrów -365 ha). Dolina Narwi na terenie Parku zwęża się do 1,5 -2,0 km i otoczona jest stromymi stokami wyniesień morenowych wznoszących się do 40 -50 m nad poziom rzeki. Występuje tu ok. 750 gatunków roślin naczyniowych, z czego aż 21 podlega ochronie całkowitej, 16 częściowej, a 93 uznano za gatunki rzadkie.

⁶ <http://www.biebrza.org.pl/14,biebrzanski-pn.html>

W Dolinie Narwi występuje ok. 200 gatunków ptaków, z czego aż 137 to gatunki gniazdujące (rzadkie: bąk, trzmielojad, kszyszek, dubelt, rycyk, puchacz, zimorodek). Można tu także spotkać 41 gatunków ssaków, 12 gatunków płazów, 4 gadów i 30 gatunków ryb.

Obszary chronionego krajobrazu:

Obszar chronionego krajobrazu *Doliny Dolnej Narwi* o powierzchni 4 721 ha rozciągający się na terenie trzech gmin (Gmina Miastkowo -2 170 ha, Gmina Łomża -1 309 ha i Gmina Piątnica -1 242 ha).

Dolina Narwi na tym obszarze charakteryzuje się stromymi zboczami. Można w niej wydzielić dwa poziomy: zalewowy łąkowy i piaszczysty z wydhami, najczęściej zalesiony.

Użytki ekologiczne:

Na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” użytki ekologiczne znajdują się na terenie trzech gmin LGD: Łomża (19,2 ha), Miastkowo (10,8 ha) i Piątnica (12,8 ha). Są to źródła bagna, które są miejscami lęgowymi ptaków a ponadto stanowią naturalny rezerwar wody.

Pomniki przyrody:

Na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” znajdują się następujące pomniki przyrody⁷:

10 alei drzew pomnikowych, w skład których wchodzi od 32 do 360 drzew (do najokazalszych należą: aleja 103 lip przy Szkole Podstawowej w Konarzycach - Gmina Łomża);

Aleja 356 sosien przy m. Puchały, droga łącząca wieś Puchały z Milewem, aleja 101 lip przy m. Puchały, droga łącząca wieś Puchały z Pniewem, aleja 15 sosien w m. Podgórzu przy drodze Łomża – Zambrów (Gmina Łomża), aleja grabowa z grupami 392 drze przy drodze Drozdowo „Dolny Dwór” (Gmina Piątnica), aleja 87 lip przy drodze Kisielnica – Kolno (Gmina Piątnica), aleja 103 lip w m. Bożejewo przy drodze Piątnica – Wizna - Jeżewo (Gmina Wizna), Aleja 52 lip przy drodze Kramkowo, szosa Łomża – Wizna, aleja 32 lip przy drodze Bożejewo, droga z Bożejewa do Janczewa, aleja 42 lip przy drodze Kalinowo, droga Kalinowo – Drozdowo.

Europejska Sieć Ekologiczna NATURA 2000:⁸

Do Sieci NATURA 2000 zakwalifikowano 43 obszary, 22 w randze Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) oraz 21 w randze Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk (SOO). Łączna powierzchnia obszarów należących do sieci NATURA 2000 w Polsce to ok. 16 628,3 km². Warto dodać, że jeden i ten sam obszar może mieć "podwójny status" - obszaru ochrony siedlisk i ptaków. Obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk mogą także częściowo się nakładać. Obszary Natura 2000 mogą nakładać się z innymi formami ochrony przyrody przewidzianymi ustawą (np. obejmować park narodowy lub jego część, podobnie park krajobrazowy, rezerwat przyrody itd.).

Na terenie obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” występują:

1. SOO (Specjalne Obszary Ochrony)
 - Dolina Biebrzy - PLH200008
 - Przełomowa Dolina Narwi - PLC200003
 - Ostoja Narwiańska PLH20_04
2. OSO (Obszary Specjalnej Ochrony)

⁷ <http://www.powiatlomzynski.pl/index.php?k=145>

⁸ <http://natura2000.mos.gov.pl/natura2000/pl>

- DOLINA DOLNEJ NARWI⁹ - PLB140014
- OSTOJA BIEBRZAŃSKA¹⁰ - PLB200006
- Przełomowa Dolina Narwi - PLB200008

ATRAKCYJNOŚĆ TURYSTYCZNA

Teren LGD charakteryzuje się zróżnicowanymi strefami krajobrazowymi, wynikającymi z bogato ukształtowanej powierzchni i walorów przyrodniczych. Walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz historia i kultura północnego Mazowsza tworzą warunki dla rozwoju turystyki. Generalnie atrakcyjność turystyczną LGD można określić dwoma słowami „Biebrza i Narw”. Te nazwy geograficzne są znane w Polsce, ale często nie utożsamiane z obszarem LGD. Każdy turysta znajdzie tu coś dla siebie – jest to prawdziwy raj dla turystów pieszych, wędkarzy, grzybiarzy, rowerzystów i kajakarzy. W turystyce ważniejsze są bowiem szlaki, miejsca i obszary ukształtowane przez naturę i historię oraz jakość oferty turystycznej niż doraźne ustalane granice administracyjne. Ta różnorodność oraz tranzytowe położenie na szlakach prowadzących na Mazury i Suwalszczyznę to ważne atuty powiatu łomżyńskiego.

Atrakcyjność turystyczną obszaru LGD podkreślają przede wszystkim:

- Biebrzański Park Narodowy,
- Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi,
- obszar chronionego krajobrazu Doliny Dolnej Narwi,
- lasy Pniewskie,
- lasy Czerwonego Boru,
- rzeki Biebrza, Narw stanowiące z dopływami szlaki turystyki wodnej i miejsca rekreacji,
- miejsca atrakcyjne dla przyrodników, szczególnie dla ornitologów, osób podglądających naturalną przyrodę, wędkarzy, myśliwych, grzybiarzy, a także dla organizacji rajdów, szkół przetrwania itp.,
- Średniowieczne grodziska w Samborach (gm. Wizna), w Starej Łomży (związane z 1000 –letnią historią chrześcijaństwa na tych ziemiach, gm. Łomża),
- Zabytki: Wizny, Łomży, Drozdowa, Szczepankowa oraz kompleks carskich fortów w Piątnicy,
- Stacja narciarska w Rybnie (gm. Łomża).

Pomimo wspaniałych wartości przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych oraz istniejącego już zaplecza turystycznego na obszarze LSR znajduje się jedynie 1 obiekt hotelowy, oferujący 27 miejsc noclegowych. Obiekt ten zlokalizowany jest w Gminie Łomża. Innych obiektów noclegowych na terenie LGD znajduje się 11, które oferują 302 miejsca noclegowe.

⁹ Dolina Dolnej Narwi – obejmująca obszar 25906,6 ha, w tym: 17115,6 ha położone w województwie mazowieckim oraz 8791,0 ha - w województwie podlaskim, m.in. w gminie Łomża – gmina wiejska (1968,5 ha), Miastkowo (1160,5 ha), Nowogród (2613,4 ha), Piątnica (740,1 ha) i Zbójna (1315,7 ha). Występują następujące formy ochrony: Rezerwat Przyrody: Rycerski Kierz (43,5 ha) Park Krajobrazowy: Nadbużański (74000,0 ha) Łomżyński P.K. Doliny Narwi Obszar Chronionego Krajobrazu: Nasielsko-Karniewski Równina Kurpiowska i Dolina Dolnej Narwi.

¹⁰ Ostoja Biebrzańska – na obszarze Biebrzańskiego Parku Narodowego, w ramach obszaru Natura 2000, wyznaczony został obszar ochronny Ostoja Biebrzańska w ramach dyrektywy SOO. Ostoja Biebrzańska (kod obszaru PLB200006), obejmuje obszar 149 929,1 ha w tym na terenie gminy Jedwabne - 909,3 ha, Wizny 2050,6 ha.

Tabela nr 26: Turystyczne obiekty noclegowe w gminach obszaru LGD Stowarzyszenie „Sąsiedzi” w 2020 r.

Nazwa Gminy	obiekty hotelowe	inne obiekty noclegowe	miejsca noclegowe - obiekty hotelowe	miejsca noclegowe - inne obiekty noclegowe
Łomża	1	2	27	14
Miastkowo	0	1	0	10
Piątnica	0	4	0	156
Śniadowo	0	1	0	27
Wizna	0	3	0	95
Razem:	1	11	27	302

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Tabela nr 27: Liczba turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców w latach 2018-2021

Jednostka terytorialna	2018	2019	2020	2021
Powiat łomżyński	628,84	612,84	399,72	404,93

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Tabela nr 28: Noclegi udzielone turystom krajowym w turystycznych obiektach noclegowych ogółem na 10 tys. mieszkańców

Jednostka terytorialna	2018	2019	2020	2021
Powiat łomżyński	4 212	4 813	3 546	6 156

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Tabela nr 29: Noclegi udzielone turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych ogółem na 10 tys. mieszkańców

Jednostka terytorialna	2018	2019	2020	2021
Powiat łomżyński	1 008	773	257	328

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Wskaźnik liczby osób korzystających z noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w powiecie łomżyńskim w 2020 wyniósł 399,72, wypadając słabo na tle województwa podlaskiego oraz Polski.

Pojedyncze ośrodki (hotelowe) posiadają ofertę sportowo-rekreacyjną, czyli: korty tenisowe, boiska do siatkówki lub koszykówki, bilard, tenis stołowy, saunę itd. Niektóre z obiektów posiadają również zaplecze konferencyjne. Największą ofertą noclegową dysponuje gmina Wizna oraz gmina Piątnica. Gmina Wizna dysponuje znacznym zapleczem agroturystycznym, z uwagi na swoje położenie w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego oraz nad rzeką Narwą. Z kolei gmina Piątnica – z uwagi na swoje położenie tranzytowe w kierunku Mazur i Pojezierza Augustowskiego oraz na bliskość położenia z miastem Łomżą.

To właśnie braki w infrastrukturze turystycznej i rekreacyjnej oraz brak skoordynowanej oferty usług turystycznych, okołoturystycznych i rekreacyjnych (zwanych na potrzeby LSR usługami czasu wolnego) są aktualnie jednymi z najważniejszych problemów dla uwolnienia i rozwoju potencjału turystycznego obszaru (sprzyjać temu będzie duża liczba turystów zainteresowanych wypoczynkiem i rekreacją oraz moda na aktywne spędzanie wolnego czasu w kontakcie z naturą).

Z informacji uzyskanych od uczestników spotkań konsultacyjnych, znaczącym problemem dla rozwoju branży turystycznej na tym obszarze jest brak spójnej, zintegrowanej, a przy tym wielowariantowej (elastycznej) i całosezonowej oferty turystycznej, która mogłaby zachęcać turystów do pozostania na tym obszarze dłużej niż 1 lub 2 dni. Do innych barier dla rozwoju lokalnej turystyki zdaniem uczestników spotkań informacyjno-

konsultacyjnych zaliczają się również problemy transportowo-komunikacyjne (brak transportu publicznego do niektórych części obszaru LGD, część dróg lokalnych jest w niezadowalającym stanie, niski standard niektórych gospodarstw agroturystycznych, słabe oznaczenie tras związanych z turystyką). Postrzegane jako nieadekwatne do aktualnych oczekiwań i standardów są także formy promocji zabytków, atrakcji czy innych elementów oferty turystycznej tego obszaru.

Powyższe czynniki sprawiają, iż obecnie turystyka na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” ma charakter krótkookresowy, tj. jednodniowy, weekendowy. Zdaniem respondentów jest ona głównie nastawiona na rekreację w spokojnej, interesującej i związanej z przyrodą i lokalnym dziedzictwem kulturowym okolicy. Potwierdzeniem dominujących motywów lokalnej turystyki uzyskanych w ankietach oraz podczas spotkań – są zdaniem respondentów: Park Krajobrazowy Doliny Narwi, otulina Biebrzańskiego Parku Narodowego, lasy, spływy kajakowe, ścieżki rowerowe, zabytki sakralne, Muzeum Przyrody w Drozdowie, Forty w Piątnicy, możliwość jazdy konnej.

Ze względu na powyższe, rozwój turystyki i rekreacji pełnił będzie rolę raczej uzupełniającą w strukturze dochodów firm, gospodarstw domowych na tym obszarze. Posiada on jednak kluczowy potencjał rozwoju tego obszaru. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych podkreślali wielokrotnie, iż widzą w obszarze turystyki jeszcze wiele do zrobienia, w szczególności w sferze zakwaterowania, jak również spójnego, kompleksowego wkomponowania poszczególnych elementów oferty turystycznej w jeden zintegrowany produkt turystyczny. Zadanie to będzie możliwe tylko w przypadku lepszej, świadomej współpracy przedsiębiorców świadczących ww. usługi.

Podobny potencjał rozwoju widoczny jest ciągle w obszarze agroturystyki oraz turystyki kajakowej, rowerowej, zimowej (wyciąg narciarski „Rybno”, narciarstwo biegowe). Za zasadne uznać zatem należy tworzenie warunków do turystyki w oparciu o elementy kultury wiejskiej, budowanie marki produktu regionalnego w pierwszej kolejności o tradycję wiejską, w dalszej o walory środowiskowe. Jednak szczególnie należałoby wspierać rozwój jakościowy i ilościowy bazy noclegowej i gastronomicznej dzięki wsparciu dostępnych środków w LGD a także zbudować/ zmodernizować infrastrukturę służącą rozwojowi aktywnych form wypoczynku (szlaki piesze, rowerowe, związane z uprawianiem sportów zimowych).

IV.1.9 Przedstawienie obszaru edukacji formalnej (w tym opieka przedszkolna, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe, w tym szkolnictwo branżowe, szkoły dla dorosłych oraz pozaszkolne formy kształcenia) oraz pozaformalnej związanej z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych (nie tylko zawodowymi)

Sytuacja edukacyjna dzieci zależna jest w znacznym stopniu od dostępności placówek przedszkolnych i szkolnych w ich najbliższym otoczeniu.

Tabela nr 30: Edukacja przedszkolna w gminach obszaru LGD w 2020 roku

Nazwa Gminy:	Liczba oddziałów	Liczba dzieci
	2020	
Łomża	18	278
Miastkowo	7	124
Piątnica	19	351
Śniadowo	8	158
Wizna	6	97
RAZEM:	58	1 008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Na obszarze LGD funkcjonuje 58 oddziałów przedszkolnych, do których łącznie w roku 2020 uczęszczało 1008 dzieci. Po planowanych zmianach w systemie oświaty (włączenie 6-ciolatków do systemu wychowania przedszkolnego) w przedszkolach pojawi się problem z objęciem wychowaniem przedszkolnym wszystkich chętnych dzieci, w tym niepełnosprawnych.

Tabela nr 31: Szkolnictwo podstawowe w gminach obszaru LGD w 2020 roku

Nazwa Gminy:	Liczba oddziałów	Liczba uczniów
	2020	
Łomża	67	712
Miastkowo	23	373
Piątnica	71	842
Śniadowo	26	421
Wizna	25	285
RAZEM:	212	2 633

Według danych na 2020 rok w każdej gminie należącej do LGD znajdują się przynajmniej 2 szkoły podstawowe. Łącznie jest 212 oddziałów szkolnictwa podstawowego, do których uczęszczało 2.633 uczniów. Liczba szkół jest adekwatna do liczby uczniów zamieszkujących daną gminę.

Na obszarze Stowarzyszenia „Śąsiedzi” znajduje się 1 szkoła ponadpodstawowa (Technikum Rolnicze) w miejscowości Marianowo (gmina Piątnica), do której w roku szkolnym 2020/2021 uczęszczało 248 uczniów. Technikum posiada 13 oddziałów, na które przypada średnio 19 uczniów.

Mieszkańcy LGD ze względu na jej położenie mają dostęp do ośrodków edukacji usytuowanych również w Łomży, która jest ważnym regionalnym ośrodkiem miejskim i stolicą Diecezji Łomżyńskiej Kościoła rzymskokatolickiego. W mieście Łomża znajduje się 11 szkół ponadpodstawowych, 5 szkół policealnych, 2 szkoły artystyczne (Liceum Plastyczne w Łomży im. Wojciecha Kossaka, Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia), 2 szkoły wyższe publiczne oraz 3 szkoły wyższe niepubliczne.

IV.1.10 Przedstawienie zasad zrównoważenia środowiska, do przestrzegania których LGD będzie zobowiązana wraz ze wskazaniem, jak będą one realizowane, w tym określenie ekologicznych inicjatyw, które poprawiają jakość powietrza i wody, promują zrównoważone rolnictwo lub chronią systemy środowiskowe i różnorodność biologiczną

Idea zrównoważonego środowiska opiera się na zapewnieniu równowagi pomiędzy potrzebą człowieka do osiągania celów idących w parze z oczekiwaniami cywilizacyjnymi, jego prawem do funkcjonowania w zgodzie z naturą i potrzeby do obcowania z nią w jej najzdrowszej formie. Poniżej zaprezentowany został stan zanieczyszczenia powietrza oraz wody.

Stan powietrza:

Stan jakości powietrza na obszarze działania LGD jest zadowalający. Głównymi źródłami zanieczyszczeń atmosfery są zakłady przemysłowe, rozproszone źródła emisji z sektora komunalno – bytowego, a także zanieczyszczenia komunikacyjne. Stężenia pyłu zawieszonego PM10 o okresie uśredniania wyników 24h pochodzące z łącznej emisji wszystkich typów na obszarze Stowarzyszenia „Śąsiedzi” mieszczą się w przedziale od 24,4 µg/m3 do 76,4 µg/m3, dochodząc do 153% poziomu dopuszczalnego. Podsumowując powyższe analizy w odniesieniu do lokalnych uwarunkowań można śmiało stwierdzić, iż najwyższe przekroczenia dopuszczalnych norm czystości powietrza następują w okresach grzewczych (zimowych) i są w dużej mierze generowane przez przydomowe źródła ciepła (kotłownie bazujące na węglu).

Stan wód:

Rzeka Narew stanowi główną sieć wodną obszaru LGD. Jest to ciek nieuregulowany i często w zlewni jej dopływów w okresach wiosennych lub dużych opadów występują lokalne podtopienia. Ponadto jest ona atrakcyjna turystycznie (ze względu na siedliska ptactwa, rozległe obszary chronione) i oprócz walorów przyrodniczych wykorzystywane są jako szlaki kajakowe. Ich stan ma istotny wpływ na rozwój turystyki regionu.

Główną przyczyną zanieczyszczeń wód jest działalność człowieka, polegająca na odprowadzaniu ścieków komunalnych i przemysłowych oraz zanieczyszczeń obszarowych z przestrzeni rolniczych. Ścieki komunalne są zazwyczaj nieoczyszczone lub niedostatecznie oczyszczone. Największe zagrożenie występuje na terenach wiejskich, charakteryzujących się niskim stopniem skanalizowania. Na obszarze LGD występuje wysoki współczynnik zwodociągowania - w 2020 roku poziom rozwoju sieci wodociągowej zapewniał dostawy wody dla 89,52% mieszkańców LGD. Zagrożenia wynikają ze strony zanieczyszczeń pochodzących z obszarów wiejskich, gdzie poziom rozwoju sieci kanalizacyjnej jest znacznie niższy niż w miastach i niewspółmierny do długości sieci wodociągowej. Długość sieci kanalizacyjnych jest kilkukrotnie mniejsza niż długość sieci wodociągowej. Na obszarze LGD wskaźnik mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej w 2020 roku wyniósł 22,16%. Pomimo tendencji rosnącej wartości analizowanego wskaźnika są dużo niższe od średniej województwa Podlaskiego i kraju.

Podsumowując powyższe analizy na terenie LGD wskazane jest rozwijanie działań w zakresie ochrony środowiska. Cenne walory przyrodnicze, ale także dążenie do podnoszenia jakości życia wymagają systemowego podejścia do rozwiązywania problemu niskiej emisji, gospodarowania energią, wykorzystywania odnawialnych źródeł energii. Kontynuowane powinny być działania w zakresie rozwijania infrastruktury służącej ochronie wód i powietrza. W ramach szeroko prowadzonych konsultacji społecznych największe zainteresowanie mieszkańców dotyczyło odnawialnych źródeł energii, szczególnie instalacji pomp ciepła, paneli fotowoltaicznych i magazynów energii w gospodarstwach domowych. Opisywane działania muszą być wsparte budowaniem świadomości ekologicznej mieszkańców, która obecnie jest zadowalająca tylko w zakresie gospodarki odpadami. Promowanie i stosowanie odnawialnych źródeł energii wpłynęły korzystnie na czystość powietrza, nadwyrężaną do tej pory przez nieekologiczne ogrzewanie budynków.

IV.2. Określenie grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji odnoszących się do tych grup.

IV.2.1. Podstawowe dane dot. obszaru - charakterystyka demograficzna

Istotnym czynnikiem wpływającym na wartość kapitału społecznego i gospodarczego obszaru LGD jest struktura demograficzna i procesy w niej zachodzące. Obszar objęty LSR wg. stanu na dzień 31.12.2020 r. był zamieszkiwany przez 35 102 mieszkańców, z czego nieznacznie większość stanowili mężczyźni (51%). Wiąże się to prawdopodobnie z możliwościami zatrudnienia, przyciągającymi do miasta Łomża, miasta Białystok czy miasta Warszawa młode, często lepiej wykształcone kobiety z otaczających obszarów wiejskich. Podstawową charakterystykę demograficzną obszaru LSR w stosunku do całego powiatu łomżyńskiego, województwa podlaskiego i kraju ujęto syntetycznie w poniższej tabeli.

Tabela nr 32: Charakterystyka demograficzna obszaru LSR w stosunku do województwa podlaskiego

Podstawowe dane o obszarze objętym LSR w 2020 r. Wyszczególnienie:	Obszar LSR 2020 r.	Woj. podlaskie 2020 r.
Powierzchnia w km ²	838	20 187
Ludność ogółem (zamieszkujący mieszkańcy)	35 102	1 156 591

w tym kobiety (% ogółu ludności)	17 329 (49 %)	593 621 (51 %)
w tym mężczyźni (% ogółu ludności)	17 773 (51 %)	562 970 (49%)
przedprodukcyjnym* (% ogółu ludności)	20,47 %	18%
produkcyjnym** (% ogółu ludności)	60,73 %	61%
poprodukcyjnym*** (% ogółu ludności)	18,80%	21%

* 0 do 17 lat, ** od 18 do 59 lat kobiety i od 18 do 64 lat mężczyźni, *** od 60 lat kobiety i od 65 lat mężczyźni

**** liczba ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym

Źródło: BDL GUS, www.stat.gov.pl, stan na 31.12.2020 r.

Tabela nr 33: Podstawowe dane dot. ludności na obszarze LSR wg. stanu na 31.12. 2020 r.

Nazwa Gminy	Liczba ludności			Struktura wiekowa			Ludność /km ²	Przyrost naturalny /1000 ludności	Saldo migracji
	ogółem	M	K	0-17	18-59 K 18-64 M	60K< 65M<			
Łomża	11 720	5 940	5 780	2 544	7 192	1 984	56,6	- 1,46	94
Miastkowo	4 096	2 057	2 039	872	2 509	715	35,7	0,98	-10
Piątnica	10 359	5 250	5 109	2 021	6 371	1 967	47,3	- 2,99	-1
Śniadowo	5 191	2 624	2 567	1 049	3 051	1 091	31,9	- 7,5	-11
Wizna	3 736	1 902	1 834	698	2 195	843	28,0	- 1,33	-10
Razem:	35 102	17 773	17 329	7 184	21 318	6 600	39,9	-2,46	12

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl, styczeń 2023

Struktura wiekowa ludności na obszarze objętym LSR w sytuacji starzejących się społeczeństw Europy jest względnie korzystna w stosunku do choćby analogicznej struktury na poziomie województwa czy kraju (jest więcej ludzi młodych w wieku przedprodukcyjnym i relatywnie mniej osób starszych w wieku poprodukcyjnym).

W związku z tym również wskaźnik obciążenia demograficznego wykazuje korzystniejsze wartości, które można interpretować jako sytuację, w której na tą samą liczbę osób w wieku produkcyjnym na obszarze LGD przypada mniejsza liczba niepracujących seniorów w wieku poprodukcyjnym, niż to ma miejsce w skali województwa czy kraju. W stosunku do średnich wartości dla województwa podlaskiego struktura ludności według wieku przedstawia się bardziej korzystnie. W 2020 roku osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 20,47 % mieszkańców (podczas gdy w województwie podlaskim stanowił 18 %), w wieku produkcyjnym – 60,73 % (w województwie 61 %), a w wieku poprodukcyjnym – 18,80% (w województwie -21 %).

Różnicowane tempo przyrostu naturalnego i długość trwania życia w poszczególnych krajach decydują o strukturze wiekowej społeczeństw. Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup wiekowych w ogólnej liczbie ludności, obszar Stowarzyszenia „Sąsiedzi” można zakwalifikować do społeczeństwa regresywnego tzw. „starego”, bowiem ludność powyżej 65 roku życia stanowi ponad 18% ogółu społeczeństwa, zaś ludność w wieku 18-64 lata – powyżej 60 %. Stawia to obszar LGD w niekorzystnym położeniu w aspekcie rozwoju zasobów pracy. Analizując udział osób w wieku przedprodukcyjnym, najgorzej sytuacja wygląda w gminach: Wizna i Piątnica. Z kolei analizując udział osób w wieku poprodukcyjnym, gminy: Wizna i Śniadowo są w najlepszej sytuacji

Wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 ludności dla obszaru LSR ma wartość ujemną. Świadczy to o tym, że liczba urodzeń na obszarze jest wciąż niższa niż liczba zgonów. Poziom wartości wskaźnika urodzeń na 1000

ludności dla obszaru LGD w 2020 roku wynosił -2,46 i był on dużo niższy niż średnia dla kraju i województwa podlaskiego (8,9). W dwóch gminach obszaru LGD wskaźnik ten był wyższy od średniej obszaru LGD: gmina Śniadowo (-7,5), gmina Piątnica (-2,99), z tym że w jednej z tych gmin (gmina Piątnica) na przestrzeni lat 2018-2022 r. odnotowano pogorszenie wartości wskaźnika. Największy spadek w zakresie urodzeń na przełomie badanych lat odnotowano w gminie Śniadowo. Relatywnie niewielkie wartości przyrostu naturalnego mają związek ze zmianą stylu życia i modelu rodziny - opóźnia się wiek decyzji o powiększaniu rodziny, przedłuża czas trwania pierwszej - bezdzietnej fazy małżeństwa, zmniejsza się również liczba dzieci w rodzinie. Proces ten ma charakter negatywny z punktu widzenia utrzymania masy demograficznej obszaru. Niepokojącym zjawiskiem jest migracja ludzi młodych w poszukiwaniu bardziej dochodowej pracy – często nie wracają z miast, w których studiują. Warto podkreślić, że w okresie 2018-2022 następowała tendencja spójna z trendami krajowymi dotyczącymi starzenia się społeczeństwa: sukcesywnie zmniejsza się udział grupy wieku przedprodukcyjnym. Świadczy o tym również wskaźnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym).

Istotny wpływ na pozytywną kondycję demograficzną obszaru ma zjawisko osiedlania się na obszarze LSR osób z zewnątrz - dotychczas mieszkających i pracujących w miastach (np. w mieście Łomża). Obszar LSR jest coraz bardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkiwania. Przewiduje się, że proces osiedlania się ludności z miast w kolejnych latach będzie się nasilał w związku z wyczerpywaniem się terenów przeznaczonych pod inwestycje mieszkaniowe na terenie miasta Łomża. O ile w kolejnych latach prognozuje się spadek liczby mieszkańców województwa podlaskiego, w przypadku powiatu łomżyńskiego (a zatem i obszaru LSR) prognozowana jest niewielka tendencja wzrostowa.

Gęstość zaludnienia obszaru LGD wynosi 39,9 os./km². Odbiega ona od średniej woj. Podlaskiego (59 os./km²) i znacząco od średniej w kraju (123 os./km²), co ma związek z występowaniem obszarów wiejskich położonych peryferyjnie względem głównych ośrodków rozwoju oraz dużą lesistością obszaru i dużym udziałem obszarów chronionych.

Tabela nr 34: Liczba ludności w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego LSR w latach 2018-2021

Nazwa Gminy	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.
Łomża	11 073	11 162	11 720	11 864
Miastkowo	4 230	4 218	4 096	4 054
Piątnica	10 670	10 702	10 359	10 303
Śniadowo	5 363	5 312	5 191	5 133
Wizna	4 035	3 957	3 736	3 685
Razem:	35 371	35 351	35 102	35 039

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Od 2019 roku liczba ludności systematycznie spada we wszystkich gminach poza Gminą Łomża. W porównaniu z rokiem 2018 ludność zamieszkująca obszar LGD zmniejszyła się o 332 osoby. Zmiany w liczbie ludności na obszarze LGD przedstawia powyższa tabela. Sytuacja jednak stale się pogarsza zarówno w skali LGD, jak też województwa czy kraju ma w tym swój udział COVID-19.

Tabela nr 35: Saldo migracji w gminach obszaru LGD 2018-2021

Nazwa Gminy	2018 r.	2019 r.	2020 r.	2021 r.
Łomża	117	97	94	159
Miastkowo	-32	-3	-10	-30
Piątnica	5	-20	-1	17
Śniadowo	-12	-11	-11	-8
Wizna	-50	-18	-10	-20
Razem:	28	45	62	118

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z GUS - Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl

Analiza salda migracji na obszarze objętym strategią, prowadzi do wniosku, iż sytuacja na obszarze LGD jest niekorzystna. Na przestrzeni ostatnich lat notuje się na obszarze LGD stały ubytek emigracyjny. Saldo migracji na obszarze LGD w 2020 roku osiągnęło wartość dodatnią. Pod tym względem obszar LGD jednak nie jest spójny. Skrajne sytuacje mają miejsce w gminie Łomża, gdzie w latach 2018-2020 odnotowywano wysokie saldo migracji (w 2020 roku + 94 osoby), zaś w gminie Piątnica, Miastkowo, Śniadowo i Wizna występowało wyłącznie ujemne saldo migracji.

Z uwagi na fakt, iż jednym z czynników determinujących zmianę miejsca zamieszkania jest czynnik ekonomiczny, niski wskaźnik migracji świadczy o niskiej atrakcyjności obszaru LGD dla pozostania w nim młodych osób. Trend malejący, który występuje na obszarze objętym LSR, jest odwrotny do sytuacji występującej w woj. Podlaskim i Polsce, gdzie wskaźnik migracji na przestrzeni omawianych lat zwiększył się. Mimo tego trendu nadal jest on bardzo wysoki w porównaniu bezwzględnym w stosunku do kraju.

IV.2.2. Określenie grup defaworyzowanych, wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem i ich problemów

Na potrzeby niniejszej diagnozy od października 2022 r. do maja 2023 r. przeprowadzono wśród mieszkańców badania ankietowe, które pozwoliły na wyodrębnienie grup istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, do których zaliczamy:

- **Grupy defaworyzowane** – jako osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, do których skierować należy przede wszystkim działania związane z kształtowaniem i promocją postaw przedsiębiorczych, komercjalizacją usług oferty czasu wolnego, a także rozwojem infrastruktury użyteczności publicznej, w tym przede wszystkim: kobiety, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, osoby o niskich kwalifikacjach, bezrobotni, a także młodzi mieszkańcy do 25 r. życia oraz seniorzy po 60 roku życia;
- **Przedstawiciele trzeciego sektora (organizacje pozarządowe, OSP, grupy nieformalne, w tym Koła Gospodyń Wiejskich, zespoły regionalne i ludowe, itp.)** – będące wyrazem aktywności obywatelskiej, nośnikami tradycji i kultury oraz podmiotami aktywnie działającymi na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i zagwarantowania spójności społecznej obszaru;
- **Samorządy gminne (mieszkańcy oraz władze publiczne i instytucje publiczne)** – jako podmioty odpowiedzialne m.in. za rozwój infrastruktury i oferty czasu wolnego oraz jej beneficjenci, a także jako podmioty odpowiedzialne za politykę kulturalną, społeczną;
- **Przedsiębiorcy i podmioty gospodarcze** – podmioty, które rozwijając oraz dywersyfikując swoją działalność mogą przyczynić się do przywrócenia grup defaworyzowanych na rynku pracy w obieg społeczny i gospodarczy;
- **Stowarzyszenie „Sąsiedzi”** – jako podmiot inicjujący oraz działający na rzecz integracji i rozwoju oferty czasu wolnego, podtrzymywania lokalnej tradycji i kultury, zwiększania inkluzyjności społeczeństwa obszaru LGD oraz kształtowania i animowania postaw przedsiębiorczych.

I. Grupy defaworyzowane - Działania zaproponowane w ramach LSR w powyższej grupie odbiorców posłużą podniesieniu poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia. Wspieranie przejścia od bezrobocia

do zatrudnienia ma pomóc osobom będącym w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy w uzyskaniu zatrudnienia. Zapewnione zostaną też działania ukierunkowane na tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozwój przedsiębiorczości. Posłużą one podejmowaniu zatrudnienia, w tym także pracy na własny rachunek. Wsparcie powyższych grup ze strony programu LEADER powinno pójść w kierunku rozszerzenia i wzbogacenia oferty warsztatów oraz szkoleń specjalistycznych, które wspomogą w aktywnym poszukiwaniu pracy i podniesieniu kompetencji poświadczanych na obecnym rynku pracy oraz uczestnictwa w praktykach i stażach. Źródłem finansowania tych inicjatyw może być Europejski Fundusz Społeczny (EFS+) oraz Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Ponadto do osób lub rodzin zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym - można zastosować interwencję w ramach EFS+ z zakresu projektów służących aktywizacji społeczno-zawodowej, tj. m.in. Programy Aktywności Lokalnej, projekty z zakresu reintegracji społeczno-zawodowej, usługi opiekuńcze dla osób niesamodzielnych oraz usługi asystenckie dla osób z niepełnosprawnościami, działania skierowane do rodzin dysfunkcyjnych. Podejmowane wobec tej grupy docelowej działania przyczynią się do ich usamodzielnienia, zmniejszenia zależności od instytucji pomocy, a w rezultacie zwiększą szansę na zatrudnienie i trwałe utrzymanie się na rynku pracy.

II. Przedstawiciele trzeciego sektora - zaangażowanie i wsparcie ze strony organizacji pozarządowych jest kluczowym czynnikiem do sukcesu lokalnych inicjatyw. Silną stroną organizacji pozarządowych jest ich bardzo dobra znajomość lokalnych problemów i lokalnej rzeczywistości (np. ograniczeń i możliwości społeczności lokalnych). Często reprezentują one bardziej praktyczne podejście do rozwiązywania problemów. Na terenie LGD zarejestrowanych jest ponad 200 organizacji pozarządowych, jednakże niski ich odsetek wykazuje aktywność swej działalności. Spowodowane jest to często niskim potencjałem ludzkim jak i finansowym, co powoduje ograniczone możliwości realizacji lokalnych inicjatyw. Znikomy odsetek organizacji wykazuje się codzienną aktywnością, zatrudnieniem pracowników, czy też prowadzeniem działalności odpłatnej pożytku publicznego albo gospodarczej. LSR winna zatem koncentrować się również na wsparciu tej grupy m.in. poprzez wsparcie inicjatyw służących podtrzymaniu tradycji, zwyczajów i innych form niematerialnego dziedzictwa lokalnego, w szczególności bazującego na kulturze i tożsamości lokalnej.

III. Samorządy gminne (mieszkańcy oraz władze publiczne i instytucje publiczne) - grupą bardzo istotną – choć o odmiennym, bo bardziej zinstytucjonalizowanym charakterze w procesie wdrażania LSR będą niewątpliwie również **samorządy lokalne**. Ich główne problemy wskazywane na etapie diagnozy dotyczyły m.in.: niskiej atrakcyjności przestrzeni publicznych, zanieczyszczonego środowiska obniżającego atrakcyjność zamieszkiwania i postępującą degradacją przyrody, w tym wysokiego poziomu zanieczyszczeń powietrza z indywidualnych palenisk domowych (tzw. problem „niskiej emisji”), a także przekonaniem części społeczności o niewystarczającym wsłuchiwanie się samorządów w problemy mieszkańców, skutkującym niewłaściwie ukierunkowanym rozwojem. Rola samorządów lokalnych będzie polegała nie tylko na realizacji części operacji w LSR, ale także na dalszym wspieraniu trójsektorowego dialogu lokalnego, pomocy LGD w docieraniu do coraz większej liczby mieszkańców, a także udzielaniu niezbędnego wsparcia organizacjom pozarządowym i przedsiębiorcom. W ramach LSR wspierane będą inicjatywy na rzecz rozwoju zrównoważonego, w tym niwelujące – problemy emisji CO₂, wsparcie elementów wzbogacających istniejącą infrastrukturę, w tym świadczącą o atrakcyjności przestrzeni publicznych, zagospodarowanie przestrzeni publicznej oraz rewitalizacji.

IV. Przedsiębiorcy i podmioty gospodarcze - właściciele mikro i małych przedsiębiorstw, które dominują na obszarze LSR jednakże, jak wykazano w podrozdziale Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości, podmioty te generują małą liczbę miejsc pracy (dominują firmy mikro). LSR winna przewidzieć zatem bezpośrednią interwencję w formie dofinansowania do inwestycji- dotacje w ramach EFRROW, dzięki którym możliwe będzie rozwijanie prowadzonej działalności oraz wspieranie współpracy między podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą.

IV.3. Wnioski wynikające z przeprowadzonej diagnozy i konsultacji społecznych

Wyniki sporządzonej analizy wskazują, że obszar LGD posiada wiele silnych atutów mających bezpośrednie przełożenie na warunki rozwoju społeczno-gospodarczego.

1. Głównym czynnikiem mającym wpływ na atrakcyjność tego terenu jest z pewnością położenie geograficzne, dzięki czemu występuje tu wiele walorów przyrodniczych i krajobrazowych. Godnym podkreślenia jest atrakcyjna rzeźba terenu oraz położenie LGD na obszarze Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi oraz w otulinie Biebrzańskiego Parku Narodowego. Tak więc szansą dla podmiotów z terenu objętych niniejszym opracowaniem jest rozwój funkcji turystycznych, czyli wciąż rozwijającej się gałęzi gospodarki. Dużym potencjałem jest też dziedzictwo kulturowe i historia, będąca składową zróżnicowanych wpływów kulturowych. Powinny one być w jak najszybszy sposób eksponowane i wykorzystywane w połączeniu z walorami przyrodniczymi. Szansą na promocję są tu różnego rodzaju imprezy kulturalne i turystyczne organizowane zarówno cyklicznie, jak i jednorazowo, a także realizacja projektów dotyczących nawiązywania współpracy i realizowanych w partnerstwie. Zadania te znajdują wsparcie w doskonałych powiązaniach komunikacyjnych (szlaki komunikacyjne).
2. Aspektem wymagającej pilnej interwencji w zakresie rozwoju gospodarczego i społecznego obszaru LGD jest konieczność modernizacji odcinków drogowych, modernizacji zabytków zabytkowych na obszarze LGD oraz działania mające na celu uporządkowanie i zagospodarowanie przestrzeni publicznej.
3. Analizowany teren jest typowo rolniczy, jednak ze względu na walory przyrodnicze obszaru napotyka na liczne ograniczenia. Struktura gospodarstw rolnych oraz profil produkcji wskazują jednoznacznie na mocne strony lokalnego rolnictwa. Sprzyja to konkurencyjności na rynku krajowym. Należy założyć, iż opisywany obszar, wykorzystując swoje walory środowiskowe, ma szansę na rozwój produkcji zdrowej żywności oraz innych produktów o charakterze lokalnym. Szans rozwojowych należy tu upatrywać także w dywersyfikacji źródeł dochodu gospodarstw rolnych, np. poprzez tworzenie nowych i rozwój gospodarstw agroturystycznych.
4. Dla części ludności obszaru LGD (w szczególności osób z grup defaworyzowanych) wymagają przede wszystkim wsparcia w działaniach ukierunkowanych na włączenie ich w proces integracji społecznej. Istnieje potrzeba stworzenia osobnego działania właśnie dla tych organizacji i instytucji, których programy i cele są nastawione na działalność na rzecz grup wykluczonych, przy zastosowaniu formy finansowania grantowego i odpowiednich metod informacyjnych i szkoleniowych. Badania ankietowe przeprowadzone przez LGD w ramach ewaluacji mid-term na losowo wybranych mieszkańcach obszaru wskazują, iż 32% mieszkańców przede wszystkim oczekuje zapewnienia długofalowej oferty kulturalnej i edukacyjnej dla swoich dzieci jak i ich samych, wypełniających czas wolny. Oferta ta powinna być zatem ukierunkowana na włączenie społeczne wszystkich wymienionych grup defaworyzowanych, aby proces integracji w miejscowości jak i na obszarze był realizowany kompleksowo. Proces integracji powinien realizować potrzebę społeczną w postaci organizacji szkoleń, zajęć, warsztatów, wydarzeń, imprez uwzględniających różne zainteresowania i pasje ludzi, wykorzystując istniejącą bazę obiektów publicznych.
5. Istotnym elementem aktywizacji lokalnej społeczności powinno być też uzupełnienie i wzmocnienie podstawowej infrastruktury społecznej, a więc obiektów kultury oraz organizowania w nich wszelkiego typu zajęć edukacyjnych, szkoleniowych czy warsztatowych kierowanych w szczególności do dzieci i młodzieży oraz do osób starszych, a także aktywizacja i integracja społeczności lokalnych. Należy zwrócić uwagę na podniesienie poziomu przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej i rozwój sektora usług okołorolniczych. W związku z tym należy uznać, iż udzielanie wszechstronnego wsparcia dla lokalnych przedsiębiorców powinno być jednym z filarów niniejszej Strategii. Zauważyć przy tym należy, iż powinno się ono koncentrować na tych profilach działalności gospodarczej, które dotyczą wykorzystania zasobów własnych.

Pozwoli to uzyskać efekt synergii i wzmocni poziom oraz efektywność wykorzystania naturalnych potencjałów rozwojowych.

6. Organizacje społeczne na obszarze LGD są na różnym poziomie rozwoju i przygotowania do procesu profesjonalizacji działań. Borykają się z problemami i przeszkodami, które często ograniczają możliwości realizacji misji społecznej w takim zakresie i zasięgu jaki odpowiadałby organizacjom. Najważniejsze zidentyfikowane problemy organizacji to: mała dywersyfikacja źródeł finansowania organizacji albo jej brak; oparcie finansowania działań organizacji w większości na środkach publicznych; zbyt małe środki finansowe w organizacjach, które nie pozwalają na swobodną realizację działań statutowych; brak planowania strategicznego (długofalowego) w organizacjach. Przeważająca liczba organizacji opiera się na pracy wolontariackiej swoich członków.
7. Bezrobocie jest główną przyczyną ubóstwa i konieczności wspierania ubogich rodzin z tego powodu. Bezrobotni beneficjenci pomocy społecznej z gospodarstw ubogich stanowili 1/3 ogółu zarejestrowanych bezrobotnych. Dlatego też, warta szczególnego podkreślenia jest potrzeba aktywizacji społeczności lokalnej m.in. w zakresie spółdzielczości socjalnej, a także tworzenie ośrodków wsparcia typu CIS i ZAZ.
8. Istotną rolę w rozwoju przedsiębiorczości będzie odgrywać doradztwo i szkolenia prowadzone przez LGD w zakresie przygotowywania wniosków o dofinansowanie, jak i ukierunkowane na tworzenie i rozwój działalności. Ważne jest także, aby działania LEADER zapewniły wsparcie w zakresie szkoleń i warsztatów ukierunkowanych na włączenie części osób z grup defaworyzowanych do rynku pracy, jak i związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej oraz tworzeniem się grup producenckich. Można również wnioskować, że na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” problem bezrobocia rejestrowanego nie jest znaczącym zjawiskiem. Z tej charakterystyki rynku pracy, położenia obszaru LGD wynika, że celem powinna być nie tylko likwidacja bezrobocia, ale ekonomiczny rozwój obszaru, wykorzystujący przedstawione pozytywne czynniki zewnętrzne. Istotnym problemem jest zaś ukryte bezrobocie, szczególnie na obszarach wiejskich oraz znaczny odsetek ludności korzystającej z pomocy społecznej.
9. Wykluczeniem społecznym na terenie Stowarzyszenia „Sąsiedzi” zagrożone są zwłaszcza osoby i rodziny zagrożone ubóstwem, a także te w których występują osoby niepełnosprawne lub zależne. Ich sytuację determinuje występujące wśród nich długotrwałe bezrobocie, niepełnosprawność, przewlekłe choroby (np. zaburzenia psychiczne, dysfunkcje związane z wiekiem) oraz bezradność opiekunów wobec dzieci. Skutkują one uzależnieniem tych grup od pomocy społecznej (długotrwałością wsparcia przez OPS, instytucje opiekuńcze). Efektywnemu włączeniu społecznemu, a tym samym aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, służy rozwój podmiotów ekonomii społecznej, instytucji świadczących usługi ukierunkowane na wzrost aktywności osób i rodzin i ich usamodzielnienie. Funkcjonujące na terenie Stowarzyszenia „Sąsiedzi” kluby, placówki wsparcia dziennego, ośrodki kultury, miejsca aktywności lokalnej dla dzieci i młodzieży, czy świadczone usługi asystenckie i opiekuńcze dla osób zależnych są wciąż niewystarczające. Uzasadnione jest zatem wdrożenie działań zmierzających do wzrostu dostępu do infrastruktury usług społecznych, powiązanych z procesem aktywizacji społecznej i/lub zawodowej oraz deinstytucjonalizacji tych usług.
10. Łącząc wszystkie uwarunkowania społeczne i potencjał istniejącej infrastruktury materialnej obszaru: słaba aktywność oddolna, niski wskaźnik przedsiębiorczości (w szczególności wśród osób do 25 r.ż.), potrzeba długofalowej oferty edukacyjno-szkoleniowej, zapewniającej efektywne i interesujące spędzanie czasu wolnego przy wykorzystaniu potencjału odnośnie bazy, na której mogłaby nastąpić integracja, braki w wyposażeniu szkół (sale komputerowe, pracownie przedmiotowe), niewielka ilość zajęć pozalekcyjnych w szkołach. Wydaje się również konieczne, aby wzmocnić przyszłe działania w celu wyszkolenia rolników, osoby młode, w tym z grup defaworyzowanych w zakresie przedsiębiorczości.

Podsumowując, należy stwierdzić, iż rozwój gospodarczy gmin, które należą do LGD zależy od skorelowania wymienionych wcześniej funkcji i kierunków rozwoju w zakresie rozwijania przedsiębiorczości

oraz turystyki. Podkreślić należy, iż zasadniczą fazą analizy potrzeb i potencjału było odpowiednie kojarzenie potencjału wewnętrznego LGD i potencjału jej otoczenia. Efektem końcowym tych prac było opracowanie struktury celów, które przedstawiono w rozdziale VI.

ROZDZIAŁ V - SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

V.1 Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami

LSR dla Stowarzyszenia „Sąsiedzi” na lata 2023-2027, będąca wyrazem realnych potrzeb samorządów i społeczności lokalnych gmin: Łomża, Piątnica, Miastkowo, Śniadowo i Wizna, została poddana analizie oraz kompleksowej weryfikacji w zestawieniu z kluczowymi dokumentami strategicznymi i operacyjnymi o wymiarze krajowym, regionalnym oraz lokalnym. Przedmiotowe opracowanie jest w pełni zgodne z głównymi kierunkami działań, wskazanych przez lokalną społeczność, tj. lokalna gospodarka i rolnictwo, turystyka, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze oraz kapitał ludzki i rozwój inicjatyw rozwojowych.

Zgodność pokazana jest na zasadzie opisanie korelacji celów strategicznych określonych dla LSR Stowarzyszenia „Sąsiedzi” z konkretnymi zapisami widniejącymi w analizowanych dokumentach:

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do roku 2030)

Cele wskazane dla LSR w pełni korespondują z obszarami strategicznymi oraz celami zawartymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do roku 2030). Głównym celem Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym:

Cel szczegółowy I - Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną,

Cel szczegółowy II - Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony,

Cel szczegółowy III - Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarstwu.

Powyższe cele są w pełni spójne z celami zapisanymi w LSR.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

Przedsięwzięcia zaplanowane w LSR są zgodne z dokumentem KSRR 2030, określającym cele polityki regionalnej i instrumenty ich realizacji w kontekście przestrzennym. KSRR ustala trzy cele szczegółowe do 2030 roku, które znajdują odzwierciedlenie w celach ogólnych sformułowanych w LSR dla Stowarzyszenia „Sąsiedzi”:

- cel polityki regionalnej: Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym, cel znajduje odzwierciedlenie w Celu I i II,
- cel polityki regionalnej: Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych – zgodność z Celem I i III,
- cel polityki regionalnej: Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie- zgodność z Celem III

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (Współdziałanie, Kultura, Kreatywność) 2030

Cel główny Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 stanowi **wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków**. Cel główny SRKS2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;
- Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

- Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju

Wzmocnienie kapitału społecznego oraz wdrożenie systemu efektywnej pomocy społecznej czy rozwój infrastruktury kulturalnej i kapitału społecznego w pełni wpisują się w zakres ujętych w LSR działań.

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego 2030

Na poziomie Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030 wizja województwa podlaskiego została nakreślona jako: *AMBITNE PODLASKIE*, co w wymiarze terytorialnym oznacza: *dążenie do możliwie najlepszego wykorzystania potencjałów rozwojowych i niwelowania słabości różnych części województwa, głównie poprzez rozwój oddolnych inicjatyw lokalnych i formułowane przez nie cele odzwierciedlające specyfikę danego terytorium*.

Analizując cele Strategii stwierdzamy zgodność ze wszystkimi celami strategicznymi tj. *Dynamiczna gospodarka, Zasobni mieszkańcy i Partnerski region*. Zgodność wynika z realizacji przedsięwzięć zgodnych z założeniami celu operacyjnego: 1.3 Lokalna przedsiębiorczość, 2.1 Kompetentni mieszkańcy, 2.2 Aktywni mieszkańcy, 2.3 Przestrzeń wysokiej jakości, 3.2 Kapitał społeczny, 3.4 Gościnny region.

Logika interwencji w ramach LSR na lata 2023-2027, została zaprojektowana także w zgodności z dokumentami planistycznymi poszczególnych samorządów współpracujących w ramach Stowarzyszenia „Sąsiedzi”.

Strategia jest niniejszym spójna z następującymi dokumentami szczebla lokalnego w zakresie:

1. **Rozwoju Gmin:** Strategia Rozwoju Gminy Miastkowo na lata 2017-2024 (w zakresie celów strategicznych: I Zapewnienie nowoczesnej i funkcjonalnej infrastruktury technicznej, II Kapitał ludzki, III Zapewnienie warunków do powstania innowacyjnej i efektywnej gospodarki, IV Ochrona wartości przyrodniczych i historycznych oraz zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości), Strategia Rozwoju Gminy Piątnica na lata 2021-2030 (w zakresie celów strategicznych: 1. Gmina zorientowana na turystykę, 2. Gmina otwarta na mieszkańca, 3. Gmina zorientowana na środowisko i przestrzeń), Strategia Rozwoju Gminy Łomża na lata 2021-2030 (w zakresie celów strategicznych: I – Atrakcyjna przestrzeń zwiększająca potencjał gospodarczy Gminy, II – Rozwinięta infrastruktura gwarantująca wysoką jakość życia i czyste środowisko, III – Aktywne społeczeństwo i kompleksowa oferta społeczna motorem rozwoju Gminy), Strategia Rozwoju Gminy Śniadowo na lata 2022-2030 (w zakresie celów strategicznych: I – Nowoczesna infrastruktura techniczna, II – Poprawa kreatywności i konkurencyjności mieszkańców, III – Innowacyjna i efektywna gospodarka, IV - Zapewnienie środowiska naturalnego wysokiej jakości, ochrona wartości przyrodniczych i historycznych),
2. **Wykluczenia społecznego:** Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Łomża w latach 2022-2030, Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Piątnica na lata 2021-2025, Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Wizna na lata 2021- 2025, Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Śniadowo na lata 2021-2032, Gminnej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Miastkowo na lata 2021-2032;
3. **Rewitalizacji:** Program Rewitalizacji Gminy Śniadowo na lata 2017-2027 (w zakresie celów: Rozwój gospodarczy obszaru przeznaczonego do rewitalizacji oraz aktywizacja gospodarcza społeczeństwa, Podniesienie aktywności społecznej mieszkańców gminy, Poprawa infrastruktury, zagospodarowania, estetyki przestrzeni i podniesienie jakości życia mieszkańców gminy), Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Piątnica na lata 2017-2023, projekt Gminnego Programu Rewitalizacji Miasta Łomża na lata 2024-2034.

Analiza przeprowadzona na tym poziomie umożliwi zidentyfikowanie programów i działań komplementarnych w stosunku do tych, które są zaplanowane w LSR i które LGD będzie mogła realizować jako beneficjent i/lub uczestniczyć w ramach programów innych niż I 13.1 PS WPR oraz Działania 5.4, 9.1, 9.2, 9.3, 9.4 i 10.1, FEDP2021-2027.

Lokalna Strategia Rozwoju realizowana przez Stowarzyszenie „Sąsiedzi” to dokument, który w swoich ustaleniach jest komplementarny z dokumentami planistycznymi, będącymi podstawą polityki regionalnej zarówno

na poziomie wojewódzkim, krajowym, jak i europejskim. Zgodność LSR ze strategicznymi dokumentami planistycznymi wyższego rzędu jest bowiem warunkiem koniecznym jej skutecznej realizacji. Wszystkie wyżej wymienione dokumenty planistyczne mają przełożenie na działania zaplanowane do realizacji przez LGD. Prowadzą one do tych samych założonych efektów: wzrostu zatrudnienia i atrakcyjności regionu oraz polepszenia warunków życia mieszkańców.

V.2 Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenia „Sąsiedzi” jest dokumentem zintegrowanym i spójnym wewnątrz. Cele, przedsięwzięcia i operacje w ramach przedsięwzięć wynikają z diagnozy obszaru i znajdują odzwierciedlenie w analizie, na bazie której wyodrębniono główne problemy, a następnie określono cele LSR, które będą przyczyniały się do niwelowania zidentyfikowanych problemów. Główna rola LGD jako koordynatora wdrażania LSR zapewni realizację podejścia zintegrowanego.

Trzy cele LSR oraz zawarte w nich przedsięwzięcia realizują wszystkie cele postawione przed RLKS, zarówno w PS WPR, jak i FEDP 2012-2027. Z drugiej strony integrują w ramach poszczególnych celów różne sektory, partnerów, zasoby i branże działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji poszczególnych przedsięwzięć.

W ramach LSR ujęto podstawowe założenie, że rozwój obszaru LSR będzie prowadzony w sposób zrównoważony, skupiony zarówno na poprawie jakości życia i zasobności mieszkańców, pobudzeniu kapitału społecznego, jak też na zwiększeniu atrakcyjności jej obszaru dla nowych mieszkańców, przedsiębiorców i turystów. Istotną cechą zaplanowanych przedsięwzięć będzie kompleksowość i komplementarność działań pobudzających pożądane procesy gospodarcze i społeczne we wszystkich sferach, koniecznych, by obszar Lokalnej Grupy Działania stał się miejscem atrakcyjnym dla mieszkańców, przedsiębiorców, odwiedzających. Doprowadzi to do trwałego zwiększenia jakości życia, poprawy funkcjonowania otoczenia gospodarczego oraz funkcjonalnego zagospodarowania przestrzeni. Przewidziane do realizacji cele LSR są zgodne ze strategiczną wizją całego regionu, w której główny nacisk położono na zrównoważony rozwój województwa, z racjonalnym wykorzystaniem specyfiki społeczno-gospodarczej i zasobów środowiska.

Wykorzystanie finansowania bezpośredniego z trzech funduszy EFS+, ERRR i EFFROW nie tylko pozwoliło zaplanować przedsięwzięcia w sposób kompleksowy do rozwiązania zdiagnozowanych problemów, ale również pozwoli na uzyskanie efektu synergii poprzez współdziałanie różnych podmiotów, sektorów, których działania dadzą efekt większy niż suma poszczególnych oddzielnych działań. Ponadto dobór różnorodnych metod realizacji LSR (projekty grantowe, operacje własne, projekty partnerskie, animacja) przyniesie znaczące korzyści mające wpływ na rozwój społeczny, w tym wzrost potencjału członków lokalnych społeczności.

Ponadto zaplanowana interwencja w ramach poszczególnych celów i przedsięwzięć pozwala na spójne i kompleksowe rozwiązywanie problemów zdiagnozowanych na obszarze LGD. Proponowane w LSR przedsięwzięcia obejmują zarówno zakładanie działalności gospodarczej, jak i rozwijanie istniejących podmiotów gospodarczych. Zakładają także działania z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej, w tym szkolenia podnoszące kompetencje i dające nowe umiejętności zawodowe, zmierzające do wzrostu zatrudnienia osób objętych wsparciem. Przewidziano również różnorodne wsparcie kierowane do grup defaworyzowanych, sprzyjające nie tylko ich aktywności, ale dające również szanse na pojawienie się lub powrót na rynek pracy. Oprócz powyższych działań, poprawa jakości życia wiąże się z koniecznością polepszenia bazy i infrastruktury trwałej dostępu do usług publicznych, poprawy otoczenia, a także podejmowania i organizowania konkretnych działań aktywizujących mieszkańców. Trwały rozwój obszaru LGD uzależniony jest od wzrostu aktywności społecznej i gospodarczej, co pozytywnie wpłynie na ograniczanie barier rozwojowych. Natomiast wsparcie inwestycyjne zwiększające jakość życia i dostęp do usług publicznych, nie tylko pozwoli na wykorzystanie

istniejących potencjałów kapitału ludzkiego, ale także ma szansę uwolnić ogromne potencjały lokalnej aktywności dotychczas biernej społecznie i zawodowo do aktywnego udziału w rozwoju obszaru LGD.

Określono zbiór zasad, którymi będą cechować się poszczególne przedsięwzięcia wdrażane w ramach LSR:

- oszczędne gospodarowanie zasobami oraz stosowanie działań przyczyniających się do zrównoważonego rozwoju w myśl zasady „nie czyn poważnych szkód”,
- wspieranie ładu przestrzennego – traktowanie przestrzeni jako zasób ograniczony, który musi być z tego względu wykorzystywany w sposób zaplanowany, racjonalny, uporządkowany,
- kompleksowe i długofalowe efekty – wspieranie przedsięwzięć które zakładają wywieranie synergicznych korzyści w różnych sferach, w długim okresie,
- innowacyjność – promowanie innowacyjnych rozwiązań, zarówno technologicznych, jak też rozumianych jako wdrażanie nowych, nie stosowanych dotąd działań we wszystkich sferach: społecznej, gospodarczej, publicznej,
- aktywność społeczna – promowanie przedsięwzięć aktywizujących lokalną społeczność, zachęcających do współdziałania, realizacji projektów partnerskich,
- zapobieganie wykluczeniu – wdrażanie działań mających na celu zapobieganie różnym formom wykluczenia wśród osób i grup nimi zagrożonych, w tym poprzez przestrzeganie zasady równości kobiet i mężczyzn oraz zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- wspieranie przedsiębiorczości – wpieranie inicjatyw o charakterze gospodarczym, zwiększających przedsiębiorczość obszaru, zachęcających do podejmowania nowych i rozwijania istniejących przedsięwzięć,
- poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej.

Realizacja LSR w formule wielofunduszowej z zastosowaniem podejścia LEADER, to szereg korzyści dla rozwoju obszaru LSR. To przede wszystkim możliwość realizacji mniejszych projektów, o istotnym lokalnym znaczeniu i oddziaływaniu. Pomimo, iż wydaje się, że mają one niewielkie znaczenie regionalne, to jednak dają szansę na równomierną interwencję na terenie całego obszaru LSR, a nie wyłącznie w większych miastach. Zastosowanie podejścia LEADER to realizacja w czystej postaci strategii rozwoju zrównoważonego i społecznie wrażliwego. Sam proces podejmowania decyzji o finansowaniu projektu może być dłuższy, niż w podejściu standardowym, jednak należy zauważyć zasadniczą różnicę w podejściu. Tutaj bowiem wnioskodawca otrzymuje wsparcie w przygotowaniu projektu i aplikacji oraz wskazówki, jakie projekty najlepiej przyczynią się do rozwoju obszaru LSR, co pozwala na wyłonienie najwartościowszych projektów. Często są to projekty innowacyjne, może nie w znaczeniu globalnym, ale lokalnym, dotyczą nowych produktów, usług czy sposobów działania, skrojonych na własne potrzeby i przy wykorzystaniu własnych zasobów i umiejętności. Są to także projekty, które uzupełniają interwencje krajowe, wojewódzkie czy gminne, tworząc tym samym synergię i wpisując się w szerszą wizję rozwoju regionu. Ponadto LEADER to także możliwość realizacji projektów wykraczających poza obszar jednostek administracyjnych gmin, a także wykluczający dominację sektora publicznego w dostępie do środków unijnych. Zaplanowane do realizacji projekty grantowe czy projekty w partnerstwie, pozwalają na udział w realizacji przedsięwzięć małych podmiotów, nie posiadających osobowości prawnej czy bezpośrednio samych mieszkańców. Dzięki temu wzrasta współpraca w lokalnej społeczności do realizacji przedsięwzięć, to dzięki takim projektom mają większe możliwości rozwoju własnego czy wyjścia „do ludzi”. Jest to również impuls do zmiany własnego otoczenia.

W ramach przedsięwzięcia II.2 możliwa jest realizacja wielozakresowych naborów wniosków pozwalających na kompleksowe wsparcie inwestycyjne i usługowe, a także wsparcie wysokiej jakości świadczonych usług, jak też harmonizację zakresów tematycznych następujących po sobie naborów wniosków, poprzez w pierwszej kolejności wsparcie inwestycyjne, a następnie uzupełnienie go poprzez nabór dotyczący wyposażenia i świadczenia usług

w wyremontowanych obiektach. W przedsięwzięciach II.1 i III.3 przewidziano poprzez realizację projektów grantowych, co pozwoli na skorzystanie ze wsparcia mieszkańcom, ale także grupom nieformalnym czy nie posiadającym osobowości prawnej, co w dużym stopniu zwiększy oddziaływanie środków unijnych w obszarach, które dotąd nie mogły się ubiegać o takie wsparcie.

ROZDZIAŁ VI - CELE I WSKAŹNIKI

VI.1 Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz uzasadnienie ich sformułowania w oparciu o konsultacje społeczne i powiązanie ich z analizą potrzeb i potencjału obszaru w zintegrowany sposób, Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.

Teren działania LGD jest spójny pod względem geograficznym, środowiskowym, gospodarczym i społecznym. Objęcie obszaru wspólną LSR, przyczyni się do lokalnego rozwoju, większej integracji wewnętrznej mieszkańców LGD oraz uświadamiania im lokalnej tożsamości.

Będzie to możliwe poprzez realizację założonych w niniejszym dokumencie celów i służących im osiągnięciu przedsięwzięć. W ramach realizacji założeń Strategii wyznaczono do realizacji 3 cele oparte o ustalenia diagnozy obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, wyniki analizy potrzeb i potencjałów, wyniki konsultacji społecznych oraz o cele podejścia RLKS wyznaczone w programach operacyjnych.

W ramach prac nad identyfikowaniem i definiowaniem celów dokonano hierarchizacji cech obszaru wymagających uzgadniania w wizji rozwoju regionu, którą zdefiniowano następująco:

Stowarzyszenie „Sąsiedzi” służy poprawie jakości życia mieszkańców, wspiera ich aktywność gospodarczą i społeczną, podejmuje działania na rzecz przedsiębiorczości, edukacji, turystyki i kultury z zachowaniem dbałości o środowisko i dziedzictwo kulturowe.

W ramach Lokalnej Strategii Rozwoju Stowarzyszenia „Sąsiedzi” wyznaczono następujące cele służące realizacji ww. wizji:

- Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru LGD i wsparcie włączenia społecznego
- Zrównoważony rozwój obszaru LGD w wymiarze przyrodniczym, ekologicznym i kulturowym
- Rozwój kapitału społecznego obszaru LGD

Osiągnięcie tak szerokiej i wielowątkowej wizji rozwoju obszaru LSR i realizacja założonych celów wymagać będzie dużej koncentracji wysiłków wielu podmiotów lokalnych, realizacji wielu działań, a także wykorzystania możliwe największego spektrum wsparcia zewnętrznego o charakterze pomocowym, dostępnego dla obszaru LSR. W związku z powyższym dokonując diagnozy obszaru i analizy potencjałów i potrzeb, a następnie formułując cele LSR nie koncentrowano się w szczególnie sposób na żadnym konkretnym źródle finansowania.

Dokonana diagnoza wyznaczyła ramy dla realizacji szerszej LSR, wykorzystującej nie tylko możliwości wsparcia PS WPR 2023-2027 i FEDP 2021-2027, ale również i innych funduszy. Cele LSR Stowarzyszenia „Sąsiedzi” zostały określone szerzej, aby zmaksymalizować możliwości rozwojowe. W realizację celu I będą zaangażowane środki pochodzące z EFRROW, EFS+, celu II – EFRROW, EFRR, celu III EFRROW, EFS+, środki zewnętrzne.

Wybrane cele w sposób kompleksowy odpowiadają na zdiagnozowane problemy i potrzeby na obszarze LSR, założone przedsięwzięcia stanowią zespół wzajemnie uzupełniających się i przenikających działań: rozwój gospodarczy uzależniony jest od wzrostu aktywności społecznej, ta natomiast pozytywnie wpłynie na organiczne barier rozwojowych i będzie dobrym lekarstwem na potencjalnie groźne patologie. To wszystko będzie miało sens tylko wtedy, kiedy zachowane zostaną naturalne potencjały obszaru, wśród których niezmiennie jest tylko położenie. O wszystkie inne - krajobraz, przyrodę, kulturę - społeczność lokalna musi zadbać, co na zasadzie sprzężenia zwrotnego ma szansę uwolnić ogromne potencjały lokalnej aktywności we wszystkich dziedzinach programowania zrównoważonego rozwoju obszaru LGD.

Poniżej pokazano układ celów wraz z układem przedsięwzięć finansowanych z PS WPR 2023-2027 i FEDP 2021-2027, a także ze środków zewnętrznych NOWEFIO.

Schemat: Cele/przedsięwzięcia/źródła finansowania

**Cel I: WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD
I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO**

Cel będzie głównie dążył do poprawy sytuacji na rynku pracy, czyli wzrostu przedsiębiorczości oraz tworzenia miejsc pracy, a także do aktywnego włączenia i integracji społecznej, w szczególności osób znajdujących się w trudnej sytuacji oraz osób defaworyzowanych z obszaru LGD. Przeprowadzone zostaną konkursy na powstawanie nowych oraz rozwój istniejących działalności gospodarczych, a także konkursy dotyczące rozwoju usług społecznych i aktywizacji społeczno-zawodowej, szczególnie skierowane do grup będących w niekorzystnej sytuacji opisanych w Rozdziale IV. Przedsięwzięcia te wynikają z niskiej przedsiębiorczości i aktywności zawodowej mieszkańców widocznej w analizie danych statystycznych oraz potwierdzonej podczas konsultacji społecznych.

WSKAŹNIKI REZULTATU					
Nazwa wskaźnika rezultatu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR [liczba utworzonych miejsc pracy]	0	10	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFROW
PLKLCR02 - Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej [sztuki]	0	5	Dane EFS	rocznie	EFS+
PLHILCR01 - Liczba osób, których sytuacja społeczna uległa poprawie po opuszczeniu programu [osoby]	0	68	Dane EFS	rocznie	EFS+

PRZEDSIĘWZIĘCIA

P.I.1 WSPARCIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Jak wskazała analiza stanu obszaru LSR oraz konsultacje społeczne, dużą szansą stojącą przed lokalną gospodarką jest przedsiębiorczość oparta o zasoby lokalne oraz wzrost konkurencyjności istniejących firm poprzez wdrażanie rozwiązań innowacyjnych. Zatem w ramach przedsięwzięcia będą szczególnie premiowane projekty o charakterze innowacyjnym.

Wsparcie w szczególności kierowane będzie na podejmowanie lub rozwijanie działalności gospodarczych świadczących usługi dla społeczności lokalnej tj. usługi budowlane, remontowe, wykończeniowe, fryzjerskie, kosmetyczne, krawieckie, przewozowe, a także firm wykorzystujących produkty lokalne.

Przedsięwzięcie skierowane będzie do wszystkich mieszkańcy obszaru LGD, w tym w szczególności do osób z grup defaworyzowanych na rynku pracy tj. osób młodych do 25 roku życia, kobiet, a także do podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Przedsięwzięcie będzie ukierunkowane na wdrażanie innowacyjności, w szczególności w zakresie wsparcia zawodów niszowych, nowatorskiego wykorzystania zasobów lub zastosowanej technologii.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa (sztuka)	0	8	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFROW
Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa (sztuka)	0	2	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFROW

P.I.2 ROZWÓJ POZAROLNICZYCH FUNKCJI GOSPODARSTW ROLNYCH

Zdiagnozowany na obszarze LSR słabo rozwinięty pozarolniczy rynek pracy oraz niewielka ilość ofert zgłaszanych przez pracodawców skłania do zaprogramowania przedsięwzięcia ukierunkowanego na rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych. Jedną z wielu form generowania dodatkowych dochodów w gospodarstwach rolnych jest agroturystyka, która odnosi się do oferowania usług turystycznych w gospodarstwach, głównie poprzez świadczenie usług hotelarskich w czynnym gospodarstwie rolnym, którego rytm życia stanowi o niepowtarzalności i unikalności tej formy wypoczynku. Korzyści z prowadzenia agroturystyki w gospodarstwach rodzinnych wykraczają daleko poza gospodarstwo, generując korzyści zarówno dla lokalnych społeczności jak i całego społeczeństwa. Świadczenie usług na rzecz turystów sprzyja utrzymaniu zasobów rolnictwa, zachowaniu wiejskiego stylu życia, walorów przyrodniczych i krajobrazu, zachowaniu różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba utworzonych gospodarstw agroturystycznych (sztuka)	0	2	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFROW

P.I.3 ROZWÓJ USŁUG SPOŁECZNYCH

W diagnozie oraz analizie potrzeb zidentyfikowano grupy mieszkańców potrzebujących szeroko rozumianego wsparcia społecznego, w wyniku niedostatecznie rozwiniętej infrastruktury świadczeń opieki socjalnej. Efektem planowanych interwencji będzie ograniczenie istniejących nierówności w zakresie dostępu do

usług społecznych, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, środowiskowych, szczególnie świadczonych w społeczności lokalnej, w tym wsparcie procesu deinstytucjonalizacji, a także usług wsparcia rodziny, jak również podwyższenie standardu świadczonych usług. W rezultacie przyczyni się to do przeciwdziałania i łagodzenia efektów negatywnych zjawisk, w tym: redukcji ubóstwa, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży żyjących w rodzinach wielodzietnych, niepełnych, wśród osób opiekujących się osobami zależnymi, w tym również osobami z niepełnosprawnościami. Taka wielowymiarowa interwencja pozwoli zmniejszyć oraz wyeliminować zjawisko wykluczenia społecznego, wyrównać dysproporcje, stwarzając też warunki do podjęcia pracy.

Grupy defaworyzowane w ramach przedsięwzięcia I.3 odnoszą się do grup docelowych wskazanych w ramach działania 9.3 opisanych w Szczegółowym Opisie Priorytetów FEDP 2021-2027 (opisanych w Rozdziale IV).

W ramach przedsięwzięcia planowane jest ogłoszenie konkursu dot. świadczenia usług społecznych seniorom tj. osobom po 60 roku życia.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie (osoby)	0	125	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFS+

P.I.4 AKTYWIZACJA SPOŁECZNO-ZAWODOWA MIESZKAŃCÓW OBSZARU LGD

Szereg problemów rynku pracy oraz braku aktywnego życia społecznego wynika ze znacznego rozproszenia mieszkalnictwa oraz marginalnego położenia wielu miejscowości wobec większych ośrodków. Zdiagnozowany problem gmin Stowarzyszenia „Sąsiedzi”, to także stały odpływ mieszkańców. Problem ten dotyczy w znacznej mierze osób młodych i dobrze wykształconych (w wieku 25-34 lata) szukających lepszych perspektyw kariery zawodowej w większych ośrodkach miejskich. W ramach LSR przewidziano zatem działania zmierzające do zwiększenia aktywności i mobilności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia grupy osób, w szczególności zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także wsparcie aktywizacji i integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci.

Grupy defaworyzowane w ramach przedsięwzięcia I.4 odnoszą się do grup docelowych wskazanych w ramach działania 9.2 opisanych w Szczegółowym Opisie Priorytetów FEDP 2021-2027 (opisanych w Rozdziale IV). Planowane w ramach przedsięwzięcia wsparcie skierowane będzie na kompleksowe i zindywidualizowane programy aktywizacji społeczno-zawodowej z wykorzystaniem instrumentów aktywnej integracji o charakterze społecznym, zawodowym, zdrowotnym i edukacyjnym, służące aktywizacji osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym i ich rodzin oraz osób biernych zawodowo, jak również programy aktywności lokalnej z wykorzystaniem metod odnoszących się do całej społeczności lokalnej.

W ramach przedsięwzięcia będą premiowane projekty innowacyjne, w których zastosowano nowe metody współpracy z różnymi grupami społecznymi, pomocnych w dotarciu do obecnie zamkniętych, nie zainteresowanych współpracą grup społecznych.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz

miary)					
Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie (osoba)	0	38	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFS+

P.I.5 WSPARCIE DZIAŁAŃ W ZAKRESIE ORGANIZOWANIA SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Uzupełnieniem programów realizowanych w ramach przedsięwzięcia I.4 będą projekty przedkładać przez instytucje samorządowe, pomocy i integracji społecznej, partnerów społecznych i organizacje pozarządowe oraz partnerstwa tych podmiotów dotyczące wspierania tworzenia i funkcjonowania w zdiagnozowanych w zakresie depriacji społecznej społecznościach lokalnych środowiskowych placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, w tym klubów dla dzieci/młodzieży; świetlic środowiskowych; ognisk wychowawczych i kół zainteresowań, świetlic socjoterapeutycznych, klubów młodzieżowych organizujących zajęcia socjoterapeutyczne lub z programami socjoterapeutycznymi.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS+ (osoba)	0	46	Umowy o dofinansowanie	rocznie	EFS+

Cel II: ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARU LGD W WYMIARZE PRZYRODNICZYM, EKOLOGICZNYM I KULTUROWYM

Diagnoza obszaru wykazała, że niezbędna jest poprawa dostępności do infrastruktury zarówno turystycznej i rekreacyjnej, jak również do obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego, a także wspieranie energii odnawialnej. Przez działania skierowane na inwestycje w ekologię, turystykę i rekreację zwiększy się atrakcyjność obszaru dla mieszkańców, turystów i inwestorów. W świetle kryzysu energetycznego za jeden z priorytetów celu uznaliśmy ograniczenie negatywnych skutków spalania paliw kopalnych w gospodarstwach domowych poprzez zwiększenie wykorzystania energii pochodzącej z OZE. Realizacja celu pozwoli zachować niematerialne elementy dziedzictwa historycznego i kulturowego, oraz część materialną poprzez rewitalizację obiektów zabytkowych. Realizacja celu przyczyni się do ożywienia gospodarczego, między innymi w branży turystycznej oraz da możliwość do aktywnego, prozdrowotnego wypoczynku i rekreacji. W tym zakresie cel II jest komplementarny z celami I i III i może stanowić wartość dodaną dla obszaru, ale również realizacji LSR.

WSKAŹNIKI REZULTATU					
Nazwa wskaźnika rezultatu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
FEPDR02 - Liczba gospodarstw domowych korzystających z magazynowanej energii elektrycznej [sztuki]	0	36	Umowa o dofinansowanie, ankieta monitorująca	Na koniec	EFRR

R.41PR Łączenie obszarów wiejskich w Europie: Odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR [Liczba osób]	0	378	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	Na koniec	EFRR
RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem [osoby/rok]	0	14 236	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	Na koniec	EFRR
WLWK-PLRR048 - Liczba ludności zamieszkującej obszar rewitalizacji [osoby]	0	3 220	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	Na koniec	EFRR

PRZEDSIĘWZIĘCIA

P.II.1 INWESTYCJE W OZE

Wyniki konsultacji społecznych wykazały na potrzebę większego wykorzystania OZE zarówno w budynkach użyteczności publicznej, jak i w gospodarstwach domowych. W ramach przedsięwzięcia planuje się wsparcie w zakresie zwiększenia wykorzystania energii pochodzącej z OZE, w tym poprzez budowę lub rozbudowę magazynów energii elektrycznej oraz magazynów ciepła poprawiających sprawność wykorzystania energii z OZE, z przeznaczeniem na potrzeby własne lokalnych społeczności (EFRR).

Przedsięwzięcie dotyczące inwestycji w OZE będzie wielozakresowe oraz finansowane ze środków EFRR,

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Rozwiązania w zakresie magazynowania energii elektrycznej (MWh)	0	0,33	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	rocznie	EFRR
Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	35 102	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	rocznie	EFRR

Celem spełnienia warunku określonego w zasadach konkursu na wybór RLKS na realizację przedsięwzięcia przeznaczono 30% alokacji funduszu EFRR przewidzianego do współfinansowania LSR.

P.II.2 POPRAWA DOSTĘPU DO USŁUG I INFRASTRUKTURY PUBLICZNEJ

Poprawa jakości życia wiąże się z koniecznością poprawy bazy i infrastruktury trwałej dostępu do usług publicznych, a także podejmowania i organizowania konkretnych działań aktywizujących mieszkańców oraz

skicowanych na zaspokojenie ich potrzeb związanych z rozwojem osobowym, dodatkową edukacją, sportem i rekreacją, zabawą, kulturą. W związku z tym zaplanowano przedsięwzięcie związane ze wsparciem zarówno inwestycji infrastrukturalnych, jak i związanych z wyposażeniem/doposażeniem obiektów, mające na celu zwiększenie lub poprawę dostępu do usług dla społeczności lokalnej.

Przedsięwzięcie będzie jednocześnie wpisywało się w dwa zakresy PS WPR tj. 4 „Poprawa dostępu do usług dla lokalnych społeczności” w zakresie doposażenia/wyposażenia obiektów oraz 6 „Poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej” w zakresie inwestycji infrastrukturalnych. Przedsięwzięcie ma zatem charakter wielozakresowy, pozwala na kompleksowe wsparcie inwestycyjne i usługowe np. poprzez remont i wyposażenie obiektu świadczącego usługi publiczne, a także wsparcie w nim wysokiej jakości świadczonych usług.

W ramach przedsięwzięcia premiowane będą projekty innowacyjne, obejmujące niestandardowe lub proekologiczne rozwiązania konstrukcyjne, technologiczne, architektoniczne lub/i partycypacyjne wykorzystanie powstałej infrastruktury.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury publicznej – (sztuka)	0	7	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	rocznie	EFRR
Liczba doposażonych obiektów świadczących usługi lokalnej społeczności – (sztuka)	0	5	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	rocznie	EFRR

P.II.3 ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TURYSTYCZNEJ, PRZYRODNICZEJ I KULTUROWEJ OBSZARU LGD

Dziedzictwo lokalne jest wartością integrującą mieszkańców, a równocześnie wspiera rozwój społeczny i ekonomiczny obszaru. Podstawą do zrównoważonego rozwoju jest świadomość i wiedza, ale również i pełne i różnorodne wyposażenie infrastrukturalne wykorzystujące naturalne walory przyrodnicze i kulturowe oraz umiejętnie jej wykorzystywanie do realizacji funkcji społecznych i ekonomicznych. Jak wynika z diagnozy oraz konsultacji społecznych w dalszym ciągu istnieje potrzeba budowy, rozbudowy, przebudowy, udoskonalenia lub renowacji czy ochrony obiektów infrastruktury turystycznej, przyrodniczej i kulturowej, z uwagi na rolę w stosunku do możliwości wykorzystania lokalnych walorów dla rozwoju usług czasu wolnego, atrakcyjnych zarówno dla mieszkańców, jak też dla odwiedzających.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba instytucji kultury objętych wsparciem – (sztuka)	0	5	Umowa o dofinansowanie, ankiet monitorująca	rocznie	EFRR
Liczba obiektów kulturalnych	0	12	Umowa o	rocznie	EFRR

i turystycznych objętych wsparciem – (sztuka)			dofinansowanie, ankieta monitorująca		
Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	35 102	Umowa o dofinansowanie, ankieta monitorująca	rocznie	EFRR

P.II.4 REWITALIZACJA MAŁEJ SKALI

Na obszarze LGD istnieją obszary i budynki, których stan uniemożliwia ich wykorzystanie na cele społeczne. Jednocześnie jakość życia, czy nasilające się problemy społeczne, wynikają w dużej mierze z braku odpowiednich miejsc o funkcjach społecznych, kulturalnych i edukacyjnych. Koniecznym jest zatem przywrócenie lokalnej społeczności terenów i obiektów, znajdujących się w przestrzeni publicznej. Przedsięwzięcie będzie wspierać projekty mające na celu uporządkowanie i zagospodarowanie przestrzeni publicznej, wsparcie służące poprawie bezpieczeństwa publicznego, przebudowie i adaptacji zdegradowanych obiektów, terenów i przestrzeni w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji: np. gospodarczych, społecznych, mieszkaniowych, edukacyjnych, kulturalnych i turystycznych.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją – m2	0	3 500	Umowa o dofinansowanie, ankieta monitorująca	rocznie	EFRR
Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach – (sztuka)	0	6	Umowa o dofinansowanie, ankieta monitorująca	rocznie	EFRR
Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	35 102	Umowa o dofinansowanie, ankieta monitorująca	rocznie	EFRR

CEL III: ROZWÓJ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO OBSZARU LGD

Celem zrównoważonego rozwoju całego obszaru, społeczność uczestnicząca w konsultacjach, pokłada dużą nadzieję w możliwościach jakie daje wsparcie inicjatyw lokalnych na rzecz osób, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej czy zawodowej. Wynikający z diagnozy niewielki ruch społeczeństwa obywatelskiego oraz niski stopień ogólny wykształcenia mieszkańców, sprzyja również niezadowoleniu z jakości życia i migracji mieszkańców do większych metropolii. Wsparcie kierowane w ramach powyższego celu skupiać się będzie na zmniejszeniu obszarów wykluczenia społecznego, szczególnie w odniesieniu do osób młodych, ubogich oraz o dużych dysfunkcjach społecznych, aktywnemu włączeniu do społeczeństwa szczególnie osób pochodzących z grup defaworyzowanych oraz wyrównywaniu szans w dostępie do edukacji i życia społecznego.

WSKAŹNIKI REZULTATU					
Nazwa wskaźnika rezultatu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
PLFCR01 - Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje i kompetencje po opuszczeniu programu [osoby]	0	124	Umowa o dofinansowanie	Rocznie	EFS+
FEPDR01 - Liczba zrealizowanych Lokalnych Strategii Rozwoju do 2029 roku [sztuki]	0	1	Umowa o dofinansowanie na koszty zarządzania i animacji	Rocznie	EFS+
R.42 Promowanie włączenia społecznego: Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [osoby]	0	67	Umowa o dofinansowanie	Rocznie	EFRRROW

PRZEDSIĘWZIĘCIA

P.III.1 WSPARCIE MAŁYCH SZKÓŁ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO I PRZEDSZKOLI NA OBSZARZE LGD

Zgodnie z diagnozą dzieci i młodzież z obszaru LSR mają mniejsze szanse rozwojowe, w porównaniu z jej przedstawicielami zamieszkującymi tereny wielkomiejskie, okres pandemii i braku dostępu do nowoczesnych urządzeń informatycznych pozwalających na wysokiej jakości kształcenie tylko pogłębił to zjawisko. Istnieje zatem potrzeba ukierunkowania wsparcia głównie na rozwój kompetencji i umiejętności dzieci i młodzieży poprzez stworzenie warunków do równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia zarówno na poziomie przedszkolnym, jak i szkolnym (szkoły podstawowe).

Celem spełnienia warunku określonego w zasadach konkursu na wybór RLKS na realizację przedsięwzięcia przeznaczono 15% alokacji funduszu EFS+ przewidzianego do współfinansowania LSR.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba dofinansowanych miejsc wychowania przedszkolnego (sztuki)	0	5	Umowa o dofinansowanie, Ankieta monitorująca	rocznie	EFS+
Liczba dzieci objętych dodatkowymi zajęciami	0	32	Umowa o dofinansowanie,	rocznie	EFS+

zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej (osoby)			Ankieta monitorująca		
Liczba szkół i placówek systemu oświaty objętych wsparciem (sztuki)	0	8	Umowa o dofinansowanie, Ankieta monitorująca	rocznie	EFS+
Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem (osoby)	0	124	Umowa o dofinansowanie, Ankieta monitorująca	rocznie	EFS+

P.III.2 EFEKTYWNE WDRAŻANIE LSR I AKTYWIZACJA MIESZKAŃCÓW

Realizacja LSR i założonych w niej celów pozostaje w ścisłym związku z rozwojem kapitału ludzkiego. Sprawne wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju pozwoli na dofinansowanie obszarów zdiagnozowanych jako wymagających wsparcia i zmniejszenie problemów z jakimi boryka się lokalna społeczność. Nie będzie to jednak możliwe bez pobudzenia i ukierunkowania aktywności społeczności lokalnych dzięki działaniom animacyjnym i wspierającym. Rolą LGD będzie nie tylko udzielenie wszystkim zainteresowanym wsparcia szkoleniowo-doradczego, aby byli oni w stanie zrealizować założone w LSR wskaźniki, ale również organizacja spotkań, warsztatów, szkoleń czy innych form aktywizujących lokalną społeczność, będących doskonałą okazją do nawiązania współpracy, zdobycia informacji nt. możliwości rozwojowych jakie daje realizacja Lokalnej Strategii Rozwoju, czy też okazją do zawiązywania się więzi sąsiedzkich i włączenia się w życie społeczne lokalnej społeczności.

W ramach działań animacyjnych LGD planuje wydarzenia skierowane do grupy osób młodych do 25 roku życia, do seniorów po 60 roku życia, a także wydarzenie o charakterze szkoleniowym dotyczące innowacyjności.

Przedsięwzięcie dotyczące wdrażania LSR i animacji LSR będzie finansowane zarówno ze środków EFFROW, jak i EFS+, do wysokości limitów określonych w regulaminie konkursu na wybór LSR.

Wynikający z diagnozy niski poziom aktywności społecznej młodzieży, brak rozwoju ekonomii społecznej ograniczający łączenie karier zawodowych z działalnością na rzecz społeczności powodujący słabnące związki młodych mieszkańców ze swoimi gminami oraz emigracja do ośrodków miejskich, wpływa bezpośrednio na zmniejszenie zaangażowanie w sprawy społeczne. LGD planuje w ramach przedsięwzięcia realizację działań przyczyniających się do zwiększenia poziomu integracji młodych mieszkańców gmin LGD, poprzez budowanie więzi międzypokoleniowych oraz związków z obszarem LSR.

Realizację operacji planuje się z wykorzystaniem środków zewnętrznych tj. NOWEFIO w ramach Priorytetu 2 „Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego”.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba działań aktywizujących/promujących skierowanych do lokalnej społeczności (sztuki)	0	12	Umowa o dofinansowanie	rocznie	EFS+/EFRROW

Liczba osób, które uzyskały wiedzę i umiejętności dzięki wydarzeniom o charakterze szkoleniowym (osoby)	0	290	Umowa o dofinansowanie	rocznie	EFS+/EFRROW
Liczba osób, którym udzielono indywidualnego doradztwa świadczonego w biurze LGD (osoby)	0	82	Umowa o dofinansowanie	rocznie	EFS+/EFRROW
Liczba zorganizowanych wydarzeń animacyjnych dla seniorów (sztuki)	0	1	Umowa o dofinansowanie	rocznie	EFS+
Liczba zorganizowanych wydarzeń animacyjnych dla młodych (sztuki)	0	1	Umowa o dofinansowanie	rocznie	EFFROW
Liczba zorganizowanych wydarzeń animacyjnych do wdrożenia innowacji (sztuki)	0	1	Umowa o dofinansowanie	rocznie	EFRROW

P.III.3 KSZTAŁTOWANIE ŚWIADOMOŚCI OBYWATELSKIEJ W PARTNERSTWIE

W celu zmniejszenia barier społecznych, w szczególności dla grup defaworyzowanych, LGD planuje realizację przedsięwzięcia na wsparcie projektów grantowych na przygotowanie projektów partnerskich oraz ich realizację, sprzyjających budowaniu współpracy i wzrostowi świadomości mieszkańców nt. zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi, a także dotyczących wzmacniania programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego (wizyty studyjne, misje, szkolenia, targi, wystawy, itp.) z partnerami z obszaru innej LSR z Polski lub innego kraju.

Przedsięwzięcie skupiać się będzie przede wszystkim na wsparciu grup, które określone zostały jako defaworyzowane, w szczególności skierowane do osób po 60 roku życia. Ze względu na mniejsze szanse rozwojowe tej grupy, w porównaniu z jej przedstawicielami zamieszkałymi tereny wielkomiejskie wsparcie to powinno być kierowane głównie na rozwój kompetencji i umiejętności, wymianę wiedzy oraz tworzenie infrastruktury, która ten rozwój umożliwi.

WSKAŹNIKI PRODUKTU					
Nazwa wskaźnika produktu (jednostka miary)	Stan początkowy	Cel końcowy	Źródło danych	Częstotliwość	Fundusz
Liczba grantów na przygotowanie projektów partnerskich (sztuki)	0	2	Umowa o dofinansowanie, Ankieta monitorująca	rocznie	EFRROW
Liczba projektów partnerskich krajowych (sztuki)	0	1	Umowa o dofinansowanie, Ankieta monitorująca	rocznie	EFRROW
Liczba projektów partnerskich zagranicznych (sztuki)	0	1	Umowa o dofinansowanie, Ankieta	rocznie	EFRROW

			monitorująca		
Ilość osób po 60 roku życia objętych wsparciem w ramach realizacji projektów grantowych (osoby)	0	26	Umowa o dofinansowanie, Ankieta monitorująca	rocznie	EFROW

Ww. celom i przedsięwzięciom przypisano odpowiednio wskaźniki rezultatów i wskaźniki produktu. Wskaźniki są przypisane wg programów i funduszy. W przypadku celów i przedsięwzięć realizowanych w ramach FEDP 2021-2027 wskaźniki przyjęte do monitorowania w ramach LSR są adekwatne do logiki interwencji Priorytetów V, IX i X FEDP 2021-2027. Ich oszacowanie odbyło się w oparciu o metodologię zawartą w dokumentach: *Metodyka ram wykonania wskaźników wybranych do realizacji programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego na lata 2021-2027, Listy Wskaźników Kluczowych EFRR i EFS+, a także doświadczenie LGD*, potrzeby mieszkańców zgłaszane podczas konsultacji społecznych. W przypadku celów i przedsięwzięć realizowanych ze wsparciem PS WPR 2023-2027 przy określaniu wskaźników rezultatu posłużono się obowiązkową listą wskaźników rezultatu dla PS WPR wynikającą z dokumentacji aplikacyjnej w ramach wyboru LSR, natomiast wskaźniki produktu przyjęto bazując na doświadczeniach LGD w ramach perspektywy finansowej 2014-2020, a także biorąc pod uwagę wnioski wynikające z ankiet i konsultacji społecznych. Szczegółowe przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć przedstawiono w załączniku, w załączniku nr 2: Plan działania.

ROZDZIAŁ VII - SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW

VII.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych wraz ze związłą informacją wskazującą sposób powstawania poszczególnych procedur, ich kluczowe cele i założenia.

LSR przewiduje realizację trzech podstawowych rodzajów operacji:

1. Operacje realizowane indywidualnie przez beneficjentów innych niż LGD, w tym operacje realizowane w partnerstwie przez podmioty z obszaru objętego LSR;
2. Projekty grantowe (projekty partnerskie).

Tworząc procedury i kryteria wyboru projektów kierowano się przede wszystkim wymogami wyznaczonymi poprzez odpowiednie akty legislacyjne, które warunkowały chociażby dobór tzw. kryteriów centralnych oraz ustaleniami, które zostały wypracowane w czasie procesu tworzenia LSR. Opracowane kryteria będą ściśle powiązane z celami i grupami docelowymi, do których jest kierowane wsparcie, w zależności od rodzaju beneficjentów, z uwzględnieniem wyników diagnozy i analizy SWOT, określony również został poziom maksymalnego dofinansowania. Z uwagi na charakter obszaru i problemy na nim zdiagnozowane przyjęto maksymalny poziom dofinansowania.

Procedury oceny i wyboru operacji:

Proces oceny i wyboru operacji odbywa się na podstawie Regulaminu Rady LGD oraz Procedury oceny i wyboru operacji w ramach LSR.

Zastosowano w nich rozwiązania gwarantujące spełnienie następujących celów i założeń:

- zachowanie w poszczególnych głosowaniach odpowiedniego parytetu, tak aby żadna pojedyncza grupa interesu nie miała więcej niż 49 % praw głosu w podejmowaniu decyzji
- bezstronność członków Rady, poprzez składanie w toku procedury oceniania i wyboru operacji tzw. Deklaracji bezstronności i poufności, powodujących konieczność wyłączenia się członków Rady w przypadku zaistnienia ich powiązania z wnioskiem lub wnioskodawcą;
- jawność procesu wyboru poprzez udostępnianie procedur i protokołów z posiedzeń Rady do wiadomości publicznej (na stronie internetowej LGD, w wersji papierowej do wglądu w biurze LGD);
- poprzez doradztwo telefoniczne, drogą e-mail, osobiste, omawianie procedur w trakcie szkoleń czy warsztatów dla potencjalnych wnioskodawców;
- możliwość odwołania się wnioskodawców od niekorzystnych dla nich decyzji Rady;
- wybór najlepszych operacji, w największym stopniu uwzględniających potrzeby grup szczególnie istotnych i grup defaworyzowanych poprzez zastosowanie odpowiednich lokalnych kryteriów wyboru oraz kryteriów premiujących.

Organem kluczowym w procesie oceny i wyboru operacji realizowanych przez podmioty inne niż LGD oraz grantobiorców jest organ decyzyjny LGD – Rada. W ramach Rady szczególne uprawnienia posiada Przewodniczący Rady, który organizuje jej pracę i podejmuje ważne decyzje proceduralne. Szczegółowe zasady przygotowywania i zwoływania posiedzeń oraz tryb pracy Rady opisany został w Regulaminie Rady LGD.

Przebieg procesu ogłaszania i rozstrzygania naboru przedstawia się następująco:

- Projekt ogłoszenia o naborze przygotowany jest przez LGD Stowarzyszenia „Sąsiedzi”. Wszystkie dokumenty dotyczące sposobu organizacji naboru wniosków dostępne są w Biurze LGD.
- Ocenę zgodności operacji z LSR dokonują pracownicy Biura Stowarzyszenia „Sąsiedzi”.
- Ocenę w oparciu o lokalne kryteria wyboru i ustalenie kwoty wsparcia odbywa się w trakcie posiedzenia Rady. Przewodniczący Rady Stowarzyszenia „Sąsiedzi” udostępnia pozostałym członkom Rady rejestr wniosków (wstępnie zweryfikowanych w zakresie zgodności operacji z LSR) jednocześnie wzywając ich do złożenia oświadczenia o bezstronności i poufności, które podpisują się podczas posiedzenia Rady. Przewodniczący Rady Stowarzyszenia „Sąsiedzi” po zapoznaniu się ze złożonymi Deklaracjami bezstronności i poufności, wyznacza spośród członków Rady osoby, które będą dokonywać oceny poszczególnych przydzielonych im operacji. Po dokonaniu oceny sporządza się listę operacji zgodnych z LSR oraz listę operacji wybranych i niewybranych.
- Biuro LGD przekazuje Wnioskodawcy na piśmie informację o wyniku oceny zgodności operacji z LSR lub wyniku wyboru, w tym oceny w zakresie spełniania przez jego operację kryteriów wyboru operacji wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację
- Biuro LGD zamieszcza na stronie internetowej LGD listę operacji zgodnych z LSR oraz listę operacji wybranych ze wskazaniem, które z operacji mieszczą się w limicie środków wskazanych w ogłoszeniu o naborze. Biuro LGD przekazuje do Zarządu Województwa Podlaskiego wnioski o dofinansowanie wybrane do dofinansowania wraz z dokumentacją potwierdzającą prawidłowe przeprowadzenie wyboru.

Powyższy podział czynności przypisanym poszczególnym organom LGD oparty musi być na współpracy pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji, co daje gwarancję prawidłowości przeprowadzenia naboru i wyboru operacji przyczyniających się do skutecznej realizacji LSR.

VII.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru zgodnie z wymogami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR z uwzględnieniem powiązania kryteriów wyboru z diagnozą obszaru, celami i wskaźnikami.

Za opracowanie, aktualizację i zatwierdzenie kryteriów wyboru operacji odpowiedzialny jest Zarząd LGD. Kryteria wyboru operacji opracowane są w oparciu o materiały uzyskane w trakcie konsultacji społecznych, opracowanej diagnozy i analizy SWOT z uwzględnieniem zdiagnozowanych problemów i potrzeb społeczności lokalnej. Kryteria były również konsultowane z lokalną społecznością za pośrednictwem strony internetowej LGD.

Głównym celem opracowania kryteriów wyboru operacji we współpracy z lokalną społecznością było określenie, jakie typy operacji oraz z jakiego zakresu powinny być szczególnie premiowane w ramach przyznawanego wsparcia. Dzięki takiemu podejściu odpowiednio dobrane kryteria umożliwiają wybór operacji, których realizacja przełoży się bezpośrednio na osiągnięcie zawartych w strategii celów i wskaźników. Kryteria wyboru operacji mogą być zmienione na wniosek Zarządu, Komisji Rewizyjnej, co najmniej 3 członków Rady lub co najmniej 10 Członków zwyczajnych. Inicjatywą do zmian kryteriów mogą być również petycje i wnioski zgłaszane przez mieszkańców obszaru LSR, po ich analizie i rozpatrzeniu przez Zarząd.

Wniosek o ustalenie lub zmianę kryteriów jest poddawany konsultacjom społecznym z mieszkańcami obszaru LGD, co najmniej za pośrednictwem strony internetowej LGD. W ramach przygotowania i opracowania po raz pierwszy kryterium wyboru operacji organizowane jest jedno spotkanie konsultacyjne z mieszkańcami obszaru, którego celem jest prezentacja projektu zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji i dyskusja. Nie podlegają konsultacjom społecznym i nie są wymagane spotkania konsultacyjne z mieszkańcami obszaru w przypadku zmian

lokalnych kryteriów wyboru operacji wynikających ze zmiany wytycznych wyższego rzędu, zmiany przepisów lub zmiany wynikające z wezwania Zarządu Województwa.

Kryteria będą dostosowane do poszczególnych celów oraz przedsięwzięć, dzielić się będą na lokalne kryteria wyboru dostępne (pozwalające ukierunkować wsparcie na operacje najlepiej pasujące do zakresu przedsięwzięcia) oraz kryteria strategiczne (premiujące). Opracowane będą w sposób spełniający warunki dotyczące ich obiektywności, niedyskryminującego charakteru, przejrzystości i mierzalności. Przy kryteriach określone zostały zasady punktowania, w tym maksymalne i minimalne wartości, jakie może uzyskać wniosek. Każde z kryteriów posiada opis, a tam, gdzie to konieczne – zamieszcza definicje pojęć.

W zależności od rodzaju operacji, kryteria strategiczne (premiujące) przyznają dodatkowe punkty dla tych projektów, które m. in.:

- są innowacyjne – wpływające na zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny);
- są ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb zdefiniowanych grup defaworyzowanych, w szczególności operacje dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do grup zdiagnozowanych jako grupy w niekorzystnej sytuacji,
- są realizowane w partnerstwie – projekty, w których przewiduje poszukiwanie i kojarzenie partnerów, w celu realizacji wspólnego przedsięwzięcia.

Kryteria wyboru operacji będą zgodne z kryteriami wyboru projektów ustanowionych dla FEoP 2021-2027 w odniesieniu do analogicznego typu projektu i właściwego funduszu (EFRR lub EFS+), w tym zgodne z zasadami i warunkami obowiązującymi dla EFS+ i EFRR. W ramach naborów dotyczących wsparcia infrastruktury promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

Wskazanie w jaki sposób w kryteriach wyboru operacji zostanie uwzględniona innowacyjność oraz przedstawienie ich definicji i zasad oceny

Jednym z kryteriów premiujących jest innowacyjność. Podejście innowacyjne w ramach realizowanych przedsięwzięć będzie miało wielowymiarowy charakter. Na potrzeby ustalenia kryteriów wyboru operacji przyjęto następującą definicję innowacyjności:

Innowacyjność – zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny)

Innowacyjność będzie polegała na poszukiwaniu nowych pomysłów rozwiązywania problemów na obszarach wiejskich, w szczególności poprzez proces polegający na przekształcaniu istniejących możliwości w nowe cele oraz ich praktyczne zastosowanie, a także kreatywne wykorzystanie istniejących zasobów lokalnych, zarówno materialnych, jak i kapitału społecznego. Gradacja punktacji będzie uzależniona od ich kreatywnego, imitującego czy pozornego stopnia oryginalności. Punktowane będą projekty nowatorskie, niestandardowe.

Zatem innowacyjność w odniesieniu do operacji przewidzianych w LSR będzie premiowana:

- 1) dla operacji z zakresu podejmowania oraz rozwoju przedsiębiorczości: w zakresie wsparcia zawodów niszowych, nowatorskiego wykorzystania zasobów lub zastosowanej technologii. Udowodnienie innowacyjności leży po stronie wnioskodawcy i wynikać ma z jego oświadczenia i opisu.
- 2) dla operacji z zakresu inwestycji publicznych: niestandardowe lub pro-ekologiczne rozwiązania konstrukcyjne, technologiczne, architektoniczne lub/i partycypacyjne wykorzystanie powstałej infrastruktury (współpraca międzysektorowa służąca realizacji celów inwestycji, wykorzystanie potencjału

objektu). Udowodnienie innowacyjności będzie leżeć po stronie wnioskodawcy i wynikać ma z opisu projektu inwestycji; oceniany będzie brak lub istnienie innowacyjności;

- 3) dla operacji z zakresu aktywizacji społeczno-zawodowej: innowacyjność dotyczyć będzie m.in. zastosowania nowych metod współpracy z różnymi grupami społecznymi, na dotarciu do obecnie zamkniętych, nie zainteresowanych współpracą grup społecznych tj. osób pozostających bez pracy, kobiet, osób starszych i niepełnosprawnych. Innowacja będzie dotyczyła zarówno tematyki, jak i techniki przeprowadzania szkoleń i warsztatów – dotychczas nie stosowanych w danej gminie/powiecie. Udowodnienie innowacyjności będzie leżeć po stronie wnioskodawcy i wynikać ma z opisu projektu; oceniany będzie brak lub istnienie innowacyjności;

Mając powyższe na uwadze, w ramach LSR planowane jest wdrożenie projektów innowacyjnych nie tylko w sferze gospodarczej czy technologicznej, ale również w sferze społecznej. Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań na obszarze LGD może stać się jedną z głównych sił procesów rozwoju gospodarczego i w konsekwencji jednym z czynników determinujących pozytywną zmianę ekonomiczną i poprawę społecznego dobrobytu. Natomiast innowacje społeczne, mogą stać się siłą napędową do zwiększenia współpracy różnych jednostek i osób, gdyż rozwiązania kreatywne, innowacyjne powstają w procesie wieloaspektowej interakcji. LGD planuje szczegółowe informacje o wszystkich projektach innowacyjnych wdrożonych w ramach LSR upublicznić na stronie internetowej, a także w mediach społecznościowych, aby stały się przykładem do naśladowania i być może zachętą do poszukiwania kolejnych innowacji.

Informacja o realizacji projektów grantowych przez podmioty z obszaru objętego LSR:

Projekty partnerskie:

W ramach LSR planowana jest realizacja projektów partnerskich w zakresie wspólnych działań dotyczących kształtowania świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego polskiej wsi a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego (wizyty studyjne, misje, szkolenia, targi, wystawy, itp.) z partnerami z obszaru innej LSR z Polski lub innego kraju.

Niski poziom aktywności społecznej mieszkańców LGD, a także postępujące procesy demograficzne związane ze zmianą struktury wiekowej mieszkańców, wymagają wdrożenia nowych rozwiązań, które pobudzą ich do działania. Chęć poznania innych zwyczajów i tradycji, nowych sposobów wykorzystania lokalnych zasobów, może być motorem do realizacji projektów z innymi partnerami. Poprzez współpracę mieszkańcy uczą się działać wspólnie, ale też przyczyniają się do dzielenia dobrymi praktykami z innymi aktorami działającymi na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, co w efekcie wpłynie na wzrost potencjału kapitału społecznego. Sprzyjać to będzie poszukiwaniu i kojarzeniu partnerów, co pozwoli na wymianę doświadczeń, wdrożenie wspólnych pomysłów. Warunkiem ubiegania się o dofinansowanie projektu, będzie umowa partnerska z co najmniej dwoma partnerami.

Warunki przyznawania pomocy finansowej

Ustalono następujące poziomy wsparcia:

w ramach działań finansowanych ze środków PS WPR:

- podejmowania i rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, tworzenia gospodarstw agroturystycznych – do wysokości 150 tys. zł,
 - projektów grantowych do wysokości 500 tys. zł, przy czym wysokość pojedynczego grantu:
- na przygotowanie operacji planowanej do realizacji w partnerstwie:
- ♣ do 50 tys. zł w przypadku projektu partnerskiego (tj. z podmiotem z obszaru innej LSR z Polski),
 - ♣ do 150 tys. zł – w przypadku międzynarodowego projektu partnerskiego (tj. z podmiotem z obszaru innej LSR z innego kraju),

• w pozostałych zakresach zadań objętych grantami – ustalana będzie na bazie projektu budżetu (art. 83 ust. 1 lit. c oraz ust. 2 lit. b); maksymalna kwota zostanie określona w oparciu o dane historyczne.

W pozostałych przypadkach Wdrażania LSR (w tym na operacje własne) wsparcie będzie miało formę dotacji w postaci refundacji kosztów kwalifikowalnych do wysokości 500 tys. zł.

Intensywność wsparcia będzie wynosiła:

- 65% kosztów kwalifikowalnych, z wyłączeniem operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 85% kosztów kwalifikowalnych w przypadku operacji realizowanych w ramach rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych,
- do 100% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku podmiotów innych niż jednostki sektora finansów publicznych,
- do 75% kosztów kwalifikowalnych na operacje obejmujące inwestycje nieprodukcyjne w przypadku jednostek sektora finansów publicznych, z czego pomoc finansowana z EFRROW wynosi maksymalnie 55% kosztów kwalifikowalnych, a pozostałe 20% kosztów kwalifikowalnych ze środków budżetu państwa.

w ramach działań finansowanych ze środków FEdP 2021-2027:

- w Działaniu 5.4: pomoc przyznawana jest w wysokości 85% kosztów kwalifikowanych.
- w Działaniach 9.1, 9.2, 9.3, 9.4 oraz 10.1: pomoc przyznawana jest w wysokości 95% kosztów kwalifikowanych.

ROZDZIAŁ VIII - PLAN DZIAŁANIA

Koordynację i nadzór nad całością procesów związanych z wdrażaniem LSR sprawuje Zarząd. Będzie on brał pod uwagę opinie i rady Walnego Zebrania Członków, postulaty zgłaszane bezpośrednio przez Członków stowarzyszenia, a także wyniki badań i analiz powstałych w procesie monitorowania i ewaluacji. Decyzją Zarządu będą przygotowane projekty zmian w LSR lub innych dokumentach związanych z zagadnieniami, które wymagać będą aktualizacji, zgodnie z zasadami dokonywania zmian opisanymi w LSR, statucie i/lub odpowiednich regulaminach. Zmiany będą szeroko konsultowane z lokalną społecznością. Również Zarząd będzie odpowiedzialny za przygotowanie i analizę corocznych sprawozdań z realizacji LSR przedkładanych do Zarządu Województwa.

W załączniku nr 2 do LSR (Plan działania) przedstawiono harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników produktu i rezultatu w kolejnych latach wdrażania LSR.

Wskaźniki są mierzalne, przejrzyste, przedstawione w układzie narastającym, do każdego z nich wskazano termin ich osiągnięcia według poszczególnych lat. Harmonogram osiągania wskaźników uwzględnia również kamienie milowe związane z wydatkowaniem środków z poszczególnych funduszy. Pod uwagę wzięto również możliwe opóźnienie we wdrażaniu LSR, związane z przygotowaniem i wdrożeniem procedur i regulaminów naborów do zakresów, których LGD nie wdrażało dotychczas. Niemniej LGD w roku 2024 i 2025 planuje zintensyfikować swoje działania i ogłaszać konkursy, aby osiągnąć zakładane wartości przewidziane w kamieniach milowych.

Kamienie milowe

W ramach realizacji LSR planuje się udzielenie wsparcia:

- do 30 czerwca 2026 roku: 40 % środków EFRROW i 50% środków EFS+ i EFRR,
- do 31 grudnia 2027 roku: 80 % środków EFRROW,
- do 31 grudnia 2028 roku: 95 % środków EFS+ i EFRR.

Załącznik nr 4 do LSR przedstawia plan wykorzystania środków przeznaczonych na realizację LSR w kolejnych latach wdrażania, uwzględniający powyższe kamienie milowe.

ROZDZIAŁ IX - PLAN FINANSOWY LSR

Budżet LSR został wyliczony w oparciu o Załącznik nr 4 do Regulaminu konkursu na wybór strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. **Wysokość środków bezpośrednio przeznaczonych na realizację LSR wynosi 3.855.126,39 EURO**, z czego:

- 1.250.000 EURO przeznaczono na realizację LSR, WPR
- 2.084.205,81 EURO przeznaczono na realizację LSR, FEDP 2021-2027
- 520 920,58 EURO przeznaczono na koszty zarządzania.

Bezpośrednimi źródłami finansowania LSR jest:

- EFRROW - na realizację Planu Strategicznego na lata 2023-2027 Stowarzyszenie „Sąsiedzi” dysponuje 1.250.000,00 EURO.
- EFRR – na realizację działań w ramach programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 Stowarzyszenie „Sąsiedzi” dysponuje kwotą 1 220 896,74 EURO (Priorytet V i X)
- EFS – na realizację działań w ramach programu Fundusze Europejskie dla Podlaskiego 2021-2027 Stowarzyszenie „Sąsiedzi” dysponuje kwotą 863.309,07 EURO (Priorytet IX)
- EFS+EFRRROW – na realizację działań związanych z zarządzaniem LSR (312 500 EURO EFRROW, 208 420,58 EURO EFS)
- Budżet państwa,
- Wkład własny.

30% alokacji przewidzianej na wdrażanie LSR ze środków EFRR zostanie przeznaczonych na działania związane z Wspieranie energii odnawialnej na potrzeby lokalnych społeczności (dofinansowanie 95%) tj. 366.269,02 EUR, zaś 15% alokacji przewidzianej na wdrażanie LSR ze środków EFS+ zostanie przeznaczonych na działania związane z podniesieniem jakości kształcenia dzieci i młodzieży na terenie LGD (dofinansowanie 95%).

Budżet LSR - w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia przedstawiono w tabeli w załączniku nr 3 do LSR.

Realizacja LSR została zaprogramowana szeroko, wykorzystując nie tylko możliwości wsparcia PS WPR 2023-2027 i FEDP 2021-2027, ale również i innych funduszy. Cele LSR Stowarzyszenia „Sąsiedzi” zostały określone szerzej, aby zmaksymalizować możliwości rozwojowe. Cele i przedsięwzięcia skonstruowano tak, że możliwe jest wzmocnienie ich realizacji poprzez nowe źródła finansowania (ile będą dostępne). W realizację celu I będą zaangażowane środki pochodzące z EFRROW, EFS+, celu II – EFRROW, EFRR, celu III EFRROW, EFS+, środki zewnętrzne. Cel. I. Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru LGD i wsparcie włączenia społecznego będzie realizowany poprzez działania wpisujące się w zakres wsparcia 1 i 2 PS WPR 2023-2027, a także działania 9.3,9.4 i 9.5 FEDP 2021-2027. Cel II Zrównoważony rozwój obszaru LGD w wymiarze przyrodniczym, ekologicznym i kulturowym realizowany będzie głównie poprzez inwestowanie w trwałą infrastrukturę na obszarze LGD z wykorzystaniem zakresu 7 PS WPR 2023-2027 oraz wpisujące się w działania 5.4 i 10.1 FEDP 2021-2027. Cel III Rozwój kapitału społecznego obszaru LGD będzie realizowany głównie poprzez realizację projektów „miękkich” wpisujących się w działania 9.1 i 9.2 FEDP 2021-2027 oraz w zakres 4 i 8 PS WPR 2023-2027.

Ponadto LGD planuje realizację przedsięwzięcia aktywizującego skierowanego w szczególności do młodzieży z obszaru LGD. Realizację operacji planuje się z wykorzystaniem środków zewnętrznych tj. NOWEFIO w ramach Priorytetu 2 „Organizacje obywatelskie na rzecz dobra wspólnego”.

Wybrane cele w sposób kompleksowy odpowiadają na zdiagnozowane problemy i potrzeby na obszarze LSR, założone przedsięwzięcia stanowią zespół wzajemnie uzupełniających się i przenikających działań: rozwój gospodarczy uzależniony jest od wzrostu aktywności społecznej, ta natomiast pozytywnie wpłynie na organicznie barier rozwojowych

Załącznik nr 4 do LSR przedstawia plan wykorzystania środków przeznaczonych na realizację LSR w kolejnych latach wdrażania.

ROZDZIAŁ X - MONITORING I EWALUACJA

Monitorowanie realizacji i ewaluacja LSR w całym okresie jej wdrażania oraz funkcjonowania LGD jest niezbędne do zweryfikowania, czy założone cele są możliwe do osiągnięcia oraz czy działalność LGD jest prowadzona w sposób właściwy.

Funkcjonowanie LGD będzie monitorowane i poddawane ewaluacji w celu stałego podnoszenia jakości i efektywności realizowanych działań. Ocena realizacji LSR polegać będzie na badaniu przyczyn rozbieżności pomiędzy zaplanowanymi a rzeczywistymi efektami z jednoczesnym płynnym wprowadzaniem zmian, które mają na celu dostosowanie planu do określonych wymagań, zmieniających się potrzeb obszaru LSR i warunków zewnętrznych. Wprowadzenie systemu monitoringu (oraz powiązanego z nim procesu ewaluacji) pozwoli wyeliminować w dużym stopniu problem dezaktualizacji założeń i celów LSR wynikającej ze zmieniających się zmian prawodawstwa oraz innych warunków i okoliczności mogących wpłynąć na zasadność podejmowanych działań przez beneficjentów operacji LSR.

Monitoring realizacji i wdrożenia LSR będzie realizowany przez biuro LGD. Do celów monitoringowych wykorzystane zostaną różnorodne narzędzia pomiarowe: ankiety monitorujące, dane pozyskiwane z systemów informatycznych instytucji zarządzającej/pośredniczącej i agencji płatniczej, zestawienia kwartalne, sprawozdania okresowe, opinie pracownicze, dane z sondy internetowej. Ponadto do monitoringu wykorzystane zostaną również wnioski z obserwacji własnych, rozmów z wnioskodawcami/beneficjentami, uwagi od członków Zarządu i Walnego Zebrania Członków.

Proces monitoringu będzie prowadzony na bieżąco. Pierwszy raport za lata 2024-2025 sporządzony będzie z końcem 2025 roku. W latach 2026, 2027, 2028 raport będzie przedstawiany z końcem roku. Ewaluacja natomiast planowana jest do zlecenia na zewnątrz. Zlecenie ewaluacji „na zewnątrz” nie oznacza wcale, że ewaluatorzy izolują się całkowicie od badanej instytucji, jak to ma miejsce w pozytywistycznym paradygmacie badań naukowych. Dobrą praktyką badań jest ciągły dialog i partycypacyjne podejście w relacji badacz – badani, dlatego też planuje się aktywną współpracę ekspertów w trakcie przeprowadzania ewaluacji zarówno z pracownikami biura, Zarządem, Radą, ale również z wnioskodawcami, beneficjentami i członkami LGD.

W zakresie ewaluacji planuje się badania wykonywane zarówno w jej trakcie (ewaluacje bieżące – on-going, mid-term), jak również po formalnym zakończeniu realizacji LSR (ex-post).

Celami szczegółowymi planowanej ewaluacji on-going, mid-term będą:

- Ocena wyników LSR (tj. produktów i rezultatów) oraz identyfikacja czynników sukcesu lub ryzyk osiągnięcia skwantyfikowanych celów.
- Ocena systemu zarządzania i wdrażania LSR – tzn. sprawności przepływu informacji, dokumentów, środków finansowych i realizacji zadań oraz identyfikacja barier prawnych i administracyjnych wdrażania LSR.
- Ocena, czy warunki zewnętrzne wdrażania LSR się zmieniły (np. aktualność programu względem zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej, strategii wspólnotowych, polityk krajowych, kontekstu prawnego, diagnozy potrzeb *etc.*) i czy w tym kontekście cele LSR pozostają aktualne i możliwe do osiągnięcia.

Ewaluacja ex-post zaplanowana została na I kwartał 2029 roku. Celami szczegółowymi planowanej ewaluacji ex-post będą:

- Ocena stopnia osiągnięcia celów;
- Wskazanie stopnia zaspokojenia potrzeb w poszczególnych przedsięwzięciach objętych wsparciem LSR;
- Wskazanie potrzeb, które nadal wymagają wsparcia w poszczególnych celach LSR;
- Ocena stopnia rozwiązania zdiagnozowanych problemów na obszarze LSR.

Schemat prowadzenia ewaluacji oraz monitoringu został wypracowany w ramach konsultacji społecznych. Efektem zebranych danych w społeczności lokalnej jest wysokie zróżnicowanie metod i technik, dzięki którym w przyszłości mieszkańcy będą mogli włączyć się w proces oceny wdrażania LSR i funkcjonowania LGD. Zebrane dane w ramach uspołecznienia LSR Stowarzyszenia „Sąsiedzi” wskazały na relatywnie dużą chęć wzięcia udziału w spotkaniach warsztatowych w przyszłości, a także w badaniach w gminach. Podmiotem odpowiedzialnym za monitoring i ewaluację będzie Zarząd LGD. Do zadań Zarządu należeć będzie akceptacja wszystkich raportów wynikających z monitoringu. W zależności od rodzaju potrzebnych zmian do prowadzenia w LSR oraz w działalności LGD, wynikających z przeprowadzonych ewaluacji, zajmować się tym będzie Zarząd, Rada LGD bądź Walne Zebranie Członków.

Wnioski z prowadzonych badań i analiz będą przedmiotem oceny organów LGD. Decyzją Zarządu będą przygotowane projekty zmian w LSR lub innych dokumentach związanych z zagadnieniami, które wymagać będą aktualizacji, zgodnie z zasadami dokonywania zmian opisanymi w LSR, statucie i/lub odpowiednich regulaminach. Wszelkie zmiany dotyczące terminu, czy zakresu procedury ewaluacyjnej i/lub monitorowania będą każdorazowo zgłaszane Zarządowi Województwa.

WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY

PUBLIKACJE

1. Por. T. Borkowski, A. Marcinkowski, Socjologia bezrobocia, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999; Fundacja im. Fredricha Eberta w Polsce,
2. Społeczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym, „Polityka ekonomiczna społeczna”, Zeszyt 24, Warszawa 1992,
3. M. Śmilgin, Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji,

SPIS TABEL

Tabela 1.	Reprezentatywność sektorów LGD.....	8
Tabela 2.	Dokumenty regulujące funkcjonowanie Stowarzyszenia „Sąsiedzi”.....	10
Tabela 3.	Gminy wchodzące w skład Stowarzyszenia „Sąsiedzi, stan na 31.12.2020 r.....	13
Tabela 4.	Analiza potrzeb i potencjału.....	23
Tabela 5.	Powierzchnia gminy objęta obowiązującymi planami na podstawie ustawy z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.....	26
Tabela 6.	Długość czynnej sieci wodociągowej w latach 2018-2021 w gminach obszaru LGD (km).....	26
Tabela 7.	Długość czynnej sieci kanalizacji w latach 2018-2021 w gminach obszaru LGD (km).....	27
Tabela 8.	Długość czynnej sieci gazowej w latach 2018-2021 w gminach obszaru LGD (km).....	27
Tabela 9.	Liczba ludności korzystających z sieci instalacji wodociągowej, kanalizacji i gazu.....	27
Tabela 10.	Zasoby mieszkaniowe gmin wraz z ich wyposażeniem na obszarze LSR w 2020 r.....	28
Tabela 11.	Charakterystyka podmiotów gospodarczych na obszarze LSR, porównanie lat 2015 i 2020.....	28
Tabela 12.	Podmioty gospodarki narodowej na 1000 ludności na obszarze LGD w latach 2017-2020.....	29
Tabela 13.	Podmioty gospodarki narodowej zatrudniające mniej niż 50 pracowników w latach 2017-2020.....	29
Tabela 14.	Struktura podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD na obszarze LGD w latach 2017-2020.....	30
Tabela 15.	Wskaźniki dochodów podatkowych w przeliczeniu na jednego mieszkańca dla poszczególnych gmin (wskaźniki G).....	31
Tabela 16.	Charakterystyka rynku pracy obszaru Stowarzyszenia „Sąsiedzi” w 2020 r.	34
Tabela 17.	Udział poszczególnych grup osób bezrobotnych wg wieku w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 roku	35
Tabela 18.	Udział osób bezrobotnych zarejestrowanych wg poziomu wykształcenia na obszarze LGD w 2020 i 2015 roku.....	36
Tabela 19.	Udział poszczególnych grup osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby bezrobotnych na obszarze LGD w 2020 roku.....	36
Tabela 20.	Organizacje pozarządowe na obszarze LGD w latach 2017- 2020 r. na 1000 mieszkańców.....	38
Tabela 21.	Problemy społeczne oraz główne przyczyny problemów	39

Tabela 22.	Liczba osób, które w 2020 roku skorzystały z pomocy społecznej z powodu ubóstwa na 1000 mieszkańców wg powiatów.....	40
Tabela 23.	Liczba osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w latach 2017-2020.....	41
Tabela 24.	Obszary prawnie chronione na terenie poszczególnych gmin należących do Stowarzyszenia „Sąsiedzi” (wg powierzchni) w 2020 roku.....	43
Tabela 25.	Rezerwy przyrody na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi”.....	44
Tabela 26.	Turystyczne obiekty noclegowe w gminach obszaru LGD Stowarzyszenie „Sąsiedzi” w 2020 r.....	47
Tabela 27.	Liczba turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców w latach 2018-2021.....	47
Tabela 28	Noclegi udzielone turystom krajowym w turystycznych obiektach noclegowych ogółem na 10 tys. mieszkańców.....	47
Tabela 29	Noclegi udzielone turystom zagranicznym w turystycznych obiektach noclegowych ogółem na 10 tys. mieszkańców	47
Tabela 30	Edukacja przedszkolna w gminach obszaru LGD w 2020 roku.....	48
Tabela 31.	Szkolnictwo podstawowe w gminach obszaru LGD w 2020 roku.....	49
Tabela 32.	Charakterystyka demograficzna obszaru LSR w stosunku do województwa podlaskiego.....	50
Tabela 33	Podstawowe dane dot. ludności na obszarze LSR wg. stanu na 31.12. 2020 r.	51
Tabela 34	Liczba ludności w poszczególnych gminach obszaru funkcjonalnego LSR w latach 2018-2021.....	52
Tabela 35	Saldo migracji w gminach obszaru LGD 2018-2021.....	53

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1.	Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 na obszarze Stowarzyszenia „Sąsiedzi” w 2020 r.	30
-----------	--	----

Załącznik nr 1 - Cele i przedsięwzięcia

Budżet LSR (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu I Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszaru I.LGD i wsparcie włączenia społecznego	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
200.000,00 EUR	I.1 Wsparcie przedsiębiorczości	mieszkańcy obszaru LGD, w tym osoby z grup defaworyzowanych, podmioty prowadzące działalność gospodarczą	Konkurs
67.000 EUR	I.2 Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych	osoby prowadzące gospodarstwo rolne, w którym jest prowadzona produkcja	Konkurs
300.000,00 EUR	I.3 Rozwój usług społecznych	mieszkańcy obszaru LSR objęci usługami społecznymi, w szczególności seniorzy po 60 roku życia	Konkurs
300.000,00 EUR	I.4 Aktywizacja społeczno-zawodowa mieszkańców obszaru LGD	mieszkańcy obszaru LSR, w szczególności osoby z grup defaworyzowanych (opisane w Rozdziale IV)	Konkurs
133.812,71 EUR	I.5 Wsparcie działań w zakresie organizowania społeczności lokalnej	mieszkańcy obszaru LSR objęci procesem integracji społecznej, w szczególności osoby z grup defaworyzowanych (opisane w Rozdziale IV)	Konkurs
Budżet LSR (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu II Zrównoważony rozwój obszaru LGD w wymiarze przyrodniczym, ekologicznym i kulturowym	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
366.269,02 EUR (EFRR)	II.1 Inwestycje w OZE	mieszkańcy obszaru LGD	konkurs
916.000,00EUR	II.2 Poprawa dostępu do usług i infrastruktury publicznej	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs

400.000,00 EUR	II.3 Rozwój infrastruktury turystycznej, przyrodniczej i kulturowej obszaru LGD	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs
454.627,72 EUR	II.4 Rewitalizacja małej skali	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru LGD	Konkurs
Budżet LSR (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach Celu III Rozwój kapitału społecznego obszaru LGD	Grupy docelowe	Sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
129.496,36 EUR	III.1 Wsparcie małych szkół kształcenia ogólnego i przedszkoli na obszarze LGD	dzieci i młodzież z obszaru LSR	Konkurs
312.500,00 EUR (EFRROW) 208 420,58 EUR (EFS+)	III.2 Efektywne wdrażanie LSR i aktywizacja mieszkańców	mieszkańcy obszaru LSR, grupy defaworyzowane, młodzież, JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe	animacja
67.000 EUR	III.3 Kształtowanie świadomości obywatelskiej w partnerstwie	JST, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, mieszkańcy obszaru LGD, w szczególności seniorzy po 60 roku życia	projekty grantowe (projekty partnerskie)

Załącznik nr 2: Plan Działania

CEL	Lata wskaznika	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Wartość z planu mlewy	% realizacji wskaznika	Wartość z planu mlewy	% realizacji wskaznika	Wartość z planu mlewy	% realizacji wskaznika	Wartość z planu mlewy	% realizacji wskaznika	Wartość z planu mlewy	% realizacji wskaznika	Wartość z planu mlewy	% realizacji wskaznika	
Cel 1 WZROST KONKURENCYJNOŚCI GOSPODARCZEJ OBSZARU LGD I WSPARCIE WŁĄCZENIA SPOŁECZNEGO														
P. I.1	Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	2 szt.	25%	4 szt.	50%	6 szt.	75%	8 szt.	100%	8 szt.	100%	PS WPR
	Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	50%	1 szt.	50%	2 szt.	100%	2 szt.	100%	
P. I.2	Liczba utworzonych gospodarstw agroturystycznych	0 szt.	0%	0 szt.	0%	1 szt.	50%	1 szt.	50%	2 szt.	100%	2 szt.	100%	PS WPR
P. I.3	Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	0 osób	0%	60 osób	50%	60 osób	50%	100 osób	80%	125 osób	100%	125 osób	100%	FEdP
P. I.4	Liczba osób niezatrudnionych objętych wsparciem w programie	0 osób	0%	12 osób	31%	22 osób	58%	22 osób	58%	38 osób	100%	38 osób	100%	FEdP
P. I.5	Całkowita liczba osób objętych wsparciem EFS	0 osób	0%	11 osób	24%	23 osób	50%	32 osób	70%	46 osób	100%	46 osób	100%	FEdP
W. I.1 i W. I.2	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR (Liczba utworzonych miejsc pracy)	0 etatów		2 etaty		5 etatów		7 etatów		10 etatów		10 etatów		PS WPR
W. I.3	PLKLCR02 - Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej (sztuki)	0 szt.		2 szt.		2 szt.		4 szt.		5 szt.		5 szt.		FEdP
W. I.4 i W. I.5	PLHILCR01 - Liczba osób, których	0 osób		20 osób		34 osób		46 osób		68 osób		68 osób		FEdP

	zagranicznych Ilość osób po 60 roku życia objętych wsparciem w ramach realizacji projektów grantowych	0 osób	0%	0 osób	0%	0 szt.	0%	15 osób	57%	26 osób	100%	26 osób	100%	
W.III.1	PLFCR01 - Liczba uczniów, którzy nabyli kwalifikacje i kompetencje po opuszczeniu programu [osoby]	0 osób		62 osoby		93 osoby		124 osoby		124 osoby		124 osoby		FedP
W.III.2	FEFDR01 - Liczba zrealizowanych Lokalnych Strategii Rozwoju do 2029 roku [sztuki]	0 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.		0 szt.		1 szt.		FedP
W.III.3	R.42 Promowanie włączenia społecznego: Liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego [osoby]	0 osób		20 osób		45 osób		54 osób		67 osób		67 osób		PS WPR

93

Załącznik nr 3: Budżet LSR - w podziale na poszczególne fundusze EFSI i zakresy wsparcia

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA ZARZĄDZANIE I REALIZACJE LSR				
Zakres wsparcia	PROGRAM			Środki ogółem (EUR)
	PS WPR	FEdP (EFRR)	FEdP (EFS+)	
Wdrażanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	1 250 000,0	1 220 896,74	863 309,07	3 334 205,81
Zarządzanie LSR (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	312 500,00	0,00	208 420,58	520 920,58
RAZEM:	1 562 500	1 220 896,74	1 071 729,65	3 855 126,39
* W wierszu odpowiadającemu danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.				

Prezes Zarządu
Stowarzyszenia „Sąsiedzi”
mgr Lidia Małgorzata Grzejka

WICEPREZES ZARZĄDU
Stowarzyszenia „Sąsiedzi”
mgr Jacek Albin Nowakowski

94

Załącznik nr 4: Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	Środki zakontraktowane (w Euro) do:											
	31.12.2024 r.		31.12.2025 r.		30.06.2026 r.		31.12.2026 r.		31.12.2027 r.		31.12.2028 r.	
	Kwota ogółem (UE+krajo- we)	% wykorzy- stania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajo- we)	% wykorzy- stania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajo- we)	% wykorzy- stania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE+krajo- we)	% wykorzy- stania budżetu w LSR	Kwota ogółem (UE+krajo- we)	% wykorzy- stania budżetu w LSR	Kwota ogółem (UE+krajo- we)	% wykorzy- stania budżetu LSR
EFFROW	0,00	0%	312 500,00	25%	500 000,00	40%	750 000,00	60%	1 000 000,00	80%	1 125 000,00	90%
EFSS	0,00	0%	302 158,17	35%	431 854,54	50%	604 316,35	70%	733 812,71	85%	820 143,62	95%
EFRR	0,00	0%	366 269,02	30%	610 448,37	50%	793 582,88	65%	976 717,39	80%	1 159 851,90	95%
RAZEM	0,00	0%	980 927,19	30%	1 542 102,91	46,67%	2 147 899,23	65%	2 710 530,10	81,67%	3 104 995,52	93,33%